

Psihologija komunikacije
Psychology of communication

Urednici knjige rezimea
Prof. dr Jelisaveta Todorović
Ass. mr Gordana Đigić

KNJIGA REZIMEA

VII KONFERENCIJA
SA MEĐUNARODIM UČEŠĆEM
Niš, 23-24. septembar 2011.
Filozofski fakultet, Niš

DANI PRIMENJENE PSIHOLOGIJE

DAYS OF APPLIED PSYCHOLOGY

Departman za psihologiju

**VII konferencija
Dani primenjene psihologije u Nišu
Knjiga rezimea**

Programski odbor

Prof. dr Jelisaveta Todorovic, predsednica odbora

Prof. dr Vladimir Nešić

Prof. dr Jovisa Obrenović

Prof. dr Snežana Stojiljković

Prof. dr Vesna Andjelković

Doc. dr Zorica Marković

Doc. dr Ljubiša Zlatanović

Organizacioni odbor

Prof. dr Bojana Dimitrijević, predsednica odbora

Prof. dr Aleksandra Kostić

Prof. dr Marina Hadži-Pešić

Doc. dr Miroslav Komlenić

Ass. dr Nebojša Milićević

Ass. mr Gordana Đigić

Ass. Ivana Simić

Urednici knjige rezimea

Prof. dr Jelisaveta Todorović

Ass. mr Gordana Đigić

***Psihologija komunikacije
Psychology of communication***

KNJIGA REZIMEA

**VII KONFERENCIJA
SA MEĐUNARODIM UČEŠĆEM
Niš, 23-24. septembar 2011.
Filozofski fakultet, Niš**

**Filozofski fakultet u Nišu
2011.**

PROGRAM KONFERENCIJE

PETAK, 23. septembar 2011.

9.00–11.00 Registracija učesnika

11.00–11.15 Otvaranje (Amfiteatar 21)

11.15–12.00 Amfiteatar 21

PLENARNO PREDAVANJE

Marija Mitić

PSIHOLOG IZMEĐU SVEMOĆI, MOĆI I NEMOĆI – NOVI PRISTUPI I ULOGE U PRAKSI

12.00–12.15 Pauza

12.15–14.30 Amfiteatar 21

PSIHOLOGIJA KOMUNIKACIJE

voditelji Aleksandra Kostić i Marina Hadži Pešić

Lidija Zlatić, Dragana Bjekić, Milena Stanisavljević

KOMUNIKACIONA KOMPETENTNOST – TERMINOLOŠKA RAZGRANIČENJA I STRUKTURA

Vladeta Radović, Ivan Cvetanović

UTICAJ KONFLIKTNOG STILA JAVNE KOMUNIKACIJE NA IDENTITET SAVREMENOG ČOVEKA

Ružica Petrović

RETORIKA I GOVORNA KOMUNIKACIJA (RHETORIC AND SPEECH COMMUNICATION)

Aleksandra Kostić

FACIJALNI AMBLEMI

Sanja Stanković, Marko Rakić, Nina Arsić

MOGUĆNOSTI PRIMENE TRANSAKCIONE ANALIZE U SAVREMENOJ POSLOVNOJ KOMUNIKACIJI

Milica Pavlović, Ljubiša Zlatanović

KOMUNIKACIJA U PRIMARNOJ DIJADI

Marina Hadži Pešić, Kristina Brajović Car, Milica Mitrović

KOMUNIKACIJSKI MODEL U PRISTUPU PERSONALNIM ADAPTACIJAMA LIČNOSTI

Snežana Živković

KOMUNIKACIJA U VANREDNIM SITUACIJAMA

12.45–14.15 Velika sala (434)

ISTRAŽIVANJA EMPATIJE

voditelj: Snežana Stojiljković i Milkica Nešić

Milkica Nešić, Jelena Kostić, Mirko Uljarević, Vladimir Nešić, Svetlana Čičević
NEUROBIOLOGIJA EMPATIJE

Jelena Tešanović, Dijana Đurić, Dragana Popović
ALTRUIZAM I EMPATIJA ZDRAVSTVENIH RADNIKA

Mirjana Stanković-Đorđević
EMPATIČNOST ZDRAVSTVENIH I PROSVETNIH RADNIKA

Snežana Stojiljković, Mirjana Matović
STEPEN EMPATIČNOSTI STUDENATA DRUŠTVENIH I TEHNIČKIH NAUKA

Vladimir Živanović, Nataša Dojčinović, Aleksandra Malenović
RAZLIKE U STEPENU IZRAŽENOSTI EMOCIONALNE INTELIGENCIJE KOD
STUDENATA I SREDNJOŠKOLACA

Ivana Zubić, Dejana Vasić
FAKTORSKA STRUKTURA BRAJANOVOG INDEKSA EMPATIJE ZA DECU
I ADOLESCENTE

Dejana Vasić, Ivana Zubić
EMPATIJA PRVOROĐENE I DRUGOROĐENE DECE

Nada Miletić
EMOCIONALNE KOMPETENCIJE UČENIKA – EMPATIJA I LIKOVNI
SENZIBILITET I SENZITIVITET

14.30–16.00 Pauza za ručak

16.00–17.30 Amfiteatar 21

POZITIVNA PSIHOLOGIJA

voditelj: Ljubiša Zlatanović i Jelena Opsenica Kostić

Aleksandra Milunović-Petrović
OPTIMIZAM PRI SUOČAVANJU SA NEPOVOLJNIM ŽIVOTNIM OKOLNOSTIMA

Tanja Panić, Jelena Opsenica-Kostić
PROCENA DEČIJEG FUNKCIONISANJA I KVALITETA ŽIVOTA

Jelena Opsenica-Kostić, Tanja Panić
PERCEPCIJA RODITELJSKE NEGE I ZADOVOLJSTVO ŽIVOTOM
ADOLESCENATA – NEKE KARAKTERISTIKE KOJE ADOLESCENTE ČINE REZLIJENTNIM

Dušan Todorović, Zorica Marković, Petar Mitić
ZADOVOLJSTVO ŽIVOTOM, NADA I ZADOVOLJSTVO STUDIJAMA STUDENATA
TEHNIČKIH I DRUŠTVENIH NAUKA

Milica Pavlović, Ljubiša Zlatanović, Iva Petrović
POVEZANOST PROKRASTINACIJE SA SAMOEFIKASNOŠĆU,
OPTIMIZMOM – PESIMIZMOM I ZADOVOLJSTVOM ŽIVOTOM

Bojana Bodroža:
ODBRAMBENE REAKCIJE NA NEUSPEH – MODERIRAJUĆI UTICAJ GENERALNIH
KAUZALNIH ORIJENTACIJA I VAŽNOSTI EVALUIRANOG DOMENA LIČNOSTI

Anida Fazlagić
OPTIMIZAM I ŽIVOTNI CILJEVI MLADIH

Ljubiša Zlatanović, Milica Pavlović
SAMSTVO I SUBJEKTIVNA DOBROBIT IZ KULTURALNE PERSPEKTIVE

16.00–17.30 Amfiteatar 301

KLINIČKA PSIHOLOGIJA
voditelji Bojana Dimitrijević i Milica Tasić

Anida Fazlagić, Đurđa Soleša-Grijač
OPTIMIZAM I EMOCIONALNA INTELIGENCIJA KOD POSTNATALNE DEPRESIJE

Milica Mitrović, Marina Hadži Pešić, Bojana Dimitrijević
ANKSIOZNOST, NEGATIVNE AUTOMATSKE MISLI I SKLONOST KA
PSIHOSOMATICI KOD STUDENATA

Sanja Radetić-Lovrić
VREMENSKI ODNOS STRESORA I PRVOG KONTAKTA MLADIH SA DROGAMA

Miša Avramović, Vesna Petrović
UTICAJ GENERALIZOVANE SAMOEFIKASNOSTI NA KOGNITIVNU PROCENU I
PREVLADAVANJE U SITUACIJI PRIPREME I POLAGANJA ISPITA

Vesna Petrović, Miša Avramović
STABILNOST POVEZANOSTI IZMEĐU GENERALIZOVANE SAMOEFIKASNOSTI I
DEPRESIJE KROZ RAZLIČITE SUBPOPULACIJE STANOVNIŠTVA

Janko Međedović, Goran Knežević, Daliborka Kujačić, Nevena Đoković, Marko Jerinić
LIČNOSNE DISPOZICIJE KA STABILNOM KRIMINALNOM PONAŠANJU

Snežana Samardžić
AGRESIVNOST I ATTACHMENT: DOPRINOS RAZUMEVANJU NASILNOG
PONAŠANJA SHIZOFRENIH I POREMEĆAJA LIČNOSTI

Slađana Veličković, Dragana Nikolić
FAKTORI ADAPTACIJE DECE NA MEDICINSKE INTERVENCIJE I HOSPITALIZACIJU

Sanja Budić, Vesna Anđelković
KVALITET ŽIVOTA, DEPRESIVNOST I ANKSIOZNOST ŽENA U INVOLUTIVNOM PERIODU

Tatjana Mentus, Goran Opačić
VREME LATENCE U ISPITIVANJU LIČNOSTI

16.00–17.30 Mala sala (433)

PSIHOTERAPIJSKA SINTEZA TELA, DUŠE I DUHA U TELESNOJ PSIHOTERAPIJI
(radionica)

voditelji: Aleksandra Milunović-Petrović, Koviljka Stamenković, Olgica Najdanović

17.30–18.00 Pauza za kafu

18.00–20.00 Amfiteatar 21

PSIHOLOGIJA RODNIH RAZLIKA

voditelji Snežana Vidanović i Janko Međedović

Janko Međedović, Boban Petrović, Bojana Dinić

EVOLUCIONA PSIHOLOGIJA KAO TEORIJSKI OKVIR OBJAŠNJENJA POLNIH
RAZLIKA U ALTRUIZMU

Natalija Žunić

RODNI STEREOTIPI O ŽENAMA I MUŠKARCIMA U POLITICI

Milorad Todorović

RODNI IDENTITET – NOVE FORME POLITIKE IDENTITETA

Jelena Uvalin-Matić, Žaklina Đurić

POLNA PODELA RADA PRI ZADOVOLJAVANJU KADROVSKIH POTREBA

Vesna Buha, Jelena Uvalin-Matić, Gordana Lazić, Žaklina Đurić, Snežana
Tomašević

ISTRAŽIVANJE IMPLEMENTACIJE RODNE RAVNOPRAVNOSTI U NACIONALNOJ
SLUŽBI ZA ZAPOSŁJAVANJE

Srđan Dušanić, John Crownover

RODNA RAVNOPRAVNOST I NASILJE: KVAZI – EKSPERIMENTALNO

ISTRAŽIVANJE SA MLADIĆIMA U BIH, SRBIJI I HRVATSKOJ

18.00–20.00 Amfiteatar 301

Simpozijum

PSIHOLOGIJA, UMETNOST I KREATIVNOST

moderatori Nebojša Milićević i Biljana Pejić

Irena Ristić, Bojana Škorc

PREFERENCIJE RAZLIČITIH UMETNIČKIH DISCIPLINA KOD BEOGRADSKIH
SREDNJOŠKOLACA

Bojana Škorc, Irena Ristić

LIČNE TEORIJE VIZUELNIH UMETNOSTI

Ana Pflug

POLNE RAZLIKE U ESTETSKOJ PROCENI BALETA

Biljana Pejić
KATEGORIZACIJA SLIKA

Nebojša Milićević
EKSPERIMENTI GRUPNE I INDIVIDUALNE SERIJSKE REPRODUKCIJE U
ISPITIVANJU KREATIVNIH PROMENA

Daniel Mešković, Sanja Petričić, Kristina Brajović-Car
KAKO MOŽEMO RAZUMETI MOCARTOV EFEKAT

Branislav Đorđević, Janko Međedović
MERENJE KREATIVNE PRODUKTIVNOSTI I NJENI ODNOSI SA INTELIGENCIJOM
I OTVORENOŠĆU ZA ISKUSTVA

Vladimir Nešić, Milkica Nešić, Svetlana Čičević, Vladimir Hedrih
KARAKTERISTIKE KREATIVNIH OSOBA

18.00–20.00 Mala sala (433)

RADIONICA TELESNE PSIHOTERAPIJE
RAD SA INVERZIVNIM EMOCIJAMA U TELESNOJ PSIHOTERAPIJI (FUNKCIJA
STRAHA I POVERENJA)
voditelj Ana Đorđević

16.00–18.00 Velika sala (434)

Simpozijum
LIČNOST I OBRAZOVNO-VASPITNI RAD
voditelji Snežana Stojiljković i Jelisaveta Todorović

Dragana Bjekić, Lidija Zlatić
MERENJE KOMUNIKACIONE KOMPETENTNOSTI ZAPOSLENIH U OBRAZOVANJU

Danijela Petrović
KONSTRUKCIJA SKALE ZA ISPITIVANJE OPŠTE KOMUNIKACIONE SPOSOBNOSTI
NA UZORKU PROSVETNIH RADNIKA

Snežana Stojiljković, Anđelija Stojanović
EMPATIČNOST NASTAVNIKA

Violeta Arnaudova
STILOVI RUKOVOĐENJA NASTAVNIKA I SAMOEFIKASNOST UČENIKA OSNOVNE
ŠKOLE

Gordana Đigić
STILOVI UČENJA KAO FAKTOR POSTIGNUĆA

Irena Čolović
SAMOPOŠTOVANJE I ANKSIOZNOST UČENIKA RAZLIČITOG ŠKOLSKOG USPEHA

18.00–18.30 Pauza za učesnike Simpozijuma

18.30–20.00 Velika sala (434)

Simpozijum

LIČNOST I OBRAZOVNO-VASPIITNI RAD

voditelji Jelisaveta Todorović i Snežana Stojiljković

Jelisaveta Todorović, Ivana Simić

PORODICA I ŠKOLA – SISTEMSKI PRISTUP

Ana Brajović, Ana Altaras-Dimitrijević

POVEZANOST AKADEMSKE USPEŠNOSTI SA UVERENJIMA O PRIRODI
INTELIGENCIJE I SAMOHENDIKEPIRAJUĆIM PONAŠANJIMA

Ana Altaras-Dimitrijević, Dušan Jurić

POREĐENJE DAROVITIH UČENIKA VIŠEG I NIŽEG ŠKOLSKOG POSTIGNUĆA NA
MERAMA EMOCIONALNE INTELIGENCIJE

Sreten Spasić, Milena Ajvaz, Mirjana Manojlović

KONSTRUKCIJA SKALE ZA PROCENU MOTIVACIJE KOD UČENIKA ZA
POSTIZANJE ŠTO BOLJEG ŠKOLSKOG USPEHA SMP-20: PRELIMINARNI REZULTATI

Branimir Vukčević

UČENIČKA PROCENA KVALITETA RADA ŠKOLE

Zorica Stanisavljević-Petrović, Marina Milanović

PRIMENA PARTICIPATIVNIH DEČJIH PRAVA U VASPIITNO-OBRAZOVNOM RADU
U VRTIĆU

Milevica Bojović

KRITIČKI PREGLED MODELA I TEORIJA ČITANJA NA MATERNJEM I STRANOM
JEZIKU

Pirsl Danica, Solzica Popovska

CRITICAL THINKING – AUTONOMOUS LEARNING AND METACOGNITIVE
STRATEGIES ESSENTIALS IN ESP CLASS

20.30 Svečana večera

SUBOTA 24. septembar 2011.

10.00–11.00 Amfiteatar 21

Plenarno predavanje

Darja Kobal-Grum

SELF-CONCEPT AND COMPETITIVENESS IN THREE NATIONAL CULTURES

12.00–12.15 Pauza

11.15–13.15 Amfiteatar 21

SOCIJALNA PSIHOLOGIJA

voditelji Vladimir Nešić i Dušan Todorović

Srđan Dušanić, Siniša Lakić, Danko Prosan

RELACIJE NASILJA U ŠKOLI SA SAMOPOŠTOVANJEM, PORODIČNIM ODNOSIMA
I SOCIO – DEMOGRAFSKIM KARAKTERISTIKAMA UČENIKA

Danijela Petrović

POVEZANOST STILOVA PONAŠANJA U SUKOBU I PREFERENCIJA TIMSKIH
ULOGA

Živorad Milenović

KULTUROLOŠKE KARAKTERISTIKE STANOVNIŠTVA SRPSKIH ENKLAVA U
USLOVIMA USPOSTAVLJENOG MEĐUNARODNOG MIROVNOG PROTEKTORATA
NA KOSOVU I METOHIJI

Siniša Lakić, Srđan Dušanić, Milan Dragičević

STAVOVI PREMA OSOBAMA HOMOSEKSUALNE ORIJENTACIJE I
HETEROSEKSUALNA OTVORENOST MLADIH

Miljana Pavićević

SOCIJALNA ANKSIOZNOST I SAMOPOŠTOVANJE KOD STUDENATA
UNIVERZITETA U PRIŠTINI

Boban Petrović, Katarina Tadić

KAPACITETI ZA SAMOZASTUPANJE U KONTEKSTU SOCIJALNE UKLJUČENOSTI
OSOBA SA RAZLIČITIM STEPENOM INTELEKTUALNIH TEŠKOĆA

Milica Zajić, Jelena Stanković, Dušan Todorović

TAKTIKE MANIPULACIJE I POJEDINE SOCIODEMOGRAFSKE VARIJABLE KOD MLADIH

Aleksandra Tošić, Bojana Dimitrijević

NASILJE MEĐU UČENICIMA

Sofija Arnaudova, Frosina Denkova

ISTRAŽIVANJE NASILJA U USTANOVAMA SOCIJALNE ZASTITE

PSIHOLOGIJA RADA

voditelji Joviša Obrenović i Zorica Marković

Nikoleta Gutvajn, Ivana Djerić

PERCEPCIJE ZADOVOLJSTVA BUDUĆOM PROFESIJOM STUDENATA
PEDAGOGIJE

Jelena Želeskov Đorić

CRTE LIČNOSTI I ZADOVOLJSTVO POSLOM ZDRAVSTVENIH RADNIKA

Jelena Minić

POTROŠAČKI ETNOCENTRIZAM U RANOM ZRELOM DOBU

Slavoljub Stošić, Miodrag Milenović, Miroslav Komlenić

POLIGRAFIJA – RESPIRACIJA I MOGUĆI ARTEFAKTI

Marjana Čubranić-Dobrodolac, Svetlana Čičević

DISTRAKCIJE KOD VOZAČA USLOVLJENE INFORMACIONIM SISTEMIMA U
VOZILU

Dragana Mitrić-Aćimović, Nebojša Majstorović, Boris Popov

PERCEPCIJA BARIJERA I RESURSA ZA ZAPOSŁJAVANJE KOD OSUĐENIKA

Snežana Živković

PONAŠANJE LJUDI U VANREDNIM SITUACIJAMA

Biljana Mirković, Svetlana Čizmić

SUOČAVANJE SA STRESOM IZAZVANIM NEZAPOSLENOŠĆU – UTICAJ OSOBINA
LIČNOSTI I SOCIODEMOGRAFSKIH KARAKTERISTIKA

Nevena Stanković, Ivan Panić

EMOCIONALNA REGULACIJA, SAGOREVANJE NA POSLU I ZADOVOLJSTVO
ŽIVOTOM KOD VATROGASACA

Petar Kostić

PROFIL MOBERA NA STRUKTURALNOM TESTU LIČNOSTI (STL)

Joviša Obrenović

RELACIJE SINDROMA HRONIČNOG ZAMORA I BURNOUT SINDROMA:
POKUŠAJ JASNIJEG ODREĐENJA POJMOVA

Okrugli sto

KOMUNIKACIJE U ORGANIZACIJI I UPRAVLJANJE LJUDSKIM RESURSIMA

voditelj Dobrila Vujić

Učesnici

Mirjana Franceško, Željka Bojanić, Jelena Sladojević-Matić, Jelena Dostanić

11.15–13.00 Učionica 306

PSIHOLOGIJA I MEDIJI

voditelji Vesna Anđelković i Kristina Brajović-Car

Kristina Brajović Car, Daniel Mesković, Mina Aleksić

PREDSTAVLJANJE RAZLIČITIH TEORIJSKIH OKVIRA I METODOLOŠKIH PRISTUPA
U ISTRAŽIVANJU UTICAJA NASILJA U MEDIJIMA NA POJEDINCA

Vesna Žunić-Pavlović, Marina Kovačević-Lepojević, Tatjana Mentus

NEGATIVNE POSLEDICE SOCIJALNOG UMREŽAVANJA NA INTERNETU

Kristina Brajović-Car, Tijana Milošević

SOCIJALNE MREŽE I PROSOCIJALNE AKCIJE – PSIHOLOŠKI I DRUŠTVENI
BENEFIT GLOBALNE UMREŽENOSTI

Aleksandra Štrbac, Marija Balkovoj, Milka Štrbac

PROFESIONALNO INFORMISANJE PUTEM MEDIJA

Deana Čakan, Marija Balkovoj

MEDIJSKO PRAĆENJE TV SERIJALA KAD ZAZVONI NA RTV VOJVODINA

Dragana Stanojević, Biljana Milošević i Olivera Radović

ODNOS IZMEĐU SOCIJALNE SAMO – EFIKASNOSTI I PONAŠANJA NA
INTERNETU I FEJSBUKU

Nenad Glumbić

MEDIJSKA PREZENTACIJA AUTIZMA

Svetlana Čičević, Marjana Čubranić-Dobrodolac, Milkica Nešić

UPOTREBA INFORMACIONO-KOMUNIKACIONIH TEHNOLOGIJA MEĐU
STUDENTIMA

13.15–13.30 Pauza za kafu

13.30–15.00 Učionica 306

PARTNERSKE RELACIJE

voditelji Tatjana Stefanović-Stanojević i Milica Tošić

Milica Tošić, Tatjana Stefanović-Stanojević

SKLONOST PREVARI U PARTNERSKOJ VEZI U ODNOSU NA AFEKTIVNU
VEZANOST I STIL LJUBAVI PARTNERA

Milica Tošić, Natalija Ilić

ZASTUPLJENOST PRELJUBE U PARTNERSKIM VEZAMA I DIMENZIJE LIČNOSTI
VERNIH I NEVERNIH PARTNERA

Tamara Milenković, Dušan Stepanović

PRISNOST U PRIJATELJSTVU I SEKSUALNO OPREDELJENJE (ORIJENTACIJA)

Miodrag Milenović, Bojana Dimitrijević, Mia Milenović
KOMPONENTE SEKSUALNE ORIJENTACIJE STUDENATA PSIHOLOGIJE

Tatjana Stefanović-Stanojević, Jasmina Nedeljković
ZASTUPLJENOST MALADAPTIVNIH SHEMA U OBRASCIMA AFEKTIVNE
VEZANOSTI

Ivana Simić, Jelisaveta Todorović
ŽENE ŽRTVE NASILJA – DISKURZIVNA KONSTRUKCIJA IZBORA NAPUŠTANJA I
OSTAJANJA SA NASILNIM PARTNEROM I IDENTITETA

Bojana Dimitrijević, Miodrag Milenović
DIMENZIJE LIČNOSTI I EMOCIONALNI PROFIL HOMOSEKSUALACA

13.30–15.00 Amfiteatar 21

Porodica i vaspitanje
voditelji Jelisaveta Todorović i Ivana Simić

Živorad Milenović, Dijana Mladenović
ULOGA ČLANOVA PORODICE U VASPITANJU DECE PREDŠKOLSKOG UZRASTA
ZAPOSLENIH RODITELJA

Đerđi Erdeš-Kavečan, Đurđa Soleša-Grijak
PORODIČNA KONFIGURACIJA I OBLICI KONFLIKTNIH INTERAKCIJA MEĐU
SIBLINZIMA U MLAĐEM ODRASLOM DOBU

Đerđi Erdeš-Kavečan, Milka Oljača
SAMOEFIKASNOST KOD ADOLESCENATA – PREDIKCIJA NA OSNOVU
KORODITELJSKE SARADNJE

Dragana Mitrić-Aćimović, Željka Nikolašević, Sonja Ivković
RELACIJE SELF-KONCEPTA SA OSOBINAMA LIČNOSTI I VASPITNIM STILOM
RODITELJA

Marija Živković, Snežana Vidanović
OČEKIVANJA VEZANA ZA TRUDNOĆU I MOTIVACIJA ZA RODITELJSTVO KOD
TRUDNICA I BUDUĆIH OČEVA

Bazić Mirjana
ZNAČAJ KONCEPCIJE INTELEKTUALNOG VASPITANJA JOHANA HAJNRIHA
PESTALOCIJA

13.30–15.00 Mala sala (433)

Radionica
BOLJE VIĐENJE UZ POMOĆ PSIHOTERAPIJE, Nebojša Milićević

11.15–13.15 Velika sala (434)

Simpozijum
LIČNOST I OBRAZOVNO-VASPITNI RAD
voditelji Gordana Đigić i Valentina Rančić

Dragana Stanimirović, Luka Mijatović
NEVERBALNA KOMUNIKACIJA KAO ASPEKT RAZVOJA SOCIJALNIH VEŠTINA
SLEPIH I SLABOVIDIH

Nenad Glumbić, Mirjana Đorđević, Branislav Brojčin
NEVERBALNA KOMUNIKACIJA DECE SA SPECIFIČNIM POREMEĆAJEM JEZIKA I
ASPERGEROVIM SINDROMOM

Svetlana Obradović, Lidija Zlatić, Dragana Bjekić
KOMUNIKACIJA UČENIKA SA SPECIFIČNIM SMETNJAMA U UČENJU

Vladimir Jojić, Snežana Vidanović
PREPOZNAVANJE PRIMARNIH EMOCIJA KOD GLUVIH I ČUJUĆIH
ADOLESCENATA

Dragana Stanimirović, Luka Mijatović
OBRASCI AFEKTIVNE VEZANOSTI ZA RODITELJE I PRIJATELJE KOD MLADIH
OŠTEĆENOG VIDA

13.15–13.30 Pauza za kafu

13.30–15.00 Velika sala (434)

Simpozijum

LIČNOST I OBRAZOVNO-VASPIITNI RAD

voditelji Gordana Đigić i Valentina Rančić

Miša Ljubenović

POLITIKA ISTINE U DISKURZIVNIM I INSTITUCIONALNIM PRAKSAMA
„OMETENOSTI”

Olgica Babić-Bjelić

ULOGA PSIHOLOGA U PRILAGOĐAVANJU PROGRAMA RADA U VRTIĆU
POTREBAMA DETETA SA PERVAZIVNIM RAZVOJNIM POREMEĆAJEM

Slađana Luković, Danijela Petrović

SOCIJALNA DISTANCA UČENIKA OSNOVNE ŠKOLE PREMA DECI SA POSEBNIM
POTREBAMA

Ljubiša Mihajlović, Nevenka Mihajlović

GENETIČKA OSNOVA PERSPEKTIVE RAZVOJA VASPITANJA I OBRAZOVANJA
DECE SA SMETNJAMA U RAZVOJU

Nevenka Mihajlović, Ljubiša Mihajlović

GENETIČKO PRETRAŽIVANJE (SCREENING)–ZNAČAJ I POSLEDICE

15. 00–16.00 Velika sala (434)

Simpozijum

LIČNOST I OBRAZOVNO-VASPIITNI RAD

Voditelji Gordana Đigić i Valentina Rančić

Frosina Denkova, Sofija Arnaudova
EFFICACY, MOTIVATION AND SOURCES OF STRESS AT PRIMARY AND
SECONDARY TEACHERS

Valentina Rančić, Snežana Stojiljković, Gordana Đigić
STANDARDI KOMPETENCIJA NASTAVNIKA

LIČNOST NASTAVNIKA I NJEGOVI PROFESIONALNI RAZVOJ KAO ZNAČAJAN
FAKTOR EFEKTIVNOG VASPITNO-OBRAZOVNOG RADA
Radionica,
voditelj Violeta Stevanovska

16.00 Amfiteatar 21

ZATVARANJE KONFERENCIJE

SADRŽAJ

PLENARNO PREDAVANJE

Marija Mitić	
PSIHOLOG IZMEĐU SVEMOĆI, MOĆI I NEMOĆI – NOVI PRISTUPI I ULOGE U PRAKSI	1
Darja Kobal Grum	
SELF-CONCEPT AND COMPETITIVENESS IN THREE NATIONAL CULTURES	2

PSIHOLOGIJA KOMUNIKACIJE

Lidija Zlatić, Dragana Bjekić, Milena Stanisavljević	
KOMUNIKACIONA KOMPETENTNOST–TERMINOLOŠKA RAZGRANIČENJA I STRUKTURA	3
Vladeta Radović, Ivan Cvetanović	
UTICAJ KONFLIKTNOG STILA JAVNE KOMUNIKACIJE NA IDENTITET SAVREMENOG ČOVEKA	4
Ružica Petrović	
RETORIKA I GOVORNA KOMUNIKACIJA (RHETORIC AND SPEECH COMMUNICATION)	5
Aleksandra Kostić	
FACIJALNI AMBLEMI	6
Sanja Stanković, Marko Rakić, Nina Arsić	
MOGUĆNOSTI PRIMENE TRANSAKCIONE ANALIZE U SAVREMENOJ POSLOVNOJ KOMUNIKACIJI	7
Milica Pavlović, Ljubiša Zlatanović	
KOMUNIKACIJA U PRIMARNOJ DIJADI	8
Marina Hadži Pešić, Kristina Brajović Car, Milica Mitrović	
KOMUNIKACIJSKI MODEL U PRISTUPU PERSONALNIM ADAPTACIJAMA LIČNOSTI	9
Snežana Živković	
KOMUNIKACIJA U VANREDNIM SITUACIJAMA	10

ISTRAŽIVANJA EMPATIJE

Milkica Nešić, Jelena Kostić, Mirko Uljarević, Vladimir Nešić, Svetlana Čičević	
NEUROBIOLOGIJA EMPATIJE	11
Jelena Tešanović, Dijana Đurić, Dragana Popović	
ALTRUIZAM I EMPATIJA ZDRAVSTVENIH RADNIKA	12
Mirjana Stanković Đorđević	
EMPATIČNOST ZDRAVSTVENIH I PROSVETNIH RADNIKA	13
Snežana Stojiljković, Mirjana Matović	
STEPEN EMPATIČNOSTI STUDENATA DRUŠTVENIH I TEHNIČKIH NAUKA	14
Vladimir Živanović, Nataša Dojčinović, Aleksandra Malenović	
RAZLIKE U STEPENU IZRAŽENOSTI EMOCIONALNE INTELIGENCIJE KOD STUDENATA I SREDNJOŠKOLACA	15

Ivana Zubić, Dejana Vasić FAKTORSKA STRUKTURA BRAJANOVOG INDEKSA EMPATIJE ZA DECU I ADOLESCENTE	16
Dejana Vasić, Ivana Zubić EMPATIJA PRVOROĐENE I DRUGOROĐENE DECE	17
Nada Miletić EMOCIONALNE KOMPETENCIJE UČENIKA – EMPATIJA I LIKOVNI SENZIBILITET I SENZITIVITET	18
POZITIVNA PSIHOLOGIJA	
Aleksandra Milunović Petrović OPTIMIZAM PRI SUOČAVANJU SA NEPOVOLJNIM ŽIVOTNIM OKOLNOSTIMA	19
Tanja Panić, Jelena Opsenica Kostić PROCENA DEČIJEG FUNKCIONISANJA I KVALITETA ŽIVOTA	20
Jelena Opsenica-Kostić, Tanja Panić PERCEPCIJA RODITELJSKE NEGE I ZADOVOLJSTVO ŽIVOTOM ADOLESCENATA-NEKE KARAKTERISTIKE KOJE ADOLESCENTE ČINE REZLIJENTNIM	21
Dušan Todorović, Zorica Marković, Petar Mitić ZADOVOLJSTVO ŽIVOTOM, NADA I ZADOVOLJSTVO STUDIJAMA STUDENATA TEHNIČKIH I DRUŠTVENIH NAUKA	22
Milica Pavlović, Ljubiša Zlatanović, Iva Petrović POVEZANOST PROKRASTINACIJE SA SAMOEFIKASNOŠĆU, OPTIMIZMOM-PESIMIZMOM I ZADOVOLJSTVOM ŽIVOTOM	23
Bojana Bodroža: ODBRAMBENE REAKCIJE NA NEUSPEH – MODERIRAJUĆI UTICAJ GENERALNIH KAUZALNIH ORIJENTACIJA I VAŽNOSTI EVALUIRANOG DOMENA LIČNOSTI	24
Anida Fazlagić OPTIMIZAM I ŽIVOTNI CILJEVI MLADIH	25
Ljubiša Zlatanović, Milica Pavlović SAMSTVO I SUBJEKTIVNA DOBROBIT IZ KULTURALNE PERSPEKTIVE	26
KLINIČKA PSIHOLOGIJA	
Anida Fazlagić, Đurđa Soleša-Grižak OPTIMIZAM I EMOCIONALNA INTELIGENCIJA KOD POSTNATALNE DEPRESIJE	27
Milica Mitrović, Marina Hadži Pešić, Bojana Dimitrijević ANKSIOZNOST, NEGATIVNE AUTOMATSKE MISLI I SKLONOST KA PSIHOSOMATICI KOD STUDENATA	28
Sanja Radetić Lovrić VREMENSKI ODNOS STRESORA I PRVOG KONTAKTA MLADIH SA DROGAMA	29

Miša Avramović, Vesna Petrović UTICAJ GENERALIZOVANE SAMOEFIKASNOSTI NA KOGNITIVNU PROCENU I PREVLADAVANJE U SITUACIJI PRIPREME I POLAGANJA ISPITA	30
Vesna Petrović, Miša Avramović STABILNOST POVEZANOSTI IZMEĐU GENERALIZOVANE SAMOEFIKASNOSTI I DEPRESIJE KROZ RAZLIČITE SUBPOPULACIJE STANOVNIŠTVA	31
Janko Međedović, Goran Knežević, Daliborka Kujačić, Nevena Đoković, Marko Jerinić LIČNOSNE DISPOZICIJE KA STABILNOM KRIMINALNOM PONAŠANJU	32
Snežana Samardžić AGRESIVNOST I ATTACHMENT: DOPRINOS RAZUMEVANJU NASILNOG PONAŠANJA SHIZOFRENIH I POREMEĆAJA LIČNOSTI	33
Slađana Veličković, Dragana Nikolić FAKTORI ADAPTACIJE DECE NA MEDICINSKE INTERVENCIJE I HOSPITALIZACIJU	34
Sanja Budić, Vesna Anđelković KVALITET ŽIVOTA, DEPRESIVNOST I ANKSIOZNOST ŽENA U INVOLUTIVNOM PERIODU	35
Tatjana Mentus, Goran Opačić VREME LATENCE U ISPITIVANJU LIČNOSTI	36

PSIHOLOGIJA RODNIH RAZLIKA

Janko Međedović, Boban Petrović, Bojana Dinić EVOLUCIONA PSIHOLOGIJA KAO TEORIJSKI OKVIR OBJAŠNJENJA POLNIH RAZLIKA U ALTRUIZMU	37
Natalija Žunić RODNI STEREOTIPI O ŽENAMA I MUŠKARCIMA U POLITICI	38
Milorad Todorović RODNI IDENTITET–NOVE FORME POLITIKE IDENTITETA	39
Jelena Uvalin Matić, Žaklina Đurić POLNA PODELA RADA PRI ZADOVOLJAVANJU KADROVSKIH POTREBA	40
Vesna Buha, Jelena Uvalin Matić, Gordana Lazić, Žaklina Đurić, Snežana Tomašević ISTRAŽIVANJE IMPLEMENTACIJE RODNE RAVNOPRAVNOSTI U NACIONALNOJ SLUŽBI ZA ZAPOSŁJAVANJE	41
Srđan Dušanić, John Crownover RODNA RAVNOPRAVNOST I NASILJE: KVAZI-EKSPERIMENTALNO ISTRAŽIVANJE SA MLADIĆIMA U BiH, SRBIJI I HRVATSKOJ	42

SOCIJALNA PSIHOLOGIJA

Srđan Dušanić, Siniša Lakić, Danko Prosan RELACIJE NASILJA U ŠKOLI SA SAMOPOŠTOVANJEM, PORODIČNIM ODNOSIMA I SOCIO-DEMOGRAFSKIM KARAKTERISTIKAMA UČENIKA	43
--	----

Danijela Petrović	
POVEZANOST STILOVA PONAŠANJA U SUKOBU I PREFERENCIJA TIMSKIH ULOGA	44
Živorad Milenović	
KULTUROLOŠKE KARAKTERISTIKE STANOVNIŠTVA SRPSKIH ENKLAVA U USLOVIMA USPOSTAVLJENOG MEĐUNARODNOG MIROVNOG PROTEKTORATA NA KOSOVU I METOHIJI	46
Siniša Lakić, Srđan Dušanić, Milan Dragičević	
STAVOVI PREMA OSOBAMA HOMOSEKSUALNE ORIJENTACIJE I HETEROSEKSUALNA OTVORENOST MLADIH	47
Miljana Pavićević	
SOCIJALNA ANKSIOZNOST I SAMOPOŠTOVANJE KOD STUDENATA UNIVERZITETA U PRIŠTINI	48
Boban Petrović, Katarina Tadić	
KAPACITETI ZA SAMOZASTUPANJE U KONTEKSTU SOCIJALNE UKLJUČENOSTI OSOBA SA RAZLIČITIM STEPENOM INTELEKTUALNIH TEŠKOĆA	49
Milica Zajić, Jelena Stanković, Dušan Todorović	
TAKTIKE MANIPULACIJE I POJEDINE SOCIODEMOGRAFSKE VARIJABLE KOD MLADIH	50
Aleksandra Tošić, Bojana Dimitrijević	
NASILJE MEĐU UČENICIMA	51
Sofija Arnaudova, Frosina Denkova	
ISTRAŽIVANJE NASILJA U USTANOVAMA SOCIJALNE ZASTITE	52
PSIHOLOGIJA RADA	
Nikoleta Gutvajn, Ivana Djerić	
PERCEPCIJE ZADOVOLJSTVA BUDUĆOM PROFESIJOM STUDENATA PEDAGOGIJE	53
Jelena Želeskov Đorić	
CRTE LIČNOSTI I ZADOVOLJSTVO POSLOM ZDRAVSTVENIH RADNIKA	54
Jelena Minić	
POTROŠAČKI ETNOCENTRIZAM U RANOM ZRELOM DOBU	55
Slavoljub Stošić, Miodrag Milenović, Miroslav Komlenić	
POLIGRAFIJA–RESPIRACIJA I MOGUĆI ARTEFAKTI	56
Marjana Čubranić-Dobrodolac, Svetlana Čičević	
DISTRAKCIJE KOD VOZAČA USLOVLJENE INFORMACIONIM SISTEMIMA U VOZILU	57
Dragana Mitrić–Aćimović, Nebojša Majstorović, Boris Popov	
PERCEPCIJA BARIJERA I RESURSA ZA ZAPOSŁJAVANJE KOD OSUĐENIKA	58
Snežana Živković	
PONAŠANJE LJUDI U VANREDNIM SITUACIJAMA	59
Biljana Mirković, Svetlana Čizmić	
SUOČAVANJE SA STRESOM IZAZVANIM NEZAPOSLENOŠĆU–UTICAJ OSOBINA LIČNOSTI I SOCIO-DEMOGRAFSKIH KARAKTERISTIKA	60

Nevena Stanković, Ivan Panić	
EMOCIONALNA REGULACIJA, SAGOREVANJE NA POSLU I ZADOVOLJSTVO ŽIVOTOM KOD VATROGASACA	61
Petar Kostić	
PROFIL MOBERA NA STRUKTURALNOM TESTU LIČNOSTI (STL)	62
Joviša Obrenović	
RELACIJE SINDROMA HRONIČNOG ZAMORA I BURNOUT SINDROMA: POKUŠAJ JASNIJEG ODREĐENJA POJMOVA	63

PSIHOLOGIJA I MEDIJI

Kristina Brajović Car, Daniel Mesković, Mina Aleksić	
PREDSTAVLJANJE RAZLIČITIH TEORIJSKIH OKVIRA I METODOLOŠKIH PRISTUPA U ISTRAŽIVANJU UTICAJA NASILJA U MEDIJIMA NA POJEDINCA	64
Vesna Žunić-Pavlović, Marina Kovačević-Lepojević, Tatjana Mentus	
NEGATIVNE POSLEDICE SOCIJALNOG UMREŽAVANJA NA INTERNETU	65
Kristina Brajović Car, Tijana Milošević	
SOCIJALNE MREŽE I PROSOCIJALNE AKCIJE–PSIHOLOŠKI I DRUŠTVENI BENEFIT GLOBALNE UMREŽENOSTI	66
Aleksandra Štrbac, Marija Balkovoj, Milka Štrbac	
PROFESIONALNO INFORMISANJE PUTEM MEDIJA	67
Deana Čakan, Marija Balkovoj	
MEDIJSKO PRAĆENJE TV SERIJALA KAD ZAZVONI NA RTV VOJVODINA	68
Dragana Stanojević, Biljana Milošević i Olivera Radović	
ODNOS IZMEĐU SOCIJALNE SAMO-EFIKASNOSTI I PONAŠANJA NA INTERNETU I FEJSBUKU	69
Nenad Glumbić	
MEDIJSKA PREZENTACIJA AUTIZMA	70
Svetlana Čičević, Marjana Čubranić-Dobrodolac, Milkica Nešić	
UPOTREBA INFORMACIONO-KOMUNIKACIONIH TEHNOLOGIJA MEĐU STUDENTIMA	71

PARTNERSKE RELACIJE

Milica Tošić, Tatjana Stefanović-Stanojević	
SKLONOST PREVARI U PARTNERSKOJ VEZI U ODNOSU NA AFEKTIVNU VEZANOST I STIL LJUBAVI PARTNERA	72
Milica Tošić, Natalija Ilić	
ZASTUPLJENOST PRELJUBE U PARTNERSKIM VEZAMA I DIMENZIJE LIČNOSTI VERNIH I NEVERNIH PARTNERA	73
Tamara Milenković, Dušan Stepanović	
PRISNOST U PRIJATELJSTVU I SEKSUALNO OPREDELJENJE (ORIJENTACIJA)	74

Miodrag Milenović, Bojana Dimitrijević, Mia Milenović KOMPONENTE SEKSUALNE ORIJENTACIJE STUDENATA PSIHOLOGIJE	75
Tatjana Stefanović Stanojević, Jasmina Nedeljković ZASTUPLJENOST MALADAPTIVNIH SHEMA U OBRASCIMA AFEKTIVNE VEZANOSTI	76
Ivana Simić, Jelisaveta Todorović ŽENE ŽRTVE NASILJA – DISKURZIVNA KONSTRUKCIJA IZBORA NAPUŠTANJA I OSTAJANJA SA NASILNIM PARTNEROM I IDENTITETA	77
Bojana Dimitrijević, Miodrag Milenović DIMENZIJE LIČNOSTI I EMOCIONALNI PROFIL HOMOSEKSUALACA	78
PORODICA I VASPITANJE	
Živorad Milenović, Dijana Mladenović ULOGA ČLANOVA PORODICE U VASPITANJU DECE PREDŠKOLSKOG UZRASTA ZAPOSLENIH RODITELJA	79
Đerđi Erdeš-Kavečan, Đurđa Soleša-Grijak PORODIČNA KONFIGURACIJA I OBLICI KONFLIKTNIH INTERAKCIJA MEĐU SIBLINZIMA U MLAĐEM ODRASLOM DOBU	80
Đerđi Erdeš-Kavečan, Milka Oljača SAMOEFIKASNOST KOD ADOLESCENATA–PREDIKCIJA NA OSNOVU KORODITELJSKE SARADNJE	81
Dragana Mitrić-Aćimović, Željka Nikolašević, Sonja Ivković RELACIJE SELF–KONCEPTA SA OSOBINAMA LIČNOSTI I VASPITNIM STILOM RODITELJA	82
Marija Živković, Snežana Vidanović OČEKIVANJA VEZANA ZA TRUDNOĆU I MOTIVACIJA ZA RODITELJSTVO KOD TRUDNICA I BUDUĆIH OČEVA	83
Bazić Mirjana ZNAČAJ KONCEPCIJE INTELEKTUALNOG VASPITANJA JOHANA HAJNRIHA PESTALOCIJA	84
OKRUGLI STO	
Učesnici: Mirjana Franceško, Željka Bojanić, Jelena Sladojević Matić, Jelena Dostanić KOMUNIKACIJE U ORGANIZACIJI I UPRAVLJANJE LJUDSKIM RESURSIMA	85
OKRUGLI STO	
Aleksandra Milunović Petrović, Koviljka Stamenković, Olgica Najdanović PSIHOTERAPIJSKA SINTEZA TELA, DUŠE I DUHA U TELESNOJ PSIHOTERAPIJI	86
voditelj Ana Đorđević RADIONICA TELESNE PSIHOTERAPIJE-RAD SA INVERZIVNIM EMOCIJAMA U TELESNOJ PSIHOTERAPIJI (FUNKCIJA STRAHA I POVERENJA)	87

Nebojša Milićević	
BOLJE VIĐENJE UZ POMOĆ PSIHOTERAPIJE	88

Simpozijum

Moderatori: Nebojša Milićević, Biljana Pejić	
PSIHOLOGIJA, UMETNOST I KREATIVNOST	89

Irena Ristić, Bojana Škorc	
PREFERENCIJE RAZLIČITIH UMETNIČKIH DISCIPLINA KOD BEOGRADSKIH SREDNJOŠKOLACA	90

Bojana Škorc, Irena Ristić	
LIČNE TEORIJE VIZUELNIH UMETNOSTI	91

Ana Pflug	
POLNE RAZLIKE U ESTETSKOJ PROCENI BALETA	92

Biljana Pejić	
KATEGORIZACIJA SLIKA	93

Nebojša Milićević	
EKSPERIMENTI GRUPNE I INDIVIDUALNE SERIJSKE REPRODUKCIJE U ISPITIVANJU KREATIVNIH PROMENA	94

Daniel Mešković, Sanja Petričić, Kristina Brajović Car	
KAKO MOŽEMO RAZUMETI MOCARTOV EFEKAT	95

Branislav Đorđević, Međedović Janko	
MERENJE KREATIVNE PRODUKTIVNOSTI I NJENI ODNOSI SA INTELIGENCIJOM I OTVORENOŠĆU ZA ISKUSTVA	96

Vladimir Nešić, Milkica Nešić, Svetlana Čičević, Vladimir Hedrih	
KARAKTERISTIKE KREATIVNIH OSOBA	97

Simpozijum

Snežana Stojiljković i Jelisaveta Todorović	
LIČNOST I OBRAZOVNO-VASPITNI RAD	98

Dragana Bjekić, Lidija Zlatić	
MERENJE KOMUNIKACIONE KOMPETENTNOSTI ZAPOSLENIH U OBRAZOVANJU	99

Danijela Petrović	
KONSTRUKCIJA SKALE ZA ISPITIVANJE OPŠTE KOMUNIKACIONE SPOSOBNOSTI NA UZORKU PROSVETNIH RADNIKA	100

Snežana Stojiljković, Anđelija Stojanović	
EMPATIČNOST NASTAVNIKA	101

Violeta Arnaudova	
STILOVI RUKOVOĐENJA NASTAVNIKA I SAMOEFIKASNOST UČENIKA OSNOVNE ŠKOLE	102

Gordana Đigić	
STILOVI UČENJA KAO FAKTOR POSTIGNUĆA	103

Irena Čolović	
SAMOPOŠTOVANJE I ANKSIOZNOST UČENIKA RAZLIČITOG ŠKOLSKOG USPEHA	104
Blagica Zlatković	
DOPRINOS ŠKOLE POZITIVNOM SAMOOPAŽANJU UČENIKA	105
Jelisaveta Todorović, Ivana Simić	
PORODICA I ŠKOLA–SISTEMSKI PRISTUP	106
Ana Brajović, Ana Altaras Dimitrijević	
POVEZANOST AKADEMSKE USPEŠNOSTI SA UVERENJIMA O PRIRODI INTELIGENCIJE I SAMOHENDIKEPIRAJUĆIM PONAŠANJIMA	107
Ana Altaras Dimitrijević, Dušan Jurić	
POREĐENJE DAROVITIH UČENIKA VIŠEG I NIŽEG ŠKOLSKOG POSTIGNUĆA NA MERAMA EMOCIONALNE INTELIGENCIJE	108
Sreten Spasić, Milena Ajvaz, Mirjana Manojlović	
KONSTRUKCIJA SKALE ZA PROCENU MOTIVACIJE KOD UČENIKA ZA POSTIZANJE ŠTO BOLJEG ŠKOLSKOG USPEHA SMP-20: PRELIMINARNI REZULTATI	109
Branimir Vukčević	
UČENIČKA PROCENA KVALITETA RADA ŠKOLE	110
Zorica Stanisavljević-Petrović, Marina Milanović	
PRIMENA PARTICIPATIVNIH DEČJIH PRAVA U VASPITNO-OBRAZOVNOM RADU U VRTIĆU	111
Milevica Bojović	
KRITIČKI PREGLED MODELA I TEORIJA ČITANJA NA MATERNJEM I STRANOM JEZIKU	112
Pirsl Danica, Solzica Popovska	
CRITICAL THINKING–AUTONOMOUS LEARNING AND METACOGNITIVE STRATEGIES ESSENTIALS IN ESP CLASS	113
Dragana Stanimirović, Luka Mijatović	
NEVERBALNA KOMUNIKACIJA KAO ASPEKT RAZVOJA SOCIJALNIH VEŠTINA SLEPIH I SLABOVIDIH	114
Nenad Glumbić, Mirjana Đorđević, Branislav Brojčin	
NEVERBALNA KOMUNIKACIJA DECE SA SPECIFIČNIM POREMEĆAJEM JEZIKA I ASPERGEROVIM SINDROMOM	115
Svetlana Obradović, Lidija Zlatić, Dragana Bjekić	
KOMUNIKACIJA UČENIKA SA SPECIFIČNIM SMETNJAMA U UČENJU	116
Vladimir Jojić, Snežana Vidanović	
PREPOZNAVANJE PRIMARNIH EMOCIJA KOD GLUVIH I ČUJUĆIH ADOLESCENATA	117
Dragana Stanimirović, Luka Mijatović	
OBRASCI AFEKTIVNE VEZANOSTI ZA RODITELJE I PRIJATELJE KOD MLADIH OŠTEĆENOG VIDA	118

Miša Ljubenović	
POLITIKA ISTINE U DISKURZIVNIM I INSTITUCIONALNIM PRAKSAMA 'OMETENOSTI'	119
Olgica Babić – Bjelić	
ULOGA PSIHOLOGA U PRILAGOĐAVANJU PROGRAMA RADA U VRTIĆU	
POTREBAMA DETETA SA PERVAZIVNIM RAZVOJNIM POREMEĆAJEM	120
Slađana Luković, Danijela Petrović	
SOCIJALNA DISTANCA UČENIKA OSNOVNE ŠKOLE PREMA DECI SA POSEBNIM	
POTREBAMA	121
Ljubiša Mihajlović, Nevenka Mihajlović	
GENETICKA OSNOVA PERSPEKTIVE RAZVOJA VASPITANJA I OBRAZOVANJA DECE	
SA SMETNJAMA U RAZVOJU	122
Nevenka Mihajlović, Ljubiša Mihajlović	
GENETIČKO PRETRAŽIVANJE (SCREENING)–ZNAČAJ I POSLEDICE	123
Frosina Denkova, Sofija Arnaudova	
EFFICACY, MOTIVATION AND SOURCES OF STRESS AT PRIMARY AND SECONDARY	
TEACHERS	124
Valentina Rančić, Snežana Stojiljković, Gordana Đigić	
STANDARDI KOMPETENCIJA NASTAVNIKA	125
Violeta Stevanovska	
LIČNOST NASTAVNIKA I NJEGOV PROFESIONALNI RAZVOJ KAO ZNAČAJAN	
FAKTOR EFEKTIVNOG VASPITNO-OBRAZOVNOG RADA (Radionica)	126

TEKSTOVI REZIMEA

PLENARNA PREDAVANJA

PSIHOLOG IZMEĐU SVEMOĆI, MOĆI I NEMOĆI – NOVI PRISTUPI I ULOGE U PRAKSI –

Marija Mitić

Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu, Odeljenje za psihologiju

Kada je reč o primenjenoj psihologiji imamo na umu da je jedna od njenih najvažnijih odrednica *primena psiholoških i drugih relevantnih znanja za pitanja iz realnog života konkretnih ljudi sa konkretnim potrebama, željama ili teškoćama u njihovom ostvarivanju*. Dakle, u najvećem broju slučajeva predmet bavljenja je konkretan pojedinac neodvojiv od svog okruženja – porodice i zajednice. Ovo primenjenu psihologiju određuje istovremeno i kao nauku i kao struku, što pred psihologa stavlja sasvim osobene zahteve koji nisu isti kao oni u akademskoj ili fundamentalnoj psihologiji (objektivnost/distanciranost u odnosu na predmet bavljenja, empirijske metode proučavanja itd.). Poslednjih decenija sporadično i postepeno, ali sa značajnim ishodom dešavaju se promene i u predmetu i metodu primene psihologije u delu koji se odnosi na direktno bavljenje ljudima što je u fokusu ovog izlaganja. Za razliku od tradicionalnog pristupa koji je naglasak stavljao na deficite, slabosti ili mane, istorijski obrt predstavlja usmerenost na snage, odnosno kvalitete, potencijale i mogućnosti u pojedincu (porodici, zajednici) radi ostvarivanja što kvalitetnijeg i srećnijeg života. „Power to the people“ naslov popularne pesme Johna Lenona iz 1971. godine možemo, u duhu prethodno rečenog, preformulisati u *Power is in the people*, kao moto koji upućuje na novu vrstu komunikacije/odnosa između psihologa i osobe koja koristi njegove usluge. Ključni pojmovi vodilje postaju: snage, osnaživanje, podrška, partnerstvo, dobrobit i kvalitet života. Psiholog nužno menja svoju poziciju u okviru nove, simetrične raspodele moći između njega i korisnika njegovih usluga. Prethodno polazište hranjeno verovanjem da je svemoćan (mudrac i spasilac), suočavalo ga je sa ograničenjima i „neuspesima“ u pogledu rešavanja problema klijenata, pacijenata ili stranaka i posledično preplavljivalo osećanjem bespomoćnosti. Kako bi ga prevladao, zauzimao je poziciju progonioca osobe koja je očekivala profesionalnu pomoć (ona je nesposobna, ne pridržava se saveta itd.). Simetrična raspodela moći, u okviru *profesionalnog odnosa* zahteva da psiholog sluša druge ljude (jer su oni eksperti za sopstvena dešavanja) i dobro čuje, uvažavajući jednako njihove snage koliko i ograničenja ne precenjujući niti potcenjujući ni jedne ni druge. Teorijski okvir koji je pružio mogućnost novog pristupa i bavljenja dugo zanemarenim fenomenima u psihologiji ponudila je nova „sila“ – *pozitivna psihologija*, utemeljena sa uverenjem da će se psihologija pozitivnog ljudskog funkcionisanja razviti i obezbediti naučno razumevanje i efikasne intervencije koji će pomoći pojedincima, porodicama i zajednicama.

Ključne reči: *pozitivna psihologija, snaga, moć, partnerstvo.*

SELF-CONCEPT AND COMPETITIVENESS IN THREE NATIONAL CULTURES

Darja Kobal Grum

Department of Psychology, University of Ljubljana, Slovenia

Among various studies on cross-cultural aspects of self-concept there is a huge lack on relation of self-concept with competition. In our study, we try to reject a stereotype, that competition is not a desired personal characteristic. Therefore, the principal hypothesis is, that if competition is investigated in a context of self-concept, also positive dimensions as well as correlations with self-concept areas could appear. As a consequence, a new model of self-concept, based on different kinds of competition, could be postulated. It could also be assumed that this model might differ from culture to culture. Therefore, the participants from three countries participated in the study. Countries were chosen on the basis of political and cultural indicators in Eastern/Southern versus Western/Southern European changes: Slovenia, Serbia and Monte Negro and Spain. There are two particular aims of the research. The first one is to find out if there are any differences in self-concept and competition among participants from different countries. According to the second aim, the investigation of the correlations between self-concept and competition within each national cultural group is underlined. The study comprised of 128 Slovene, 99 Serbian and Monte Negro and 140 Spanish participants. We found that cultural indicator has a significant impact on self-concept and competition. Even more, it could be assumed, that "Southern" disposition predominate over Eastern as well as Western dimensions, which means that Slovenes could be among the more competitive participants, but have lower self-concept areas than their Southern peers.

Key words: *self-concept, competition, school motivation, national-cultural research*

PSIHOLOGIJA KOMUNIKACIJE

KOMUNIKACIONA KOMPETENTNOST – TERMINOLOŠKA RAZGRANIČENJA I STRUKTURA

Lidija Zlatić, Dragana Bjekić, Milena Stanisavljević
Učiteljski fakultet u Užicu, Tehnički fakultet u Čačku

Značenje jednog od ključnih pojmova psihologije komunikacije „komunikaciona kompetentnost“ nedovoljno je diferencirano od takođe važnog pojma „socijalna kompetentnost“, kako u naučno-istraživačkom kontekstu, tako i u svakodnevnoj upotrebi praktičara. Polazeći od mesta komunikacionih procesa u okviru socijalne interakcije, u radu su naznačena razgraničenja pojmova komunikacione i socijalne kompetentnosti, a potom i drugih relevantnih pojmova (socijalna inteligencija, empatija, socijalne veštine itd.). Socijalna kompetentnost, ili interpersonalna kompetentnost kao sinonim, dominantan je psihološki pojam u istraživanjima interpersonalnih odnosa tek od osamdesetih godina dvadesetog veka. Socijalna kompetentnost obuhvata znanja, sposobnosti, veštine, osobine i motivacione dispozicije potrebne za uspešno uspostavljanje i održavanje socijalnih odnosa. Komunikaciona kompetentnost je uža, ali široko preklapajući konstrukt sa bazičnim konstruktom socijalne kompetentnosti smatra se centralnim aspektom socijalne kompetentnosti. Komunikaciona kompetentnost je sistem znanja, sposobnosti, veština, osobina i motivacionih dispozicija koji obezbeđuje da osoba bude uspešna u komunikaciji (socijalnom interaktivnom procesu razmene poruka znakovima). Uvažavajući da većinu socijalnih interakcija prepoznavamo u okviru procesa komunikacije, komponente socijalne kompetentnosti najčešće se određuju pomoću komunikacionih procesa i odnosa, a sve to pomoću sistema komunikacionih kompetencija. Pored opšteg koncepta komunikacione kompetentnosti i opisa strukture, u radu su opisani i primeri strukture komunikacione kompetentnosti u zavisnosti od sfere ispoljavanja (komunikaciona kompetentnost i socijalna kompetentnost nastavnika, komunikaciona kompetentnost i socijalna kompetentnost menadžera itd.).

Ključne reči: *komunikaciona kompetentnost, socijalna kompetentnost, socijalna interakcija*

UTICAJ KONFLIKTNOG STILA JAVNE KOMUNIKACIJE NA IDENTITET SAVREMENOG ČOVEKA

Vladeta Radović, Ivan Cvetanović

Udruženje novinara Srbije, Društvo psihologa; Udruženje književnika Srbije

Razumevanje fenomena, uzroka i mnogobrojnih posledica konfliktnog načina komuniciranja, podrazumeva i izvesno saznanje o afektivnim aspektima svesti. Razlikom od reaktivnih emocija, dugotrajni procesi utiču na sve učesnike javne komunikacije. Pojedine paradigme društvenih pseudovrednosti, stvarane dugo u ambijentu nerazumevanja, isključivosti i neprestanog nagovora na mržnju, značajno sužavaju perceptivne mogućnosti i kao veštački filter zakrivljuju većinu signala iz spoljnog okruženja, zamagljujući time i većinu relevantnih vrednosti stvaranih razvojem. Razlikom od emocija na individualnom planu, u društvenoj interakciji, ciljevi i interesovanja su specifični. Preovlađujući stil javne komunikacije, posredstvom tehnologije difuznih i visokotiražnih autonomnih medija, masovno je ustanovljen modelom za ugled. Konfliktna situacije generišu suprotstavljene stavove i emocionalna stanja koja podstiču na sukob. Posmatramo li konflikte prizmom teorije pluralizma, kao prirodan, neizbežan i poželjan fenomen, problem je dovoljno samo usmeravanjem kontrolisati. Međutim, gledano sa stanovišta međuljudskih odnosa, konflikte prepoznajemo kao destrukciju normalnih, zdravih ljudskih odnosa, odnosno društveno nepoželjan fenomen. Paradigme, koje mediji uznose do najširih opsega masovne komunikacije, vode drastičnim oblicima sukoba i trajnijoj narušenosti odnosa. Medijska perspektiva stvarnosti, koliko god zagovarali „realnu“ sliku sveta, preko svake mere obiluje autoritarnim, kvazidominantnim, narcisoidnim, frustriranim i ličnostima u graničnom području psihopatologije. Savremeni programski koncept, medijsku komunikaciju svodi na podsticanje konflikata stvarajući distorziju u procesu percepcije i atributizacije. Tako stvoren vrednosni sistem, direktno utiče i na personalne karakteristike. Ponekad, sav napor posvećenih i boljitku zajednice predanih pedagoga, psihologa, socijalnih radnika, mediji u potpunosti mogu urušiti za samo nekoliko sati emitovanja skarednog programskog sadržaja. Metodološki i razumski, u potpunosti nesređene misli odlaze u eter svakodnevno i tako obrazuju mlade, a formiranim ličnostima nude nove oblike devijantnosti. Prepuštajući medijski prostor kvazizabavnom i antiobrazovnom programu, rizikujemo ukupan razvoj. Ključno je pitanje, na koji način moderna medijska pseudoinformativnost, utiče na ishod najmasovnijeg vida komunikacije i na formiranje mišljenja, ako sve više ljudi, sve više vremena provodi uz medije, ostajući tako – bez sopstvenosti.

Ključne reči: *Javna komunikacija, mediji, konflikti, masovna komunikacija*

RETORIKA I GOVORNA KOMUNIKACIJA (RHETORIC AND SPEECH COMMUNICATION)

Ružica Petrović
Pedagoški fakultet u Jagodini

U radu se razmatra značaj retoričkih znanja i njihova uloga u osposobljavanju studenata za uspješnu verbalnu komunikaciju. Upoznavanje sa teorijama retorike, analiza odabranih tekstova govorničkih primera, prepoznavanje retoričkih elemenata u govoru i njihova upotreba, stavljaju se u funkciju razvijanja govorničke vještine studenata i unapređivanja njihovog usmenog izražavanja. Nastava retorike obuhvata i praktične vježbe javnog nastupa zasnovanog na primeni tehnika i principa govorništva sa ciljem da se omogući razvoj elokvencije studenata. The paper discusses the importance of rhetorical skills and their role in training students for successful verbal communication. Introduction to the theories of rhetoric, the analysis of selected texts speaking examples, recognition of rhetorical elements of speech and their use, are placed in the function of developing speaking skills of students and improve their oral expression. Teaching rhetoric includes practical exercises public appearances based on the application of techniques and principles of oration in order to enable the development of eloquence students.

Ključne reči (Key words): *Retorika, javni nastup, govornička vještina, razboritost (rhetoric, public speaking, speaking skills, prudence)*

FACIJALNI AMBLEMI

Aleksandra Kostić

Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu, Departman za psihologiju

Osnovna ideja ovog rada je da naglasi i ilustruje komunikativnu ulogu *facijalnih amblema* u socijalnoj interakciji. Uprkos očiglednoj interaktivnoj funkciji, ove facijalne konfiguracije nisu često istraživane, verovatno zbog toga što je u nekim situacijama njihovo značenje bilo moguće izraziti rečima. Kao što znamo, socijalne interakcije se pretežno zasnivaju na verbalnoj komunikaciji. Kada je iz različitih razloga verbalna komunikacija otežana (buka), onemogućena ili nedovoljno efikasna, pokreti lica preuzimaju slanje nekih poruka. Takva facijalna ponašanja koja mogu da zamene govor, zovu se facijalni amblemi. Naučeni su, simbolizuju sasvim određeno značenje i imaju jasnu komunikativnu ulogu. Ne treba ih tumačiti izvan konteksta konverzacije. Amblemi su najčešće kulturalno-specifični i po tome veoma slični jeziku. Osoba koja koristi facijalni amblem svesno šalje poruku svom sagovorniku i potpuno je sigurna da će je on razumeti. U radu su prikazani primeri mogućih facijalnih amblema koje su sagovornici koristili u svojim interakcijama na televiziji. Izvršena je analiza njihovih značenja unutar konteksta u kome su se pojavili i utvrđena razlika u odnosu na facijalne ekspresije emocija i facijalne ilustratore.

Ključne reči: *facijalni amblemi, komunikacija, socijalna interakcija*

MOGUĆNOSTI PRIMENE TRANSAKCIONE ANALIZE U SAVREMENOJ POSLOVNOJ KOMUNIKACIJI

Sanja Stanković, Marko Rakić, Nina Arsić
Visoka poslovna škola strukovnih studija, Novi Sad

Savremeno poslovno okruženje postavlja pred menadžere i poslovne aktere brojne zahteve za razvijanjem sposobnosti uspešnog komuniciranja. Poslovno komuniciranje podrazumeva svako komuniciranje vezano za poslovni kontekst, tj. svako komuniciranje koje ima dodirnih tačaka sa nekom konkretnom poslovnom aktivnošću. Poslovne komunikacije obuhvataju različite aspekte razmene informacija među ljudima, sa ciljem obavljanja poslovnih aktivnosti – transakcija. Transakciona analiza, kao jedna od teorija društvene komunikacije imala je veliki doprinos u formiranju različitih veština kojima se koriste akteri u poslovnom komuniciranju. Transakciona analiza predstavlja psihološku teoriju razumevanja ljudske ličnosti, odnosa i komunikacije. U radu su predstavljeni pojedini koncepti transakcione analize koji doprinose boljem razumevanju i unapređenju savremene poslovne komunikacije: 1. modeli transakcija; 2. teorija strouka; 3. skriptni imperativi (radni stilovi ili drajveri); i 4. psihološke igre koje igraju poslovni ljudi.

Ključne reči: *poslovno komuniciranje, transakciona analiza, transakcija, strouk, drajver, igra*

KOMUNIKACIJA U PRIMARNOJ DIJADI

Milica Pavlović, Ljubiša Zlatanović

Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu, Departman za psihologiju

Rad razmatra primarnu dijadu koja se formira između deteta i majke još tokom trudnoće. Ističe se da je ova veza posebno važna jer predstavlja osnovu razvoja deteta od čijeg kvaliteta zavisi zdravlje, emocionalna stabilnost i kvalitet daljeg dečjeg života. Nova naučna saznanja na polju embriologije kao i mogućnost preciznih i savremenih snimanja intrauterinog života bebe dovela su do saznanja da je fetus od samog začeća mnogo aktivniji, „opremljeniji“ i sposobniji, nego što se ranije mislilo, za komunikaciju sa majkom. Nalazi novijih istraživanja potvrđuju da fetus čuje već u petom mesecu intrauterinog života, da u šestom automatski i ponašajno odgovara na veliki broj akustičnih stimulusa, kao i da različito reaguje na određene vrste muzike. Istraživanja su pokazala da beba već deset minuta po rođenju može da okrene pogled u pravcu zvučne draži i da je posebno osetljiva na ljudski glas. Utvrđeno je takođe da bebe nemih majki čudno plaču ili uopšte ne plaču, što se može povezati sa nedostatkom adekvatne auditivne stimulacije od strane majki tokom trudnoće. Postoje velike individualne razlike među bebama koje se ogledaju u određenim urođenim datostima i osobinama temperamenta. Od usklađenosti ili neusklađenosti ovih osobina sa osobinama i temperamentom majke, zavisi kvalitet komunikacije i vrsta odnosa i veze koja se uspostavlja među njima. U zaključku se ističe da su sposobnosti fetusa, novorođenčeta i bebe za komunikaciju sa majkom veoma velike i da se postepeno razvijaju i usložnjavaju tokom intrauterinog života, da bi kulminirale po rođenju. U međusobnoj interakciji majka – dete, dovoljno dobra majka obezbeđuje detetu svu potrebnu ljubav, negu i pažnju, pomaže mu da preradi svoje prve senzacije, osećaje i osećanja. Na taj način dete postepeno sve više stiče kontrolu i sposobnosti za ovladavanje sopstvenim intrapsihičkim prostorom, interpersonalnim relacijama, od kojih mu je ova sa majkom primarna i bazična osnova za sveukupni dalji razvoj, komunikaciju, kao i sve buduće relacije sa drugim osobama.

Ključne reči: *komunikacija para majka – dete, primarna dijada, tonični dijalog, container/containment, holding.*

KOMUNIKACIJSKI MODEL U PRISTUPU PERSONALNIM ADAPTACIJAMA LIČNOSTI

Marina Hadži Pešić, Kristina Brajović-Car, Milica Mitrović
Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu, Departman za psihologiju; Fakultet za medije i
komunikacije, Singidunum univerzitet u Beogradu

Kontakt koji se uspostavlja između ljudi često je ključan faktor od kojeg zavisi uzajamno sporazumevanje ili nesporazumevanje, saglasnost ili oprečnost mišljenja, stavova, ali i posledičnog emocionalnog reagovanja. Bitan u svakodnevnom životu, u profesionalnom radu sa ljudima, bilo da je reč o psihoterapijskom, savetodavnom radu, koučingu ili dijagnostičkom psihološkom radu, sastavni je deo, ako ne i najznačajniji, za uspešan rad. Kontakt, koji je ključ odnosa psiholog – klijent, obuhvata sve aspekte verbalne i neverbalne komunikacije, empatiju, bezuslovno prihvatanje i podjednako je važan za sve kategorije klijenata. Ako normalnost shvatimo kao kontinuum, o čemu je još Frojd govorio, u domenu poremećaja ličnosti, na jednom kraju tog kontinuumu su personalne adaptacije dok na drugom poremećaji ličnosti. Personalne adaptacije (PA) su normocentrični model viđenja ličnosti za razliku od patocentričnog modela poremećaja ličnosti (PL). Drugim rečima, PL predstavljaju negativan, disfunkcionalni aspekt PA. Svakoj PA odgovara određena kategorija PL prema DSM-IV-R klasifikacionom sistemu. U radu sa adaptacijama ličnosti, a u zavisnosti od dominantnih ego stanja, drajvera i skriptnog procesa, koriste se specifični komunikacijski modeli koji mogu olakšati pristup i poboljšati kontakt između učesnika u procesu. Pored testovnog materijala, osnovni način dijagnostikovanja PA je na osnovu dominantnog drajvera ličnosti. Na uzorku od 204 studentkinje Filozofskog fakulteta istraživanje je pokazalo da su dva nazastupljenija drajvera Budi Jak i Zadovolji, potom sledi drajver Trudi se. Prema skriptnom proces modelu to predpostavlja da su na pomenutom uzorku najprisutnije personalne adaptacije koje nazivamo *Preterano reagujući entuzijasta*, *Šarmantni manipulator* i *Razigrani buntovnik*. Podaci dobijeni istraživanjem i ustanovljena konceptualna povezanost modela komunikacije, drajvera i personalnih adaptacija, mogu biti značajni u radu na poboljšanju motivacije i spremnosti na saradnju kod pomenutih adaptacija ličnosti tokom procesa promene. Model PA se takođe može koristiti u psihodijagnostičke svrhe kao dopuna kliničkog intervjua, ali i u nekim drugim oblastima prakse kao što su selekcija kadrova, obrazovanje, psihološko savetovanje, koučing, kao i svim drugim poljima koji zahtevaju strateški pristup komunikaciji.

Ključne reči: *komunikacijski model, personalna adaptacija, drajver, skriptni proces, kontakt*

KOMUNIKACIJA U VANREDNIM SITUACIJAMA

Snežana Živković

Fakultet zaštite na radu Univerziteta u Nišu

Komunikacija je veoma važan i neizostavan segment u slučaju kriznih i vanrednih situacija bez kojih se takve situacije ne mogu kontrolisati. Uspješna komunikacija podrazumeva da je poruka koja se šalje jasna, tačna i pravovremena čime se stvaraju preduslovi za postizanje efikasnosti i ostvarenje svrhe komunikacije – protok informacija i razumevanje osoba koje komuniciraju. U ovom radu ukazano je na važnost komunikacije u vanrednim situacijama prilikom intervencija vatrogasno-spasilačkih jedinica čija priroda posla podrazumeva dobro organizovane i koordinirane akcije u cilju spasavanja ljudi, imovine i materijalnih dobara. Uspostavljanje kontrole u akcidentnim situacijama moguće je samo u slučaju postojanja adekvatnog sistema komunikacije, njegove ispravnosti i obučenosti učesnika intervencije da koriste sredstva komunikacije. Analiza komunikacije tokom vanrednih situacija ukazuje da upravljanje vanrednim situacijama bez neposredne i otvorene komunikacije nije moguće i da efikasno komuniciranje podrazumeva potpuno razumevanje procesa komunikacije, ključnih faktora koji utiču na njenu efikasnost i načina za poboljšanje komunikacijskih performansi. Efikasne komunikacije, upravljanje informacijama i deljenje informacija i obaveštenja su ključni aspekt pri rukovođenju tokom vanrednih situacija.

Ključne reči: *komunikacija, vanredne situacije, upravljanje informacijama, efikasnost komunikacije, upravljanje vanrednim situacijama*

ISTRAŽIVANJA EMPATIJE

NEUROBIOLOGIJA EMPATIJE

Milkica Nešić, Jelena Kostić, Mirko Uljarević, Vladimir Nešić, Svetlana Čičević
Medicinski fakultet, Niš; Klinika za zaštitu mentalnog zdravlja, Niš; Department of
Psychology, University of Cardiff, Great Britain; Filozofski fakultet, Niš; Saobraćajni
fakultet, Beograd

Empatija je centralni koncept psihološke nauke, ali se danas aktivno istražuje i u neuronauci. Podaci neuroslikanja pokazali su da se empatija sastoji od kognitivne i afektivne komponente, pa tako može uključivati kortikalne oblasti koje posreduju simulaciju emocionalne obrade (amigdala, inzula, frontoparijentalni korteks), kao i teoriju uma (medijalni i ventromedijalni prefrontalni korteks). Izgleda da je afektivna empatija povezana sa sistemom „mirror“ neurona u širem smislu, a emocionalni empatični odgovor je najviše narušen nakon lezija moždanih struktura kao što su inzula i prednji cingularni korteks, koji uključuju direktna emocionalna iskustva. Iako su emocionalna i kognitivna empatija povezane sa aktivnošću različitih moždanih struktura smatra se da je za odgovarajuće socijalno ponašanje neophodna balansirana aktivacija neuronske mreže obe vrste empatije. Selektivno socijalno ponašanje može facilitirati opstanak i reprodukciju, obezbeđujući bezbednost i osećaj emocionalne sigurnosti. Neuralni supstrati i humoralni uslovi koji obezbeđuju empatiju u vezi su sa supstratima koji omogućuju druge forme socijalnosti kao što su spremnost zbližavanja ili verovanja drugima i senzitivnost na emocije drugih, što je vrlo važno za ljudski opstanak. Individualne razlike u empatiji posledica su genetskih, endokrinih i sredinskih uticaja.

Ključne reči: *empatija, komunikacija, socijalna neuronauka*

ALTRUIZAM I EMPATIJA ZDRAVSTVENIH RADNIKA

Jelena Tešanović, Dijana Đurić, Dragana Popović
Zavod za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju „Dr Miroslav Zotović“, Banja Luka

U situacijama kada uzimamo u obzir dobrobit drugih i djelujemo u njihovu korist, ne očekujući ništa za uzvrat, mi se ponašamo altruistički. Razlozi zbog kojih neko pomaže drugima mogu biti različiti: iskrena briga za drugu osobu, ali i želja za ostvarivanjem sopstvenih interesa, očekivanje da će osoba kojoj pomažemo uzvratiti i slično. Altruizam počiva na empatiji sa drugom osobom. Zahvaljujući empatiji u mogućnosti smo da spoznamo doživljaje i osjećanja druge osobe te onda počinjemo da doživljavamo ili osjećamo isto ili slično. Prema hipotezi empatija – altruizam pretpostavlja se da empatija prema nekome u nevolji izaziva altruističku motivaciju da se ta nevolja ukloni, odnosno što je veća empatična emocija veća je i altruistička motivacija (Batson 1987, 1991). Cilj istraživanja u teorijskom smislu je provjera hipoteze o postojanju povezanosti navedenih varijabli, a u praktičnom smislu istraživanje može da ponudi odgovore na koji način navedene varijable u praksi utiču na svakodnevni rad medicinskog osoblja. U tu svrhu, 179 zdravstvenih radnika (medicinskih tehničara, fizioterapeuta i doktora) sa Dječijeg, Lakog i Teškog neurološkog, Amputirskog, Prijemnog i Reumatološkog odjeljenja Zavoda za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju „Dr Miroslav Zotović“ je ispitano pomoću skale altruizma – ALZAM (konstruisana od strane Čekrlje, Turjačanina i Puhala, 2004) i skale emocionalne empatije (kreirana od strane Lacković–Grgin i sar., 2002). Rezultati su pokazali značajnu zastupljenost altruizma i empatije u okviru ispitanih profesija. Utvrđena je statistički značajna korelacija altruizma i empatije. Značajnost razlika u odnosu na profesiju utvrđena je samo za empatiju: rezultat na skali empatije je viši kod doktora u odnosu na fizioterapeute. Značajnost razlika u odnosu na odjeljenje utvrđena je samo za altruizam, koji je najviše zastupljen na Ortopedskom i Prijemnom odjeljenju, a najmanje na Dječijem odjeljenju. Takođe, rezultati ukazuju na veću zastupljenost empatije kod ispitanika ženskog pola, što je u skladu sa dosadašnjim istraživanjima.

Ključne reči: *altruizam, empatija, zdravstveni radnici*

EMPATIČNOST ZDRAVSTVENIH I PROSVETNIH RADNIKA

Mirjana Stanković-Dorđević

Visoka Škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača Pirot

Osnova efikasne prakse i dobre komunikacije u pomažućim profesijama, kakve su profesija lekara i prosvetnih radnika, jeste emocionalno sadoživljavanje sa drugim. Empatija je nezamenljivo sredstvo i metod emocionalnog saznavanja u međuljudskim odnosima, ali i specifična socijalna veština koju pomagačke profesije rafinirano upotrebljavaju. Osnovni cilj našeg istraživanja je bio da se utvrdi stepen izraženosti empatije kod pripadnika dve pomažuce profesije – zdravstvenih i prosvetnih radnika. Uslovno-nezavisne varijable istraživanja su bile: vrsta zanimanja, pol, godine radnog staža, starost, stepen obrazovanja, dok je empatičnost bila uslovno-zavisna varijabla. Kao instrument istraživanja je korišćena Cambridge Behaviour Scale (Baron–Cohen and Wheelwright, 2004, prevod sa engleskog S. Stojiljković i M. Nešić). Uzorak su činili prosvetni i zdravstveni radnici opštine Pirot, ukupno 116 ispitanika. Osnovna pretpostavka je bila da postoji statistički značajna razlika u stepenu empatičnosti zdravstvenih i prosvetnih radnika, i da su zdravstveni radnici empatičniji zbog prirode svog posla. Rezultati su pokazali da ne postoje statistički značajne razlike u stepenu izraženosti empatije pripadnika dveju grupa pomažućih profesija. Saglasno brojnim ranijim nalazima, utvrđeno je da žene u našem uzorku imaju statistički značajno viši stepen empatičnosti u odnosu na muškarce. Istraživanje je takođe pokazalo da najviši nivo empatičnosti imaju ispitanici čiji je radni staž od 16 do 30 godina, u poređenju sa onima čiji je radni staž kraći od 15 ili duži od 30 godina. Ovaj nalaz se delimično može objasniti time što zdravstveni i prosvetni radnici tokom svog školovanja stiču profesionalne kompetencije, ali personalnim i interpersonalnim kompetencijama poziva ovladavaju tek kad otpočnu svoju profesionalnu karijeru. Smatramo da je važno još tokom perioda detinjstva, a naročito tokom školovanja za pomagačke profesije, raditi na "emocionalnom vaspitanju", što je preduslov za uspešno bavljenje pomagačkim profesijama, ali i preduslov očuvanja mentalnog zdravlja.

Ključne reči: *empatija, zdravstveni radnici, prosvetni radnici, emocionalno vaspitanje*

STEPEN EMPATIČNOSTI STUDENATA DRUŠTVENIH I TEHNIČKIH NAUKA

Snežana Stojilković, Mirjana Matović
Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu, Departman za psihologiju

Uprkos tome što ne postoji potpuna saglasnost oko prirode empatije, ova psihološka karakteristika je relativno čest predmet proučavanja u okvirima psihologije ličnosti, socijalne i kliničke psihologije. Saglasno tome, empatija se tretira kao osobina ličnosti, kao briga i nezaobilazna komponenta prosocijalne orijentacije ličnosti, ali i kao poseban vid odnosa i profesionalno stanje. Istraživanja pokazuju da postoji pozitivna povezanost empatije i ponašanja usmerenog na dobrobit drugih ljudi, pa se često ispituje u kontekstu tzv. pomagačkih profesija (zdravstveni, prosvetni, socijalni radnici). Takođe se pretpostavlja da su razlike u stepenu empatičnosti i na nivou profila ličnosti vidljive već pri opredeljivanju za određenu profesiju, što nije uvek empirijski potvrđeno. Cilj ovog istraživanja je bio da se ispita stepen empatičnosti studenata društvenih nauka, kao predstavnika pomagačkih profesija, i proveriti da li postoje statistički značajne razlike u poređenju sa studentima tehničkih nauka, kao predstavnika budućih „nepomagača“. Uzorak ispitanika obuhvata 300 studenata oba pola, po 50 ispitanika sa 6 različitih fakulteta: Arhitektura, Informatika, Matematika, Engleski jezik, Psihologija i Učiteljski fakultet. Za procenu empatičnosti korišćen je Koficijent empatičnosti (EQ-short, Baron–Cohen and Wheelwright, 2004), preveden za potrebe istraživanja. Autori polaze od toga da se afektivna i kognitivna komponenta empatije uvek javljaju zajedno te smatraju da upitnik meri tzv. opštu empatičnost. Provera pouzdanosti ukazuje na prihvatljivu preciznost merenja (Alpha Cronbach = 0,819). Rezultati su u skladu sa očekivanjima: studenti humanističkih nauka su empatičniji od studenata tehničkih nauka, takođe, empatičnije su osobe ženskog (razlike značajne na .000).

Ključne reči: *empatija; studenti; pomagačke profesije*

RAZLIKE U STEPENU IZRAŽENOSTI EMOCIONALNE INTELIGENCIJE KOD STUDENATA I SREDNJOŠKOLACA

Vladimir Živanović, Nataša Dojčinović, Aleksandra Malenović
Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu, Departman za psihologiju

Ovim istraživanjem smo proverili da li postoji statistički značajna razlika u stepenu izraženosti emocionalne inteligencije i njenih aspekata između učenika prvog razreda srednje škole i studenata prve godine fakulteta u odnosu na pol, odnosno mesto boravka. Uzorak su činili studenti prve godine Filozofskog fakulteta u Nišu (N = 60, 30 m, 30 ž) i učenici prvog razreda niške gimnazije „Bora Stanković” (N = 60, 30 m, 30 ž). Za procenu stepena izraženosti emocionalne inteligencije korišćen je upitnik emocionalne kompetentnosti (UEK-45; Takšić 2002b). Ovaj instrument je više puta do sada upotrebljavan i označen je kao validan. Rezultati su potvrdili hipotezu da postoji statistički značajna razlika između ispitanika različitog pola – kod ženskog pola je viši koeficijent emocionalne inteligencije. Što se tiče rezultata ispitanika koji žive u gradu i ispitanika koji žive na selu, hipoteza nije potvrđena, što znači da razlike ne postoje. Jedina razlika koja postoji je na subskali *izražavanje* i *imenovanje emocija*. Takođe, među ispitanicima koji se razlikuju po uzrastu, kao najizraženiji aspekt emocionalne inteligencije izdvojio se aspekt *uočavanja* i *razumevanja emocija* koji se odnosi na sposobnost pojedinca da prepozna svoja i tuđa osećanja. Ovo istraživanje govori u prilog rezultatima istraživanja koje su sprovedi Majer, Karuzo i Salovej da se emocionalna inteligencija razlikuje na različitim uzrastima. U ovom istraživanju potvrdili smo polazne pretpostavke koje se tiču povezanosti u izraženosti emocionalne inteligencije u odnosu na uzrast tj. ispitanici – srednja škola, i ispitanici – fakultet. Takođe smo potvrdili i polaznu pretpostavku da postoji statistički značajna razlika između ispitanika različitog pola, sa manjim odstupanjima koja se mogu objasniti time što se nalazi temelje na samoproceni ispitanika, kao i davanju socijalno poželjnih odgovora. Iako se nalazi temelje na samoprocenama srednjoškolaca i studenata podatke dobijene u ovom istraživanju možemo prihvatiti kao pouzdane, pošto u ovoj oblasti postoji izvestan broj istraživanja sa podacima koji govore u prilog našoj hipotezi.

Ključne reči: *emocionalna inteligencija, stepen izraženosti, studenti, srednjoškolci, UEK-45, istraživanje*

FAKTORSKA STRUKTURA BRAJANOVOG INDEKSA EMPATIJE ZA DECU I ADOLESCENTE

Ivana Zubić, Dejana Vasić

Fakultet za pravne i poslovne studije Novi Sad

Osnovni cilj istraživanja je da primenom faktorske analize ispitamo latentnu strukturu skale za merenje empatije i da veliki broj varijabli predstavimo manjim brojem sadržajno grupisanih konstrukata. Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 368 ispitanika, oba pola (54.3% muškog, a 44% ženskog), starosti od 12 do 15 godina. Uzorak su činili učenici osnovnih škola "Jovan Jovanović Zmaj" iz Sremske Kamenice i "Petefi Šandor" iz Novog Sada. Dobijeni Alpha Cronbach koeficijent od .760 pokazuje da se radi o instrumentu sa prihvatljive pouzdanosti. Primenom metode ekstrakcije Principal Axis Factoring (PAF) i rotacije Promax uz Kaiser normalizaciju, dobija se šest faktora koji uključuju ajteme sa minimalnim faktorskim zasićenjem od 0.30. Ovih šest ekstrahovanih faktora objašnjavaju 56,45% ukupne varijanse sistema manifestnih varijabli. Na osnovu analize sadržaja dobijeni faktori imenovani su na sledeći način: Sklonost empatskim reakcijama, Saosećanje, Samodovoljnost (faktor ukazuje na nezainteresovanost za druge ljude), Osuda prepuštanja osećanjima (osuda preterane emocionalne angažovanosti i forsiranje emocionalne kontrole, osuda prepuštanja emocijama bilo pozitivnim, bilo negativnim), Nerazumevanje tuđe perspektive, Osetljivost na tuđe emocije. Faktorskom anlizom drugog reda ekstrahovana su dva faktora koji objašnjavaju ukupno 52,8% varijanse celog skupa faktora prvog reda: afektivna i kognitivna komponenta empatije. Prvi faktor drugog reda je u najvećoj meri zasićen faktorom Saosećanje, potom faktorom Sklonost empatskim reakcijama, dok je najmanje zasićen Osetljivošću na tuđe emocije. Drugi ekstrahovani faktor drugog reda je u najvećoj meri zasićen faktorom prvog reda Osuda prepuštanja osećanjima, a potom faktorom Samodovoljnost, dok je najmanje zasićen faktorom prvog reda Nerazumevanje tuđe perspektive; stoga je interpretiran kao kognitivna komponenta empatije.

Ključne reči: *Brajanov indeks empatije za decu i adolescente, empatija, faktorska struktura skale*

EMPATIJA PRVOROĐENE I DRUGOROĐENE DECE

Dejana Vasić, Ivana Zubić

Fakultet za pravne i poslovne studije Novi Sad

Teorijski modeli i istraživanja empatije uglavnom slede dva pravca koji se u osnovi razlikuju s obzirom na to ističu li istraživači ulogu kognicije ili emocije u empatičkom doživljaju. Kognitivni aspekt empatije uključuje razumevanje, poznavanje stanja svesti i uslova drugih ili svest o tome kako nešto što se događa drugoj osobi može delovati na nju. Mnogi autori koji ističu ovaj aspekt empatije smatraju da je kognitivna empatija preduslov za afektivnu empatiju. Ovakvo shvatanje empatije bliže je pojmu prihvatanja uloge ili stanovišta drugih ljudi. Pod afektivnom empatijom podrazumeva se odgovaranje istim ili sličnim osećajima u odnosu na emocije druge osobe (Stotland, 1969; Batson et al., 1981, 1983; Hoffman, 1981). Osnovni cilj ovog istraživanja je utvrditi da li postoje statistički značajne razlike u pogledu izraženosti empatije kod prvorodene i drugorođene dece. Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 368 ispitanika, oba pola (54.3% muškog, a 44% ženskog), starosti od 12 do 15 godina. Uzorak su činili učenici osnovnih škola "Jovan Jovanović Zmaj" iz Sremske Kamenice i "Petefi Šandor" iz Novog Sada. Korišćen je Brajanov Indeks Empatije za decu i adolescente (Bryant's Empathy Indeks, Bryant, 1982). Dobijeni Alpha Cronbach koeficijent od .760 pokazuje da se radi o instrumentu prihvatljive pouzdanosti. Rezultati su pokazali da ne postoji statistički značajna razlika između prvorodene i drugorođene dece u pogledu izraženosti empatije. Zatim je urađena faktorska analiza kojom su izdvojena dva faktora drugog reda: kognitivna i afektivna komponenta empatije. Utvrđeno je da postoji statistički značajna razlika između prvorodene i drugorođene dece u pogledu kognitivne komponente empatije (prvorodena deca imaju izraženiju ovu komponentu od drugorođene), ali razlika nije nađena u pogledu afektivne komponente empatije.

Ključne reči: *empatija, kognitivna i afektivna komponenta empatije, prvorodena i drugorođena deca*

EMOCIONALNE KOMPETENCIJE UČENIKA – EMPATIJA I LIKOVNI SENZIBILITET I SENZITIVITET

Nada Miletić
Pedagoški fakultet u Jagodini

Emocionalna inteligencija je sposobnost prepoznavanja i razumevanja osećanja, sposobnost kontrolisanja i korišćenja emocija za izražavanje misli. Poznato je koliku ulogu osećanja imaju u svakodnevnim situacijama, komunikaciji i u donošenju odluka. Emocionalno inteligentna osoba neće se lako zbuniti, retko žali zbog svojih odluka ili postupaka i dobro se nosi sa stresom. Prihvata izazove i ne slama se pod pritiskom, ima izraženu samokontrolu i visoko samopouzdanje. Uglavnom je zdravija i više zadovoljna životom. Stoga je jedan od važnih zadataka učitelja da otkriva, prati i podstiče razvoj emocionalne inteligencije kod učenika kroz stvaranje uslova za pravovremeno učenje i uvežbavanje specifičnih emocionalnih kompetencija kao što su: tačna identifikacija emocija, razumevanje njihovih uzroka, razumevanje i uvažavanje tuđeg stanovišta, kontrola afekata. Koeficijent emocionalne inteligencije uključuje intrapersonalnu skalu (sposobnost za identifikaciju sopstvenih emocija, samosvesnost i nezavisnost) i interpersonalnu skalu (tiče se odnosa osobe s drugim osobama kroz empatiju i društvenu odgovornost). Testovi za merenje emocionalne inteligencije podrazumevaju visok nivo samoosvešćenosti i poznavanja sebe i dobre verbalizacije osećanja. Deca najspontanije otkrivaju svoja osećanja na svojim likovnim radovima. Tu postoji najmanji nivo inhibicije jer ne rade u uslovima kada postoji svest da su testirana, ne mogu da planiraju „poželjne” odgovore. Istraživanje sadrži analizu rezultata dobijenih preko *Skale empatije za decu i adolescente* (Bryant, 1982), koja predstavlja adaptiranu verziju dela *Skale empatije za odrasle* (Mehrabian i Epstein, 1972) i likovnog testa specijalno konstruisanog u svrhu ovog istraživanja. Dokazivanjem značajnog stepena korelacije između rezultata ova dva testa potvrdili smo mogućnost da se procena sposobnosti empatije kod učenika može sprovoditi i merenjem njihovog likovnog senzibiliteta i senzitiviteta.

Ključne reči: *empatija, likovni senzibilitet, senzitivitet, procena emocionalnih kompetencija*

POZITIVNA PSIHOLOGIJA

OPTIMIZAM PRI SUOČAVANJU SA NEPOVOLJNIM ŽIVOTNIM OKOLNOSTIMA

Aleksandra Milunović-Petrović
Udruženje telesnih psihoterapeuta Srbije

Pozitivna psihologija je psihologija pozitivnih ljudskih iskustava i sreće. Na samim počecima njenog razvoja postojalo je uverenje da je stvorena opšta klima da psihologija ima dovoljno osnova da napusti svoju preokupiranost psihopatologijom. Ubrzo nakon proklamovanja „nove psihologije“, njeni glavni predstavnici kritikovani su što su ignorisali zasluge humanističke psihologije na polju pozitivnih ljudskih iskustava. Drugi pravac kritike temeljio se na analizi postojećih shvatanja nade i optimizma, a pozitivna psihologija je ocenjena kao pravac koji je „elitistički“, značajan za one koji imaju privilegiju da žive u uređenim i prosperitetnim društvima. Wong ocenjuje da u tome leži osnovna neodgovornost nove psihologije i da je potrebna zrela psihologija koja je dijalektična, koja će proučavati i one situacije u kojima ljudi cene život, uprkos negativnim aspektima življenja. Temelj Wong-ovog modela optimizma je Franklov koncept: tragični optimizam. U radu su predstavljene osnovne komponente ovog modela, koji nastoji da koncepte optimizma i pesimizma prouči u kontekstu stvarnog življenja i prevaziđe „lažnu dihotomiju“, koja je stvorena između njih. Takođe, u radu su predstavljeni rezultati istraživanja ovog modela kod nas. Iako faktorska struktura ne podržava model, ocenjuje se da on pruža realističniju sliku optimizma i nade u nepovoljnim životnim okolnostima i da je vredno dalje nastaviti sa njegovom operacionalizacijom.

Ključne reči: *Pozitivna psihologija, humanistička psihologija, egzistencijalno-humanistički model optimizma, Wong*

PROCENA DEČIJEG FUNKCIONISANJA I KVALITETA ŽIVOTA

Tanja Panić, Jelena Opsenica Kostić

OŠ „Sveti Sava“, Sremska Mitrovica; Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu,
Departman za psihologiju

Merenje subjektivnog blagostanja, zadovoljstva životom i kvaliteta života u dečijoj populaciji relativno je nov koncept. Procena dečijeg funkcionisanja na nižim uzrastima je ograničena metodološkim problemima, ali i otežana činjenicom da deca na predškolskom uzrastu nisu u mogućnosti da sama daju neophodne informacije. Ovo istraživanje je sprovedeno da bi se stekao uvid u kvalitet života i način funkcionisanja dece predškolskog / ranog školskog uzrasta. U tu svrhu korišćene su procene osoba koje dobro poznaju dete. U istraživanje je uključeno 59 dečaka i 50 devojčica. Procenu njihovog blagostanja su davali njihovi vaspitači, jedan od roditelja i učitelji. Istraživanje je započeto u maju 2010. godine, kada su svoje procene dečijeg blagostanja davali roditelji i vaspitači, dok su procene učitelja usledile deset meseci kasnije. U momentu kada je otpočelo istraživanje deca su bila uzrasta od 6,2 do 7,3 godine. Primenjeni instrument predstavlja, kulturološki prilagođeni segment upitnika CHQ-55, forma za roditelje (Landgraf, Ware Jr., 1996). Korišćene su skale za procenu opšteg blagostanja i zadovoljstva deteta sobom i svojom okolinom, zatim skale za procenu svakodnevnog funkcionisanja i ponašanja deteta. Za potrebe istraživanja konstruisan je i upitnik koji se odnosi na procenu adaptiranosti deteta i koheziju porodice. Pouzdanost korišćenih skala je zadovoljavajuća (Krombakh α od .716 do .959). Procene različitih procenjivača su u statistički značajnim i pozitivnim korelacijama. Takođe, procene različitih procenjivača na pojedinačnim skalama su u statistički značajnoj korelaciji od .269 do .714. Uočljivo je da ta vrsta povezanosti izostaje između procena roditelja i učitelja. Rezultati pokazuju i da postoje statistički značajne razlike i između samih procenjivača, gde se vaspitači kao procenitelji razlikuju od druge dve grupe procenjivača. Prosečno predškolsko dete koje je učestvovalo u ovom istraživanju, procenjeno je – dobro funkcioniše. Ova procena je delom uslovljena samim procenjivačem, njegovom subjektivnošću i motivacijom. Da bi se stekla kompletnija slika o samom detetu, neophodno je koristiti više izvora informacija.

Ključne reči: *kvalitet života, blagostanje, predškolsko dete, posredna procena*

PERCEPCIJA RODITELJSKE NEGE I ZADOVOLJSTVO ŽIVOTOM ADOLESCENATA – NEKE KARAKTERISTIKE KOJE ADOLESCENTE ČINE REZLIJENTNIM

Jelena Opsenica-Kostić, Tanja Panić

Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu, Departman za psihologiju; OŠ „Sveti Sava”,
Sremska Mitrovica

U razvojno-psihološkoj literaturi roditeljstvo je konceptualizovano na različite načine, što vodi i različitim načinima proučavanja. Najbrojniji su istraživači fokusirani na stilove roditeljstva (kombinacije dimenzija topline, odnosno nege i kontrole / prezaštićavanja). Roditeljsko ponašanje je u istraživanjima najčešće određeno kao percepcija (odrasle) dece odgajateljskog ponašanja koje su iskusili. Jedna od retkih teorija koja se bavi roditeljskim ponašanjem je PART teorija R. Rohnera, u okviru koje se smatra da je samo jedna dimenzija dovoljna za razumevanje ponašanja odgajanja i to je nega. Ovaj rad se odnosi na subteoriju prevladavanja PART teorije, u okviru koje se razmatra pitanje kako neke odbačene osobe uspevaju da odole uticaju svakodnevnog odbacivanja bez negativnih posledica po mentalno zdravlje. Konkretno, cilj istraživanja je bio pronaći one karakteristike ličnosti i strategije prevladavanja koje razdvajaju grupe ispitanika formirane po visini roditeljske nege i zadovoljstva životom. Uzorak je činilo 466 adolescenata, koji su popunili Parental Bonding Instrument, PBI (Parker i sar., 1979); Big Five Inventory, BFI (John & Srivastava, 1999); COPE (Carver, Scheier & Weintraub, 1989) i Satisfaction With Life Scale, SWLS (Diener i sar., 1985). Na osnovu skorova sa subskale nega iz PBI i skorova sa SWLS, adolescenti su podeljeni na četiri grupe: visoka nega / visoko zadovoljstvo; visoka nega / nisko zadovoljstvo; niska nega / visoko zadovoljstvo; i niska nega / nisko zadovoljstvo životom (grupe su formirane prema nezi majke i oca posebno). Nakon toga sprovedena su diskriminativne analize. Obe diskriminativne analize (i sa grupama prema nezi majke i sa grupama prema nezi oca) daju po dve značajne diskriminativne funkcije, od kojih je druga značajnija za cilj istraživanja, jer razdvaja grupe niska nega / visoko zadovoljstvo i visoka nega / nisko zadovoljstvo. Adolescenti iz prve pomenute grupe odlikuje, između ostalog ekstraverzija, pozitivna reinterpretacija, otvorenost za nova iskustva; dok adolescenti koji percipiraju visoku negu i nisko zadovoljstvo pre svega izdvaja neuroticizam i fokusiranje na emocije u prevladavanju.

Ključne reči: *roditeljska nega; zadovoljstvo životom; prevladavanje; adolescent*

ZADOVOLJSTVO ŽIVOTOM, NADA I ZADOVOLJSTVO STUDIJAMA STUDENATA TEHNIČKIH I DRUŠTVENIH NAUKA

Dušan Todorović, Zorica Marković, Petar Mitić

Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu, Departman za psihologiju; Filozofski
fakultet Univerziteta u Nišu, Departman za psihologiju; Fakultet sporta i fizičkog
vaspitanja Univerziteta u Nišu

Vrlo često smo u situaciji da preispitujemo lično zadovoljstvo životom. Osećanje zadovoljstva životom povezano je sa onim što nam se u životu dešava, kao i sa osobinama ličnosti (optimizam, , perfekcionizam, emotivna stabilnost, nada). Zadovoljstvo kvalitetom života najčešće se definiše kao svesna, subjektivna kognitivna procena kvaliteta života bazirana na proizvoljnim kriterijumima (Penezić, 1996). Može se odnositi na globalnu procenu ili procenu specifičnih domena života (npr. zadovoljstvo sobom, prijateljima, školom, poslom). Zadovoljstvo studijama je svakako značajan faktor zadovoljstva životom. Imajući ovo u vidu, kao i to da postoje razlike u sadržaju materijala i organizaciji studija tehničkih i društvenih nauka, cilj rada je ispitati da li se studenti tehničkih i društvenih nauka razlikuju u stepenu zadovoljstva životom, nadi i zadovoljstvu studijama, i da li povezanost stepena zadovoljstva studijama, izraženosti nade i stepena zadovoljstva životom. Nada se može odrediti kao kognitivni set koji se sastoji od recipročno deriviranog osećaja uspešnog delovanja ili cilju usmerenog ponašanja i uspešnih načina pomoću kojih se ciljevi mogu postići (Snyder et al., 1991). Zadovoljstvo studijama operacionalno je definisano rezultatima na upitniku konstruisanom za potrebe ovog istraživanja. Od instrumenata za merenje stepena zadovoljstva životom korišćena je Skala zadovoljstva životom (Penezić, 1996) koja se sastoji od subskala: Skala uživanja u životu, Skala zadovoljstva životom, Skala opšteg zadovoljstva, Pozitivni stavovi ka životu. Istraživanje je izvršeno na uzorku 200 studenata, od toga 100 studenata tehničkih nauka i 100 studenata društvenih nauka Univerziteta u Nišu. Nalazi ukazuju da postoji pozitivna korelacija između stepena zadovoljstva životom, stepena izraženosti nade i stepena zadovoljstva studijama na celom uzorku studenata ($\text{Sig.} < 0,01$), kao i na poduzorcima studenata tehničkih i društvenih nauka. Rezultati istraživanja pokazuju da su studenti društvenih nauka zadovoljniji kvalitetom života ($\text{Sig.} < 0,05$), dok su studenti tehničkih nauka zadovoljniji studijama ($\text{Sig.} < 0,01$). Razlike u stepenu izraženosti nade nisu statistički značajne.

Ključne reči: *zadovoljstvo životom, nada, zadovoljstvo studijama, studenti*

POVEZANOST PROKRASTINACIJE SA SAMOEFIKASNOŠĆU, OPTIMIZMOM – PESIMIZMOM I ZADOVOLJSTVOM ŽIVOTOM

Milica Pavlović, Ljubiša Zlatanović, Iva Petrović
Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu, Departman za psihologiju

Prokrastinacija predstavlja samosabotirajuću tendenciju koja se opisuje kao izbegavajuće ponašanje koje vodi u sabotažu postizanja sopstvenih ciljeva. Psihološki se određuje kao mehanizam pomoću koga se ljudi bore sa anksioznošću povezanom sa otpočinjanjem ili završavanjem posla. Samoeфикаsnost je procena pojedinca o sopstvenim sposobnostima organizovanja i izvršavanja akcija koje su potrebne kako bi se ostvario određeni, pretpostavljeni tip aktivnosti (Bandura, 1997). Optimizam – pesimizam predstavljaju generalizovano očekivanje pozitivnih ili negativnih ishoda aktivnosti (Scheier i Carver, 1985). Zadovoljstvo životom može se definisati kao kognitivna evaluacija kroz koju svaki pojedinac procenjuje svoj vlastiti život (Penezić, 1996). Odnosi se na globalnu evaluaciju sopstvenog života i smatra se kognitivnom komponentom subjektivne dobrobiti, koju još čini emocionalna komponenta – raspoloženje i emocije. U radu su prikazani rezultati istraživanja, čiji je cilj bio ispitivanje povezanosti opšte prokrastinacije sa nivoom samoeфикаsnosti, optimizmom – pesimizmom i zadovoljstvom životom. Istraživanje je sprovedeno na studentskoj populaciji (55 ispitanika ženskog pola i 45 muškog pola). Korišćeni su sledeći instrumenti: Lejeva skala opšte prokrastinacije (Lay, 1986), Skala opšte samoeфикаsnosti (Schwarzer i sar., 1997, adaptirali Ivanov, L. i Penezić, Z., 1997), O-P skala – skala optimizma – pesimizma (Chang, 1994, adaptirao: Penezić, Z., 1999) i Skala zadovoljstva životom (Penezić, 1999). Rezultati pokazuju da postoji statistički značajna povezanost prokrastinacije sa stepenom samoeфикаsnosti ($r = -0,326$; $\text{Sig} = 0,001$), optimizmom ($r = -0,221$; $\text{Sig} = 0,027$) i sa pesimizmom ($r = 0,264$; $\text{Sig} = 0,008$). Nije nađena povezanost prokrastinacije sa stepenom zadovoljstva životom ($r = -0,158$; $\text{Sig} = 0,114$), kao ni sa polom ($r = -0,081$; $\text{Sig} = 0,422$), redom rođenja ($r = -0,102$; $\text{Sig} = 0,312$) i dužinom studiranja ($r = 0,075$; $\text{Sig} = 0,454$). Možemo zaključiti da su osobe koje sebe procenjuju kao efikasnije, manje sklone odlaganju svojih obaveza i započetih poslova, kao i da tendencija odlaganja započinjanja ili završavanja poslova ne utiče na stepen zadovoljstva životom, ali da je izraženija kod pesimističnih, a manje izražena kod optimističnih osoba.

Ključne reči: *prokrastinacija, samoeфикаsnost, optimizam – pesimizam i zadovoljstvo životom*

ODBRAMBENE REAKCIJE NA NEUSPEH – MODERIRAJUĆI UTICAJ GENERALNIH KAUZALNIH ORIJENTACIJA I VAŽNOSTI EVALUIRANOG DOMENA LIČNOSTI

Bojana Bodroža
Institut za pedagoška istraživanja, Beograd

Kada se suoče sa ličnim neuspehom ljudi često reaguju izrazito odbrambeno ne bi li se tako zaštitili od implikacija koje neuspeh može imati za sliku o sebi. Pretnja po osećaj lične vrednosti je veća ukoliko je neuspeh doživljen u domenu koji je za osobu važan. Prema teoriji samodeterminacije ljudi se međusobno razlikuju u stepenu odbrambenosti ponašanja, a generalne kauzalne orijentacije (GKO) uspešno predviđaju te razlike. Cilj ovog istraživanja bio je da se utvrdi da li će osobe sa različito izraženim GKO (autonomnom i kontrolišućom) različito reagovati na neuspeh i to u zavisnosti od toga da li se on odnosio na važan ili nevažan domen ličnosti. Studenti psihologije (N = 142) rešavali su test intelektualnih sposobnosti nakon kog su dobijali lažni fdbek o uspehu – pozitivan ili negativan. Polovini ispitanika prethodno je rečeno da test meri izrazito važan oblik sposobnosti, dok je drugoj polovini rečeno suprotno. Nakon toga mereno je u kom stepenu oni uspeh atribuiraju unutrašnjim tj. spoljašnjim faktorima i u kojoj meri je postignuti (ne)uspeh izazvao bes. Utvrđeno je da je atribuiranje uspeha unutrašnjim i spoljašnjim faktorima prvenstveno posredovano vrstom dobijenog fdbeka – ispitanici koji su (navodno) bili neuspešni na testu u većoj meri su rezultat pripisivali spoljašnjim, a u manjoj unutrašnjim faktorima u odnosu na one koju su bili uspešni. GKO nisu imale moderirajući uticaj na atribuciju uspeha. Reakcija besa nakon neuspeha bila je najizraženija kod osoba sa visokom kontrolišućom GKO koje su verovala da test meri važnu sposobnost i kod osoba sa niskom kontrolišućom GKO koje su verovala da test meri nevažnu sposobnost. Takođe, bes je bio izraženiji kod ispitanika sa niskom autonomnom GKO kojima je rečeno da test meri nevažan domen ličnosti i kod ispitanika sa visokom autonomnom GKO kojima je rečeno da test meri važnu sposobnost i to nezavisno od rezultata koji su postigli na testu.

Ključne reči: *neuspeh, generalne kauzalne orijentacije, odbrambena atribucija, bes, važnost domena*

OPTIMIZAM I ŽIVOTNI CILJEVI MLADIH

Anida Fazlagić

Dražavni univerzitet u Novom Pazaru, Departman za psihologiju

Cilj istraživanja bio je utvrditi povezanost između optimizma i životnih ciljeva, pri čemu smo optimizam – pesmizam tretirali kao dve odvojene crte ličnosti. Većina istraživača smatra da je optimizam posledica društveno-odgojnih navika i vlastitog karaktera. Kako će pojedinci reagovati na brojne izazove u životu i funkcionisati u širokom rasponu socijalnih situacija zavisi od toga da li imaju svoje životne ciljeve koji ih vode ka povećanom zadovoljstvu sobom i traženju životnog smisla, i koji određuju način doživljaja sebe i svoje budućnosti s obzirom na dimenziju optimizma kao trajnu crtu ličnosti. U ovom radu cilj nam je ispitati kakva je povezanost optimizma i životnih ciljeva u okviru teorije životnog smisla Viktora Frankla. U središtu interesa Franklove teorije ličnosti, nalazi se čovek koji živi u sasvim konkretnom, određenom trenutku vremena, krajnje je odgovoran i angažovan u svakom trenutku svog postojanja. S druge strane, Frankl smatra da u vremenu u kojem živimo ljudi sve više pate zbog osećaja besmislenosti i osećaja životne praznine. Ta pojava je u tolikom porastu i širenju da se može nazvati „masovnom neurozom”. Istraživanje je sprovedeno na učenicima završnih razreda Opšte gimnazije i Tehničke škole. U istraživanju je učestvovalo 144 ispitanika (N = 144), od tog broja – mladića (N = 81) i devojaka (N= 63). Primenjeni su sledeći instrumenti: Upitnik o sociodemografskim obeležjima, Skala optimizma – pesmimizma i Lestvica životnih ciljeva. Na osnovu provedenih analiza utvrdili smo značajnu povezanost između optimizma i životnih ciljeva, ali nije utvrđena statistički značajna razlika s obzirom na pol ispitanika. Većina ispitanika ima pozitivne poglede na život (90%), imaju pozitivna očekivanja od života (98%), a gotovo svi ispitanici su naveli pozitivne životne ciljeve (99%).

Ključne reči: *Optimizam, životni ciljevi, zadovoljstvo životom, mladi*

SAMSTVO I SUBJEKTIVNA DOBROBIT IZ KULTURALNE PERSPEKTIVE

Ljubiša Zlatanović, Milica Pavlović

Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu, Departman za psihologiju

Iako su mnogi filozofi vekovima promišljali o istinskim izvorima i oblicima ljudske sreće, psihološka istraživanja sreće pojavila su se tek sredinom 70-ih godina prošlog veka, da bi doživela nagli procvat sa pojavom pokreta pozitivne psihologije – nove orijentacije u psihologiji koja naglašava proučavanje ljudskih potencijala, emocionalne ispunjenosti i optimalnog življenja. Kada govore o sreći i zadovoljstvu životom, psiholozi danas većinom koriste izraz „subjektivna dobrobit”. Tako, sreća i zadovoljstvo životom predstavljaju dve glavne varijable u savremenim istraživanjima subjektivne dobrobiti. Jedan od glavnih nalaza tih istraživanja jeste visoka povezanost pozitivnog pojma o sebi sa većim osećajem subjektivne dobrobiti. Ukoliko sreću ili subjektivnu dobrobit psihološki odredimo kao opšte emocionalno stanje dobrog osećanja osobe, onda se istraživanjima može pokazati da u svim kulturama ljudi imaju određena shvatanja o ovom glavnom prijatnom emocionalnom stanju. Međutim, pored izvesne kulturalne univerzalnosti u konceptualizaciji subjektivne dobrobiti, postoje takođe i važne kulturalne razlike ili osobenosti u značenju koje se pridaje pozitivnim emocijama i dobrobiti. U novije vreme, sve je veći broj istraživačkih nalaza koji podupiru kulturalno-specifično gledište o fundamentalnim razlikama u načinima na koje ljudi zapadnih i istočnih kultura opisuju sebe i svoju ličnu dobrobit. Tako, kros-kulturalne studije su pokazale da je jedna od ključnih razlika među kulturama dimenzija individualizam – kolektivizam. U radu se razmatraju ključne implikacije tih nalaza i obrazlaže se tvrdnja o potrebi daljih istraživanja, uz primenu novih istraživačkih metoda, kulturalnih varijacija u doživljavanju i poimanju subjektivne dobrobiti. U zaključku se ističe da pozitivna psihologija, u celini, može imati značajne koristi od uključivanja kulturalne perspektive jer upravo kros-kulturalna istraživanja doprinose boljem razumevanju samstva i dobrobiti kao i drugih ključnih pojmova o pozitivnim životnim iskustvima i ishodima kojima se bavi ova novija oblast psihološkog interesovanja.

Ključne reči: *samstvo, subjektivna dobrobit, kultura, individualizam – kolektivizam, pozitivna psihologija.*

KLINIČKA PSIHOLOGIJA

OPTIMIZAM I EMOCIONALNA INTELIGENCIJA KOD POSTNATALNE DEPRESIJE

Anida Fazlagić, Đurđa Soleša-Grijač
Državni Univerzitet u Novom Pazaru, Departman za psihologiju
Državni Univerzitet u Novom Pazaru, Departman za psihologiju

Optimizam je raspoloženje ili nastojanje da se sagleda povoljnija strana događaja ili uslova i da se očekuje povoljnije rešenje problema. Rođenje deteta donosi radost i blagostanje. Iscrpljenost nakon porođaja, stres i nedostatak sna u prvim nedeljama, preokret ritma života, pa i meseci života novorođenčeta možda nisu uzroci, ali kako pokazuju današnje statistike pospešuju trenutno stanje koje u 10% slučajeva vodi ka postnatalnoj depresiji. Stoga je cilj rada bio nastojanje da utvrdimo da li optimizam kao crta ličnosti i emocionalna inteligencija kao sposobnost prepoznavanja osećaja, njihovog identifikovanja, razumevanja, sposobnosti kontrolisanja i izražavanja misli mogu biti faktori prevencije postnatalne depresije. Uzorak je bio prigodan i sačinjavalo ga je 50 porodilja u vremenskom razdoblju koje je najkritičnije za pojavu postnatalne depresije, od 7 dana do 6 meseci. U istraživanju su korišćeni sledeći instrumenti: Edinburška skala postnatalne depresije, Skala optimizma / pesimizma i Skala emocionalne kompetencije i regulacije. Prema istraživanjima (Sheir i Craver, 1992), optimizam je prepoznat kao zaštitni faktor u periodu adaptacije na nove uslove života. Optimizam moderira tendenciju da se postane depresivan nakon stresnog događaja kao što je porod (Carver i Gaines, 1987). Većina zadataka istraživanja je potvrđena.

Ključne reči: *optimizam, emocionalna inteligencija, postnatalna depresija, porodilja*

ANKSIJZNOST, NEGATIVNE AUTOMATSKE MISLI I SKLONOST KA PSIHOZOMATICI KOD STUDENATA

Milica Mitrović, Marina Hadži Pešić, Bojana Dimitrijević
Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu, Departman za psihologiju

Tuga i anksioznost predstavljaju sastavni deo čovekovog života. Anksioznost upozorava i priprema osobu na potencijalno opasnu situaciju, dok se tuga obično doživljava kao odgovor na nesreću, naročito na gubitak. Ukoliko su ograničenog trajanja i intenziteta, ove emocije imaju adaptacionu funkciju. Različite manifestacije anksioznosti mogle bi se svrstati u dve forme, trenutna i opšta anksioznost. Trenutna anksioznost predstavlja prolazno emocionalno stanje koje karakteriše subjektivni doživljaj napetosti i brige. Opšta anksioznost predstavlja trajnu tendenciju ličnosti da stresne situacije opaža kao opasne i preteće i da na njih reaguje povećanom trenutnom anksioznošću. Prema Bekovom kognitivnom modelu depresije, poremećaj raspoloženja nastaje kao posledica kritičnim događajem aktiviranih disfunkcionalnih pretpostavki, nastalih kroz iskustvo pojedinca. Jednom aktivirane disfunkcionalne pretpostavke dovode do pojave „negativnih automatskih misli”, koje dalje izazivaju ostale simptome depresije. Oдавно je poznato da emocije, naročito one intezivne mogu, igrati značajnu ulogu u nastanku telesnih oboljenja. Anksioznost i depresija mogu predstavljati važan etiološki faktor u nastanku somatskih oboljenja. S druge strane, priroda telesnog oboljenja i ograničenja koja sa sobom nosi dovode do pojave anksioznosti i depresije. Cilj istraživanja bio je utvrditi da li postoji povezanost između trenutne i opšte anksioznosti, učestalosti javljanja negativnih automatskih misli i sklonosti ka psihosomatici. Ispitano je 118 studenata druge godine psihologije Filozofskog fakulteta u Nišu. Korišćeni su Inventar anksioznosti – STAI (State-Trait Anxiety Inventory, Spielberger, 1983), HI skala iz baterije testova KON-6 (Momirović, Wolf i Džamonja, 1992) i Upitnik automatskih misli (Automatic Thoughts Questionnaire, Kendall i Hollon, 1980). Rezultati pokazuju da opšta anksioznost pozitivno korelira sa sklonošću ka psihosomatici ($r = 0.631$, $p < 0.01$), kao i sa učestalošću javljanja negativnih automatskih misli ($r = 0.799$, $p < 0.01$). Trenutna anksioznost takođe pozitivno korelira sa sklonošću ka psihosomatici ($r = 0.592$, $p < 0.01$) i učestalošću javljanja negativnih automatskih misli ($r = 0.664$, $p < 0.01$). Rezultati potvrđuju i pretpostavku o postojanju povezanosti između sklonosti ka psihosomatici i učestalosti negativnih automatskih misli ($r = 0.631$, $p < 0.01$). Priroda postojećih veza između ispitivanih varijabli mogla bi biti predmet daljih istraživanja. Značaj novih saznanja u ovoj oblasti ogleda se u mogućnosti unapređenja prevencije, ali i lečenja psihosomatskih bolesti.

Ključne reči: *anksioznost, negativne automatske misli, sklonost ka psihosomatici*

VREMENSKI ODNOS STRESORA I PRVOG KONTAKTA MLADIH SA DROGAMA

Sanja Radetic-Lovrić

Univerzitet u Banjoj Luci, Filozofski fakultet, Studijska grupa za psihologiju

Pojava zavisnosti od droga atribuirana je kao epidemija modernog društva. Smatra se da uzimanje droga predstavlja vid suočavanja sa savremenim načinom života u okviru kojih egzistiraju stresori različitog intenziteta i trajanja, odnosno prevladavajuću aktivnost koja se preduzima u cilju rješavanja problema ili smanjenja emocionalne tenzije s obzirom na vrijeme dešavanja stresnog događaja. Cilj ovog istraživanja je bio ispitati vremenski slijed između dešavanja stresnog životnog događaja i prvog kontakta mladih sa drogama. Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 232 zavisnika od droga uzrasta od 18 do 30 godina. Za potrebe istraživanja sačinjena je lista od ukupno dvadeset i osam stresora, te su prikupljeni podaci o starosnoj dobi ispitanika za vrijeme dešavanja svakog pojedinog stresa, kao i uzrastu ispitanika u kojem je ostvaren prvi kontakt sa drogom. Rezultati istraživanja pokazuju da je većina ispitanih stresora koja se odnosila na porodične stresore, ratne stresore, materijalno-stambene neprilike i odsustvo socijalne podrške od značajnih agensa socijalizacije prethodila prvom kontaktu mladih sa drogama, dok su stresori koji su se odnosili na ulazak u svijet socijalne patologije (prije svega delinkvencije i kriminala) bili konsekvence ulasku mladih u svijet droga. Većina stresora se mladima dešavala u posebno vulnerabilnim razvojnim periodima života, kasnom djetinjstvu ili adolescenciji. Istraživanje je potvrdilo pretpostavku da zavisnost od droga može predstavljati oblik prevladavajuće aktivnosti, odnosno neadaptivan vid suočavanja sa stresnim podražajima. Time je ukazano da programi prevencije pojave zavisnosti od droga među mladima, neizostavno moraju da poklanjaju primjerenu pažnju učenju mladih adaptivnim načinima suočavanja sa životnim stresorima.

Ključne reči: *životni stresori, zavisnost od droga, mladi*

UTICAJ GENERALIZOVANE SAMOEFIKASNOSTI NA KOGNITIVNU PROCENU I PREVLAĐAVANJE U SITUACIJI PRIPREME I POLAGANJA ISPITA

Miša Avramović, Vesna Petrović

Nezavisni psiholog; Fakultet za pravne i poslovne studije, Novi Sad

U transakcionističkoj teoriji stresa u domenu ličnih činilaca koji utiču na proces kognitivne procene Lazarus i Folkman govore o opštim verovanjima o kontroli i od njih bitno drugačijim situacijskim procenama kontrole. Prva bi odgovarala određenom generalizovanom osećaju samoeфикаsnosti, koji se odnosi na obuhvatniji, ali stabilan osećaj lične kompetencije da se efektivno izađe na kraj sa raznolikim stresnim situacijama. Drugi, na verovanja o samoeфикаsnosti na način kako ih definiše Bandura. Cilj istraživanja bio je da bolje upoznamo međudnose i eventualne pravilnosti u međusobnom delovanju generalizovane samoeфикаsnosti i kognitivne procene i prevladavanja u situaciji pripreme i polaganja ispita kao glavnoj i najstresnijoj studentskoj aktivnosti. Ispitivanje pojave su merene sledećim instrumentima: ishodi kognitivne procene mereni su upitnikom SAM – The Stress Appraisal Measure (Peacock & Wong, 1990); angažovanje pojedinih mehanizama odbrane mereno je upitnikom CRI Adult–Coping Responces Inventory (Moos, 1993); generalizovana samoeфикаsnost u pripremi i polaganju ispita merena je upitnikom GSE – The General Self-Efficacy Scale (Schwarzer & Jerusalem, 1995); subjektivna procena stresnosti skorašnjih životnih iskustava merena je upitnikom ICSRLE – Inventory of College Students Recent Life Experiences (Kohn, Lafreniere & Gurevich, 1990). U istraživanju je učestvovalo 113 prigodno odabranih, aktivnih studenata privatnih i državnih fakulteta u Beogradu. Od toga 63 ženskog i 50 muškog pola. Povezanosti između dobijenih podataka su analizirane Pirsonovim koeficijentom linearne korelacije i parcijalnim korelacijama. Najznačajniji nalaz ovog istraživanja je da samoeфикаsnost, bar u kontekstu situacije pripreme i polaganja težeg i/ili važnijeg ispita, predstavlja veoma dobar prediktor kako ishoda kognitivne procene, tako i odabira i angažovanja određenih mehanizama prevladavanja. Drugi nalaz jeste da je povezanost između procenjene stresnosti situacije i odabira i angažovanja pojedinih strategija prevladavanja, zapravo, moderirana opštim nivoom stresa pod kojim se osoba nalazi i da kada se on kontroliše data povezanost nestaje. Po oba pitanja razlike po polu nisu utvrđene ili su zanemarljive.

Ključne reči: *Generalizovana samoeфикаsnost, stres, kognitivna procena, prevladavanje*

STABILNOST POVEZANOSTI IZMEĐU GENERALIZOVANE SAMOEFIKASNOSTI I DEPRESIJE KROZ RAZLIČITE SUBPOPULACIJE STANOVNIŠTVA

Vesna Petrović, Miša Avramović

Fakultet za pravne i poslovne studije, Novi Sad; Nezavisni psiholog

Generalizovana samoeфикаsnost predstavlja globalnu veru samopouzdanje u sopstvene mogućnosti da se prevladaju najrazličitije zahtevne, stresne i nove situacije. Za razliku od samoeфикаsnosti kako je definiše Bandura (kao situaciono specifičnu i visoko kontekstualizovanu) generalizovana samoeфикаsnost se odnosi na jedan stabilan i opšti osećaj lične kompetencije. Različita istraživanja ukazuju na negativnu povezanost generalizovane samoeфикаsnosti sa negativnim afektima, anksioznošću, depresivnim simptomima i sl. Ta povezanost se obično interpretira kao kognitivna medijacija između životnih događaja i zdravstvenih ishoda. Ovakvi zaključci su potkrepljeni, pre svega, nalazima istraživanja koja pokazuju povezanost generalizovane samoeфикаsnosti sa kognitivnom procenom (stresa) i sa izborom mehanizama prevladavanja po obliku. Osnovni cilj ove studije bio je da utvrdi postojanost i stabilnost negativne povezanosti između generalizovane samoeфикаsnosti i depresije kroz različite subpopulacije stanovništva, tj. u odnosu na različite sociodemografske karakteristike. Generalizovana samoeфикаsnost merena je upitnikom GSE – The General Self-Efficacy Scale (Schwarzer & Jerusalem, 1995), dok je depresija je merena skalom CES-D – Center for Epidemiologic Studies Depression Scale (Radloff, 1977). U istraživanju je učestvovalo 1006 prigodno odabranih, zdravih ispitanika, od 20 do 70 godina. Uzorak je bio izbalansiran s obzirom na pol i uzrasne grupe. Povezanost između samoeфикаsnosti i depresije analizirana je Pirsonovim koeficijentom linearne korelacije, dok je statistička značajnost razlika između koeficijenata korelacije između različitih subpopulacija, definisanih različitim sociodemografskim varijablama, računata korišćenjem Fišerove transformacije. Osnovni nalaz studije jeste da je povezanost između generalizovane samoeфикаsnosti i depresije stabilna kroz različite subpopulacije odn. da specifični faktori koji deluju unutar ovih subpopulacija utiču retko i u maloj meri na visinu ove povezanosti. Generalizovana samoeфикаsnost stoga verovatno može da predstavlja dobar i stabilan prediktor depresivnosti u novim, nespecifičnim, stresnim i kriznim situacijama.

Ključne reči: *generalizovana samoeфикаsnosti, depresija*

LIČNOSNE DISPOZICIJE KA STABILNOM KRIMINALNOM PONAŠANJU

Janko Međedović, Goran Knežević, Daliborka Kujačić,
Nevena Đoković, Marko Jerinić

Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd; Filozofski fakultet, Beograd;
Institut za psihologiju, Beograd; Kazneno – popravni zavod Beograd, Padinska skela;
Filozofski fakultet, Beograd; Filozofski fakultet, Beograd

Cilj ovog rada je utvrđivanje ličnosnih determinanti perzistentnog kriminaliteta, koji je operacionalizovan preko kriminalnog recidivizma. Distinkcija povratnika od nepovratnika izvršena je preko broja pravnosnažnih osuda koje lice poseduje, odnosno *krivično-pravnog recidiva*. Istraživanje je izvršeno na tri nezavisna uzorka: prvi su činili adolescenti koji se nalaze na izdržavanju vaspitne mere u VP domu u Kruševcu (N = 57); drugi su činili osuđenici iz KPZ Padinska skela u Beogradu (N = 113), a treći osuđenici iz Specijalne zatvorske bolnice u Beogradu (N = 112). Merene su varijable petofaktorskog modela ličnosti (*Neuroticizam, Ekstraverzija, Otvorenost, Saradljivost i Savesnost*), proširene sa dve dodatne varijable bazične strukture: *Dezintegracija* (široka dimenzija koja ispituje šizotipalne crte ličnosti), i *Amoralnost* (tri faktora koja predstavljaju dispoziciju za amoralne oblike ponašanja). Pored varijabli bazične strukture ličnosti merena je i sociopatija (*Manipulativne i Antisocijalne tendencije*). Rezultati istraživanja pokazuju da kod recidivista postoji značajno povišenje skorova na Brutalnošću podstaknutoj Amoralnosti (na prvom i trećem uzorku), negativnoj Saradljivosti (na trećem uzorku), Impulsivnošću podstaknutoj Amoralnosti (na prvom uzorku) i oba faktora psihopatije (na drugom i trećem uzorku). Kada je u pitanju predikcija recidivizma, kao statistički značajni konstituenti regresionih funkcija izdvajaju se Impulsivnošću podstaknuta Amoralnost (u prvom i trećem uzorku), Brutalnošću podstaknuta Amoralnost i Dezintegracija (na trećem uzorku), kao i faktori psihopatije: Manipulativnost (drugi uzorak) i Antisocijalnost (drugi i treći uzorak). Dobijeni rezultati potvrđuju ulogu psihopatije kao važne dispozicije ka stabilnim oblicima kriminalnog ponašanja. Međutim, razlike u prediktorima recidiva nagoveštavaju da tendencije ka brutalnom amoralnom ponašanju mogu doprineti razumevanju ponašanja onih lica koja ranije počinju da manifestuju kriminalno ponašanje i koja vrše teža krivična dela.

Ključne reči: *stabilni kriminalitet, recidiv, Velikih pet, Dezintegracija, Amoralnost, sociopatija*

AGRESIVNOST I ATTACHMENT: DOPRINOS RAZUMEVANJU NASILNOG PONAŠANJA SHIZOFRENIH I POREMEĆAJA LIČNOSTI

Snežana Samardžić
Psihijatrijska klinika Sokolac, RS, BiH

Pojava agresivnog ponašanja i porast nasilnog kriminaliteta u poslednjih nekoliko decenija predstavljaju ogromni socijalni problem, koji kontinuirano nameće potrebu istraživanja prirode nasilnog ponašanja i mogućnosti njegovog predviđanja i, eventualno, kontrole. U istraživanju nas je interesovao značaj kvaliteta porodičnih odnosa u eventualnom kasnijem ispoljavanju agresivnosti. U literaturi se mogu naći istraživanja koja stavljaju naglasak na negativni uticaj porodične sredine, pre svega roditelja u odnosu sa detetom. Stoga se u ovom radu oslanjamo na teoriju afektivnog vezivanja, koja naglašava značaj ranih interpersonalnih interakcija deteta, preko kojih se uspostavljaju različiti obrasci afektivnih veza, ali koje takodje utiču i na osetljivost ličnosti za razvoj psihopatoloških odgovora na životne okolnosti. U ovom radu proveravane su tri pretpostavke: prvo, da postoji razlika izmedju ispitanika sa različitim obrascima porodične afektivne vezanosti (PAV) u intenziteta ispoljavanja agresivnosti, drugo, da postoji razlika izmedju ispitanika koji su različito dijagnostikovani (shizofreni poremećaj i poremećaj ličnosti) u stepenu ispoljavanja agresivnosti i treće, da postoji interakcija izmedju usvojenih obrazaca PAV i dijagnostičke pripadnosti u ispoljavanju agresivnosti. Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 124 ispitanika koji su počinili neko nasilno krivično delo: 62 ispitanika sa shizofrenim poremećajem i 62 ispitanika sa poremećajem ličnosti. Ispitivanje porodične afektivne vezanosti vršeno je modifikovanim Brennanovim Upitnikom za procenjivanje PAV, dok su nivo i struktura agresivnosti ispitivani skalom agresivnosti BPAG. U analizi podataka primenjena je dvofaktorska univarijantna analiza varijanse. Dobijeni rezultati potvrđuju pretpostavku o postojanju razlike izmedju ispitanika sa sigurnim i nesigurnim obrascima PAV u intenzitetu ispoljavanja agresivnosti, kao i pretpostavku o postojanju razlike izmedju shizofrenih ispitanika i ispitanika sa poremećajem ličnosti u pogledu izraženosti agresivnosti. Medjutim, interakcija usvojenih obrazaca PAV i dijagnostičke pripadnosti u ispoljavanju agresivnosti nije utvrđena.

Ključne reči: *agresivnost, porodična afektivna vezanost, shizofreni poremećaj, poremećaj ličnosti*

FAKTORI ADAPTACIJE DECE NA MEDICINSKE INTERVENCIJE I HOSPITALIZACIJU

Sladana Veličković, Dragana Nikolić
Nevladina organizacija Partnerstvo za zdravlje

Osnovni cilj našeg rada je da se široj javnosti predstave dosadašnji postignuti rezultati projekta „*Bolnica, prijatelj dece i porodice*“, naša iskustva u radu sa medicinskim radnicima, sa decom i njihovim roditeljima. Projekat ima za cilj da hospitalizaciju učini što manjom traumom za decu i porodicu uvođenjem jednog novog pristupa deci u bolnicama: „*Nega usmerena ka deci i porodici*“ koji pomaže da se bolnička sredina učini prijateljskim okruženjem i za decu i za njihove porodice. Pored toga što nam je primarni cilj ozdravljenje deteta i pružanje medicinskog tretmana, ovaj pokret ima u fokusu da edukuje zdravstvene radnike i ostalo osoblje koje radi sa decom u bolnicama, kako da pristupe detetu u toku lečenja, tako da dete, iako ozdravi i bude izlečeno, ne doživi traumu od bolnice i lekara. Adekvatna priprema dece za hospitalizaciju i medicinske intervencije smanjuje nivo stresa i anksioznosti koje dete doživljava što dovodi do boljeg celokupnog psihološkog stanja deteta tokom hospitalizacije, a što uslovljava brži oporavak i skraćuje vreme hospitalizacije. Dečije bolnice u Srbiji nemaju protokole i smernice za pripremu dece i roditelja za hospitalizaciju i medicinske intervencije tako da se ceo proces pripreme oslanja na lični i individualni stav zdravstvenog radnika prema pripremi.

Ključne reči: *Deca, hospitalizacija, adaptacija*

KVALITET ŽIVOTA, DEPRESIVNOST I ANKSIOZNOST KOD ŽENA U INVOLUTIVNOM PERIODU

Sanja Budić, Vesna Anđelković
Departman za psihologiju, Filozofski fakultet, Niš

Involutivni period je jedna od životnih faza u kojoj se doživljavaju najintenzivnije promene, kako na fizičkom, tako i na psihičkom planu. Kao značajni razvojni zadaci žena u tranziciji srednjih godina (Jung), pre svega, ističu se oni vezani za menopauzu i sindrom „praznog gnezda”. Pored toga, ovo životno doba nosi sa sobom i suočavanje sa hroničnim zdravstvenim problemima, kao i suočavanje sa starenjem i prolaznošću života (Schaie i Willis, 2001). Neretko, paralelno sa razvojnim krizama dešavaju se i akcidentne krize koje, najčešće, dodatno intenziviraju razvojne probleme. Među njima, na visokom osmo mestu liste kriznih životnih događaja u periodu odraslog doba, još iz vremena pre aktuelne svetske ekonomske krize, nalazila se nezaposlenost, odnosno gubitak posla (Holmes i Rahe, 1967). U skladu sa tim postavili smo pitanje da li postoje razlike između zaposlenih i nezaposlenih žena u involutivnom periodu u pogledu percepcije kvaliteta života, anksioznosti i depresivnosti. Istraživanjem je obuhvaćeno 50 žena starosti od 45 do 60 godina. Polovinu uzorka činile su zaposlene žene (profesori u srednjoj školi), a drugu polovinu nezaposlene žene (takođe profesori). U istraživanju su korišćeni sledeći instrumenti: Upitnik kvaliteta života – WHOQOL (SZO), Upitnik za ispitivanje nivoa depresivnosti Becka i Inventar anksioznosti – forma Y Spielbergera. Dobijeni rezultati pokazuju statistički značajne razlike između zaposlenih i nezaposlenih žena u involutivnom periodu u pogledu percepcije kvaliteta života i to na subskalama psihičko zdravlje i okruženje. Zaposlene žene, u odnosu na nezaposlene, svoje psihičko zdravlje i okruženje doživljavaju kao bolje. Na ostalim subskalama percepcije kvaliteta života – fizičko zdravlje i socijalne relacije, kao i na skalama depresivnosti i anksioznosti (opšta i trenutna), nisu nađene statistički značajne razlike između ove dve grupe. Istovremeno, treba imati u vidu da, bez obzira na radni status, ispitanice sve četiri dimenzije kvaliteta života procenjuju ispod teorijskog proseka, dok depresivnost i obe dimenzije anksioznosti premašuju teorijske prosečne vrednosti. To pokazuje da žene iz uzorka, generalno, nisu zadovoljne kvalitetom svog života, da su anksiozne, kao i da je kod njih prisutna depresivnost. Ipak, kod nezaposlenih ispitanica, u odnosu na zaposlene, nalazimo češće promene raspoloženja, nesigurnost u pogledu izgleda i slike tela i niže samovrednovanje (subskala psihičko zdravlje). Dodatno, one nemaju finansijsku sigurnost, ne osećaju se bezbedno i sigurno, niti doživljavaju da društvo brine o njima (subskala okruženje).

Ključne reči: *involutivni period, (ne)zaposlenost, kvalitet života, depresivnost, anksioznost*

VREME LATENCE U ISPITIVANJU LIČNOSTI

Tatjana Mentus, Goran Opačić
Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

U kontekstu procene ličnosti putem mera samoprocene, socijalna poželjnost se odnosi na svesnu i nesvesnu tendenciju ispitanika da daje lažne odgovore na upitnicima ličnosti. Ovaj fenomen dovodi do ozbiljnih posledica pri proceni ličnosti u situacijama selekcije. Kako bi se suzbili negativni efekti procene ličnosti putem mera samoprocene, nastali su istraživački pokušaji iznalaženja novih mera bazičnih dimenzija koje ne bi imale ove nedostatke. Analiziranje vremena odgovaranja na stavke i upotreba skala socijalno poželjnog odgovaranja su najčešće korišćenje metode identifikacije ispitanika sa tendencijom da daju socijalno poželjne odgovore. Osnovni cilj ovog istraživanja je provera metrijskih karaktersitka vremena odgovaranja u odnosu na mere samoprocene u upitnicima ličnosti. U istraživanju je učestvovalo 395 ispitanika ($N_m = 265$; $N_{\bar{z}} = 134$) kojima je bila zadata baterija HEDONICA. HEDONICA je baterija sastavljena iz dela stavki sa inventara NEO PI R, Dezintegracije, Amoralnosti i Impulsivnosti i sastoji se iz 280 stavki Likertovog tipa. Unutar baterije je i upitnik socijalne poželjnosti BIRD (Paulhus, 1991), koji se sastoji iz 40 stavki i koji meri dve dimenzije: samoobmanjivanje (SDE) i upravljanje impresijom (IM). Ispitanici su bateriju popunjavali kompjuterski, tako da su im automatski beleženi podaci o odgovorima na stavke iz baterije i vreme odgovaranja na stavke. Mereno preko mera samoprocene, SDE se najbolje može predvideti neuroticizmom ($\beta = .136$; $p < .05$), ekstraverzijom ($\beta = -.434$; $p < .05$) i savesnošću ($\beta = .229$; $p < .05$), dok se IM najbolje može predvideti saradljivošću ($\beta = .454$; $p < .05$). SDE, mereno preko vremena latence, može se predvideti skalom amoralnosti ($\beta = .223$; $p < .01$), i dezintegracije ($\beta = .184$; $p < .01$), saradljivošću ($\beta = .149$; $p < .05$) i ekstraverzijom ($\beta = .157$; $p < .05$), izraženim takođe merama vremena odgovaranja. Skala IM se može predvideti ekstraverzijom ($\beta = .203$; $p < .05$), amoralom ($\beta = .242$; $p < .05$), neuroticizmom ($\beta = .196$; $p < .05$) i saradljivošću ($\beta = .270$; $p < .05$). Iako mere vremena latence imaju više koeficijente pouzdanosti i valjanosti od mera samoprocene, međusobno su visoko povezane.

Ključne reči: *vreme latence, mere samoprocene, socijalna poželjnost, ličnost*

PSIHOLOGIJA RODNIH RAZLIKA

EVOLUCIONA PSIHOLOGIJA KAO TEORIJSKI OKVIR OBJAŠNJENJA POLNIH RAZLIKA U ALTRUIZMU

Janko Međedović, Boban Petrović, Bojana Dinić

Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd; Filozofski fakultet, Beograd;
Filozofski fakultet, Novi Sad

U okviru HEXACO modela bazične strukture ličnosti crta Altruizma se ne nalazi ni u jednom od domena ličnosti, već se meri odvojeno od njih. Razlog za ovo je što Altruizam korelira sa više domena HEXACO modela, te se smatra da su njegovi izvori u bazičnoj strukturi ličnosti višestruki. Cilj ovog istraživanja je ispiti-
vanje polnih razlika kada je u pitanju pozicija Altruizma u prostoru bazične struk-
ture ličnosti i njegove povezanosti sa aspektima HEXACO faktora. U istraživanju je
učestvovalo 717 ispitanika, prosečne starosti 30 godina (36% muškaraca). Analiza
glavnih komponenti pokazala je da Altruizam zaista ima višestruke, ali različite
izvore u bazičnoj strukturi ličnosti kada je u pitanju pol ispitanika. Kod muškaraca
on u najvećoj meri zasićuje faktor Ekstraverzije (0.399), zatim Saradljivosti (0.364)
i Emocionalnosti (0.307). Kod žena on primarno zasićuje faktor Emocionalnosti
(0.528), a zatim Poštenja (0.370) i Saradljivosti (0.350). Preciznija distinkcija polnih
razlika u altruizmu ispitana je pomoću regresione analize. Kod muškarca najbolji
prediktori ove crte su Socijalno samopouzdanje ($\beta = 0.243$, $p < 0.01$) kao aspekt
Ekstraverzije i Marljivost ($\beta = 0.206$, $p < 0.01$) koja pripada faktoru Savesnosti. Kod
žena nezavisni doprinos u objašnjenju altruizma daju, pre svega, Sentimental-
nost ($\beta = 0.291$, $p < 0.01$) kao aspekt Emocionalnosti i Iskrenost ($\beta = 0.155$, $p < 0.01$),
koja predstavlja aspekt faktora Poštenja. Dobijeni rezultati upućuju na jasne di-
stinkcije u prirodi altruizma kod muškaraca i žena. Evolucionarna psihologija nudi
teorijski okvir pomoću koga se mogu interpretirati empirijski dobijene razlike.
Mnogobrojna istraživanja potvrđuju da su empatički procesi izraženiji kod žena,
i da formiraju ključni set kompetencija kada je u pitanju briga i staranje o potom-
stvu. Zbog toga je empatički afekat i bliska emocionalna povezanost sa drugima
dominantan izvor altruizma kod njih. Ovi procesi su u HEXACO modelu opisani
domenima Emocionalnosti i Poštenja. Sa druge strane, muškarci se kroz procese
adaptacije u većoj meri okreću interpersonalnoj kompetenciji i dokazivanju. Zbog
toga, altruistički činovi kod njih mogu poći najpre iz potrebe za socijalnim potkre-
pljenjem i odigravati se u okviru borbe za status. U psihološkom smislu, ovo se
ogleda u individualnim razlikama na domenima Ekstraverzije i Saradljivosti.

Ključne reči: *altruizam, polne razlike, evolucionarna psihologija, HEXACO*

RODNI STEREOTIPI O ŽENAMA I MUŠKARCIMA U POLITICI

Natalija Žunić

Pravni fakultet Univerziteta u Nišu

Politika je jedna od oblasti ljudskog delovanja u kojoj se muškarci i žene procenjuju i vrednuju prema stereotipima pola/roda. Stoga je naš rad usmeren ka identifikaciji i mapiranju rodni stereotipa, koji se pripisuju muškarcima i ženama u političkoj participaciji i koji definišu njihov status i politički uticaj. Kada su u pitanju glasači (građani/građanke) smatra se da oni »barataju« nizom stereotipa koji se zasnivaju na rodu političkih kandidata/kandidatkinja – od ličnih karakteristika, pa do njihovih sposobnosti za političkim rukovođenjem. Većina građanki i građana Srbije ne smatra da treba da postoji razlika između dečaka i devojčica u procesu prenošenja vrednosti socijalizacije. Međutim, istraživanja pokazuju da ispitanici pripisuju neke karakteristike određenom polu. Više se očekuje od devojčica da budu poslušne, pristojno se ponašaju, izražavaju osećanja, obavljaju kućne poslove i vode brigu o drugima. Jedina rodno specifična vrednost za dečake je sportska aktivnost. Muški, stariji, manje obrazovani i ispitanici sa više tradicionalnim društvenim ulogama, više su skloni tradicionalnim obrascima rodni uloga. Muškarci smatraju da su za dečake važniji nezavisnost (12%), bavljenje sportom (18%), a devojčice treba da budu poslušne (14%), pristojno se ponašaju (10%), obavljaju kućne poslove (31%), izražavaju osećanja (15%), brinu o drugima (11%). Žene takođe relativno često naglašavaju svoja očekivanja da devojčice obavljaju kućne poslove (24%), pokazuju emocije (11%), budu poslušne i brinu o drugima (oba 9%). (*Empirijsko istraživanje stavova građana Srbije o rodnoj ravnopravnosti*, sproveo je Institut društvenih nauka – Centar za politikološka istraživanja i javno mnjenje, 2010). Analize roda i politike govore da se žene političarke percipiraju po njihovim »tipično« femininim osobinama, kao što je biti topla i senzibilna, i stoga se pretpostavlja da su žene eksperti za tzv. ženske oblasti, kao što je obrazovanje i/ili ženska pitanja. Za muškarce političare se smatra da poseduju »tipične« maskuline crte, kao što je biti pouzdan i snažan, i pretpostavlja se da je dobro da upravljaju tzv. muškim pitanjima – kriminal i odbrana. Modeli osobina muškog i ženskog stereotipa (muškarci su: racionalni, agresivni, mudri, ambiciozni, i dr., a žene su: emocionalne, labilne, lukave, slabe, i dr.) označavaju krute, otporne na promene, pojednostavljene predstave i verovanja o grupama ljudi, ali i o svakom pojedinom predstavniku grupe. Kao takvi, stereotipi su osnova predrasuda o drugima i različitim, pa tako i osnova sa koje se nastoje opravdavati razni vidovi diskriminacije, na primer diskriminacija žena ili podzastupljenost žena u politici i političkim institucijama društva.

Ključne reči: žene; muškarci; rodni stereotipi; politika / politička participacija; rodna segregacija u politici.

RODNI IDENTITET: NOVE FORME POLITIKE IDENTITETA

Milorad Todorović
Filozofski fakultet – Kosovska Mitrovica

Ako je psiholog istraživač koga ništa ne sme zaustaviti, kako je to govorio Jacques Lacan, onda nema bolje teme gde se to može proveriti od teme seksualnosti viđene kroz shvatanje o muškosti i ženskosti, odnosno kroz temu roda. Histeričan odnos psihologije prema temi seksualnosti uopšte, njeno držanje u skoro potisnutom obliku, posebno vidljiv u odnosu na različite prakse seksualnosti ima za posledicu da je i sam pojam identiteta nepotpun i manjkav. Akademaska psihologija ne daje ni informacije, ni smernice, ni instrumente o tome kako misliti o seksualnom i rodnom identitetu. Dovođenje u pitanje binarne opozicije roda kao društveno konstruisanog jeste prva stepenica u zadobijanju novog prostora u teoriji o seksualnosti. Preciznije rečeno, psihološka misao mora ući u napuklu praksu dvodimenzionalne koncepcije roda koja je određena normativnom seksualnošću i zbog evidentnih različitih seksualnih praksi. Time što neko u dominantnom seksualnom odnosu funkcioniše recimo kao žena, ne znači da ona i jeste žena. Psihologija to mora, iz razloga što nema jedan opšte važeći model koji je polno ili rodno određen, dovesti u pitanje. Nije psihologija ta koja treba da kaže koje od proširenih mogućnosti seksualnih praksi treba ili ne treba ostvariti. Seksualnost smeštena u prostor ,ispravnosti' ili ,neispravnosti' i seksualnost u kojoj ne bi bilo proširenja mogućnosti za rod bila bi nesaobrazna svojoj prirodi. Stabilne pozicije roda za psihologiju moraju biti neprihvatljive već iz same činjenice da svaki pol potiskuje ono što se odnosi na suprotan pol: žena želju za penisom, muškarac pobunu protiv sopstvene ženskosti i svoje latentne homoseksualnosti. S druge strane, seksualne prakse iznuđuju pitanje šta je žena, a šta muškarac? Sve to upućuje da pojedinačni oblici seksualnog identiteta omogućavaju razumevanje koncepta identiteta u celini. Cilj rada, upravo stoga, jeste tematizacija pitanja roda kao koncepta koji se više ne može uzimati zdravo za gotovo.

Ključne reči: *gender, pol, seksualni identitet, normativne forme roda, identitet*

POLNA PODELA RADA PRI ZADOVOLJAVANJU KADROVSKIH POTREBA

Jelena Uvalin-Matić, Žaklina Đurić
Nacionalna služba za zapošljavanje

Podaci iz savetodavnog rada psihologa profesionalne orijentacije pokazuju da su preferencije devojaka, koje su pred izborom svoje buduće profesionalne karijere, u skladu sa njihovim ženskim ulogama: vaspitačica, učiteljica, nastavnica, medicinska sestra, frizer, kozmetičar, lekar, psiholog, pedagog, socijalni radnik... I veliki broj žena svoj posao vidi kao nastavak svoje uloge koja je tradicionalno vezana za porodicu, vaspitanje, brigu o zdravlju i lepoti, socijalne kontakte, razvoj međuljudskih odnosa, itd. Ovi podaci se mogu povezati sa socijalno psihološkom teorijom rodnihi shema i teorijom socijalnih uloga. Teorija rodnihi shema naglašava funkcionalni značaj rodnihi kategorija u okviru društva. Osoba je rodno šematična ako sebi pridaje mnogo polno tipiziranihi ličnih karakteristika. Iz svog ponašanja takve osobe isključuju sve ono što bi moglo biti tipična karakteristika drugog pola. Ovakva internalizacija definiše očekivanja, stavove i ponašanje osobe. Prema teoriji socijalnih uloga polne razlike koje se uobičajeno pojavljuju u socijalnom ponašanju, proizilaze iz tipičnihi karakteristika uloga koje obično imaju muškarci, odnosno žene. Muškarci i žene se prilagođavaju svojim polnim ulogama tako što usklađuju socijalno ponašanje zahtevima uloge i razvijaju veštine i stiču druge kompetencije važne za uspešno izvođenje uloge. Tako rodne uloge stupaju i u interakciju sa radnim ulogama. Kakva je situacija sa poslodavcima koji imaju aktuelnu kadrovsku potrebu? Da li podržavaju polnu podelu rada? Koliko su prisutni rodni stereotipi u regrutaciji i selekciji? Predmet ovog rada, nastao iz šireg istraživanja, odnosi se na procenu zaposlenihi u NSZ-u o tome kakve preferencije imaju poslodavci prema zapošljavanju u određenoj delatnosti. Najvažniji ciljevi ovog rada su utvrditi: 1) razlike u spremnosti poslodavaca da zapošljavaju žene i/ili muškarce u određenim područjima rada, i 2) postojanje razlika, na osnovu izjava zaposlenihi u NSZ-u, u odnosu na pol kandidata pri zapošljavanju u određenim područjima rada. Rezultati dobijeni u ovom radu idu u prilog postojanju podele rada. Poslodavci nemaju individualizovani pristup, već smatraju da svaki pol obavlja efikasnije neke poslove. Na osnovu informacije o polu neke osobe, poslodavci formiraju socijalne sudove o atributima koje osoba ima i o (ne)mogućnostima da odgovori zahtevima posla. Poslodavci su spremniji da zaposle muškarce na poslovima područja rada: mašinstvo i obrada metala (93,8%), šumarstvo i obrada drveta (93,4%), geologija, rudarstvo i metalurgija (92,1%), a žene u području rada tekstilstva (60,8%), vaspitanja i obrazovanja (60,1%). Najizraženija spremnost bez obzira na pol, postoji za zapošljavanje u prirodno-matematičkom području (74,6%), kulturi, umetnosti i javnom informisanju (71,7%) i zdravstvu (64,6%).

Ključne reči: *profesionalne preferencije, teorija rodnihi shema, teorija socijalnihi uloga, kadrovske potrebe, područje rada, zahtevi posla*

ISTRAŽIVANJE IMPLEMENTACIJE RODNE RAVNOPRAVNOSTI U NSZ-u

Vesna Buha, Jelena Uvalin-Matić, Gordana Lazić, Žaklina Đurić,
Snežana Tomašević
Nacionalna služba za zapošljavanje

Profesionalna segregacija po polu izaziva rigidnost tržišta rada, ekonomsku neefikasnost i gubitak ljudskih resursa. Imajući u vidu da je Vlada Republike Srbije donela Nacionalnu strategiju za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti u Srbiji, potrebno je izraditi sistemsku, institucionalna i razvojna rešenja za ostvarivanje jednakih rodnihi mogućnosti na tržištu rada. Nacionalna služba za zapošljavanje je započela proces uvođenja principa rodne ravnopravnosti 2004. godine u okviru projekta NSZ i AMS/SIDA »Izgradnja kapaciteta tržišta rada u Republici Srbiji» U periodu 2006.–2010. godina razvijala se saradnja na temu rodne ravnopravnosti sa partnerima OEBS, MOR, UNDP, UNIFEM. Faza analize rodne ravnopravnosti u NSZ-u je završena u periodu 2006–2010. Po metodu Jäm Stöd, sledeća faza razvoja rodne ravnopravnosti bila bi »istraživanje i analiziranje» što je uputilo na potrebu sprovođenja istraživanja implementacije rodne ravnopravnosti u NSZ-u. Istraživanje se bavilo ispitivanjem postignutog nivoa implementacije rodne ravnopravnosti i utvrđivanjem manifestnih oblika rodne neravnopravnosti u radu NSZ-u. Korišćen je polustrukturirani upitnik koji se sastojao od 27 pitanja, od čega je 8 u formi otvorenih i 19 u formi zatvorenih pitanja. Istraživanje je sprovedeno u 32 filijale NSZ-u, na teritoriji Srbije, na uzorku od 306 zaposlenih. Uzorkom su obuhvaćena lica oba pola, različite starosti i stručne sprema, koji neposredno rade sa korisnicima usluga NSZ-u. Rezultati pokazuju da su zaposleni NSZ-u dobro informisani o jednakim pravima žena i muškaraca na život bez nasilja (3,89), na obrazovanje (3,77), rad i zapošljavanje (3,74). Najmanje informacija poseduju o rodnom budžetiranju (2,48). Oblici neravnopravnosti sa kojima su se sreli u praksi, prvenstveno su u oblasti rada i zapošljavanja (59,4%). Muškarci se najčešće zapošljavaju u oblasti šumarstva, geologije, mašinstva, elektrotehnike, geodezije i njima najčešće pripadaju pozicije u menadžmentu. Kao otežavajuće faktore pri implementaciji principa rodne ravnopravnosti vide tendenciju očuvanja patrijaralnih vrednosti društva, kulturološke razlike i uloge žena / muškaraca u sredini u kojoj žive.

Ključne reči: *rod, rodna ravnopravnost, rodna diskriminacija, jednaka prava*

RODNA RAVNOPRAVNOST I NASILJE: KVAZIEKSPERIMENTALNO ISTRAŽIVANJE SA MLADIĆIMA U BiH, SRBIJI I HRVATSKOJ

Srđan Dušanić, John Crowner
Odsjek za psihologiju Banja Luka

Program „Inicijativa mladića u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i Srbiji” je trogodišnji program koji se odnosio na razvoj rodno ravnopravnih stavova i ponašanja kod mladića, te redukciji rodno zasnovanog i vršnjačkog nasilja. Program je bio koordiniran od strane „Care NW Balkans” uz podršku ICRW i drugih organizacija. U okviru programa sprovedeno je i kvaziekperimentalno istraživanje sa mladićima koje se odnosilo na sljedeće sfere i probleme njihovog života: rodne norme, vršnjačko i rodno zasnovano nasilje, zabavljanje i seksualnost, zdravlje (socijalna podrška, samopoštovanje, konzumiranje cigareta, droga, alkohola), U ovom radu najveći fokus je na nasilju i rodnoj ravnopravnosti. Istraživanje je imalo nekoliko faza. U prvoj fazi sprovedeno je početno istraživanje koje je obuhvatalo 2 446 mladića iz „tipično muških” srednjih škola u BiH (Banjaluka, Sarajevo), Srbije (Beograd) i Hrvatske (Zagreb). Škole u svim gradovima su bile klasifikovane na ekperimentalne i kontrolne. U drugoj fazi je u eksperimentalnim školama u svim gradovima sprovedena intervencija koja se sastojala od nekoliko ciklusa radionica i kampanja. Na kraju je sprovedeno završno istraživanje sa 2 202 mladića iz istih odjeljenja i škola. Pored kvantitativnog istraživanja izvršeno je i oko 80 intervjua. Rezultati pokazuju da mladići iz skoro svih škola ispoljavaju rodno ravnopravnije stavove u završnom istraživanju nego u početnom. Taj efekat je izraženiji kod onih koji su bili više izloženi uticaju interventnog programa. Nasilna ponašanja prema drugim mladićima su nešto manje zastupljena u završnom istraživanju, a najpozitivnije promjene su zabilježene u Sarajevu. Nasilje prema djevojkama je prisutno, ali je manje izraženo. Nasilje je često povezano sa konzumiranjem alkohola, dokazivanjem pred vršnjacima, nasiljem doživljenim od strane roditelja, nasiljem od strane vršnjaka. Kod većine mladića su prisutna rizična ponašanja poput konzumiranja alkohola i cigareta.

Ključne reči: *rodna ravnopravnost, nasilje, mladići*

SOCIJALNA PSIHOLOGIJA

RELACIJE NASILJA U ŠKOLI SA SAMOPOŠTOVANJEM, PORODIČNIM ODNOSIMA I SOCIODEMOGRAFSKIM KARAKTERISTIKAMA UČENIKA

Srđan Dušanić, Siniša Lakić, Danko Prosan
Odsjek za psihologiju Banja Luka

U ovom radu ispitujemo rasprostranjenost različitih manifestacija nasilja (fizičko, verbalno, psihološko) te kako se ispitanici mogu kategorisati iz perspektive povezanosti sa nasiljem (nasilnik, žrtva, nasilnik i žrtva istovremeno). Pored ovoga preispitujemo relacije nasilja sa porodičnim odnosima, samopoštovanjem, polom i tipom prebivališta. Uzorak se sastojao od 196 učenika završnih razreda osnovne škole iz urbanog dijela grada Banjaluka, kao i iz ruralnih područja u okolini Dervente i Banje Luke. Od ukupnog broja anketiranih učenika 102 ili 52 % su ispitanici ženskog, a 94 ili 48% muškog pola. Oko 49% je iz ruralnih područja, a 51% iz urbanih. Prosječna starost je bila 14.5 godina. Podaci su prikupljeni pomoću strukturisanog upitnika koji je sadržavao nekoliko interno pouzdanih i faktorski validnih skala. Broj učenika uključenih u ponovljeno školsko nasilje iznosi 49.5%, od čega se 23.5% izjasnilo samo kao žrtva, 10.2% kao nasilnik, a 15.8% kao žrtva i nasilnik. Najčešći oblici vršnjačkog nasilja kojima su učenici bili izloženi su: vrijeđanje (39.3%), spletkarenje (29.1%), dodirivanje na neprijatan način (seksualno uznemiravanje) (20.4%) i zastrašivanje (11.7%). Najčešće nasilno ponašanje naših ispitanika je kroz verbalno nasilje (41.3%), zatim udaranje (15.8%), dodirivanje i spletkarenje (9.2%). Učenici koji su istovremeno i žrtva i nasilnik, kao i učenici koji su samo žrtve, imaju manje samopoštovanje i porodično zadovoljstvo od učenika koji nisu uključeni u vršnjačko nasilje ili su uključeni u vršnjačko nasilje ali u ulozi nasilnika. Rezultati pokazuju da su dječaci više uključeni u školsko nasilje od djevojčica i kao nasilnici i kao žrtve. Učestalost školskog nasilja ne zavisi od mjesta stanovanja učenika. Svi rezultati su prodiskutovani u okviru poznatih teorijskih okvira i relevantnih istraživanja.

Ključne reči: *nasilje, samopoštovanje, porodični odnosi, pol, prebivalište*

POVEZANOST STILOVA PONAŠANJA U SUKOBU I PREFERENCIJA TIMSKIH ULOGA

Danijela Petrović

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd

Profesionalne kompetencije u većini zanimanja uključuju efikasnu primenu tri osnovne grupe veština (Hargie, 2006): a) *kognitivne veštine* (veštine koje se odnose na stručna znanja po kojoj se jedna profesija prepoznaje i razlikuje od drugih); b) *tehničke veštine* (praktične i manipulativne veštine koje su specifične za određenju profesiju) i c) *komunikacijske veštine* (veštine pojedinca da uspešno komunicira sa svim osobama iz svog profesionalnog okruženja). Komunikacijske veštine uključuju čitav niz različitih veština od kojih su posebno značajne veština konstruktivnog rešavanja sukoba i veština timskog rada. Pošto sagledavanje sopstvenih preferencija u pogledu načina postupanja u sukobu i pojedinih timskih uloga može biti koristan oslonac za upravljanje konfliktima i rad u timu, ciljevi ovog istraživanja su bili da ispitamo preferencije pojedinih stilova ponašanja u sukobu i timskih uloga i da utvrdimo kakav odnos postoji između preferiranih stilova ponašanja u sukobu i timskih uloga. U istraživanju je učestvovalo 149 studenata psihologije, Filozofskog fakulteta u Beogradu (84.6% devojaka i 15.4% mladića). Za ispitivanje stilova ponašanja u sukobu koristili smo skalu ROCI II čiji je autor A. Rahim (Rahim, 1983). Skala ROCI II meri stilove rešavanja konflikata na način koji je usklađen sa široko prihvaćenim modelom dvostruke brige i razlikuje pet tipičnih stilova ponašanja u konfliktu – integrisanje (visok interes za sebe i druge), obavezivanje (nizak interes za sebe i visok za druge), dominiranje (visok interes za sebe i nizak za druge), izbegavanje (nizak interes za sebe i druge) i kompromis (polovičan interes i za sebe i druge). Za ispitivanje preferencija timskih uloga korišćen je DI (Diversity Icebreaker) inventar koji je razvijen na osnovu Trobojnog modela timskih uloga (Ekelund i Langvik, 2008). Prema ovom modelu timskih uloga, osobe sa crvenom preferencijom karakteriše usmerenost na međuljudske odnose, lična uključenost i socijalna perspektiva; osobe sa plavom preferencijom usmerenost na strukturu, zadatak i logičku perspektivu, dok su osobe sa zelenom preferencijom usmerene na promenu, viziju i ideje. Utvrđeno je da studenti psihologije u najvećoj meri preferiraju integrisanje ($M = 4.24$), zatim kompromis ($M = 3.79$) i dominiranje ($M = 3.37$), dok su obavezivanje ($M = 2.97$) i izbegavanje ($M = 2.89$) dva neomiljena stila ponašanja u sukobu. Sve razlike u preferenciji stilova ponašanja u sukobu su statistički značajne ($p < 0.01$) osim razlike u preferenciji obavezivanja i izbegavanja ($p = 0.70$). Pored toga, devojke u većoj meri nego mladići preferiraju integrisanje ($M_d = 4.30$ i $M_m = 3.93$, $p < 0.01$) i kompromis ($M_d = 3.85$ i $M_m = 3.43$, $p < 0.01$). Što se timskih uloga tiče, utvrđeno je da ne postoji izražena preferencija timskih uloga (plava preferencija: $M = 28.34$, crvena preferencija: $M = 27.53$ i zelena preferencija $M = 28.11$; $p = 0.22$, $p = 0.92$ i p

= 0.12). Takođe, nisu utvrđene ni polne razlike u pogledu preferencija timskih uloga. Na osnovu poređenja preferencija stilova ponašanja u sukobu i timskih uloga dobijeni su sledeći rezultati: crvena preferencija pozitivno korelira sa integrisanjem ($r = 0.16, p < 0.05$), kompromisom ($r = 0.25, p < 0.01$) i obavezivanjem ($r = 0.29, p < 0.01$), dok plava preferencija negativno korelira sa obavezivanjem ($r = -0.25, p < 0.01$). Između zelene preferencije i stilova ponašanja u sukobu nije utvrđena povezanost. Može se zaključiti da preferencije stilova ponašanja u sukobu govore u prilog laičkom viđenju psihologa, kao osoba koje su sklone konstruktivnom ponašanju. S druge strane, preferencije timskih uloga studenata psihologije ne podržavaju laičko viđenje psihologa, kao osoba prevashodno usmerenih ka ljudima, već da uvode izdiferenciraniju sliku o tome šta su adekvatne timske uloge za psihologe.

Ključne reči: *stilovi ponašanja u sukobu, timske uloge, studenti*

KULTUROLOŠKE KARAKTERISTIKE STANOVNIŠTVA SRPSKIH ENKLAVA U USLOVIMA USPOSTAVLJENOG MEĐUNARODNOG MIROVNOG PROTEKTORATA NA KOSOVU I METOHII

Živorad Milenović
Učiteljski fakultet, Leposavić

U radu su izneseni rezultati teorijsko-empirijskog istraživanja kulturoloških karakteristika stanovništva srpskih enklava na Kosovu i Metohiji. Nakon uspostavljenog međunarodnog mirovnog protektorata na Kosovu i Metohiji 1999. godine, stanovništvo srpske nacionalnosti uglavnom živi u enklavama na severu Kosova, Brezovici, okolini Gnjilana, Kosovske Kamenice, Kosovske Vitine, delom u okolini Lipljana i Sredačkoj župi, uključujući i goransku etničku zajednicu na području metohijske župe Gora. Polazeći od uglavnom identičnih životnih uslova u svim enklavama, osim u enklavama na severu Kosova, a da bi se utvrdile Hoftedove dimenzije razlika kulture, sprovedeno je istraživanje na uzorku od 218 stanovnika Opštine Štrpce u selima Drajkovce, Brevce, Sevce, Jažince i Gotovuša u mesecu julu 2011. godine. Podaci prikupljeni Skalerom – SSOŠ-HKD, obrađeni su faktorskom analizom sa neortoganalnom Direct oblimin rotacijom. Faktorskom analizom izdvojeni su faktori koji određuju sledeće kulturološke karakteristike: muskulizam nasuprot feminizmu i kolektivizam nasuprot individualizmu. Pored toga, utvrđena je visoka distanca moći u odnosu na vlasti Republike Srbije i niska distanca moću u odnosu na vlasti kosovskih institucija i visok nivo tolerancije nesigurnosti. Najznačajniji rezultati istraživanja prikazani su u formi zaključka, a date su i pedagoško-psihološke implikacije.

Ključne reči: *kulturološke karakteristike, Hoftedove dimenzije razlike kulture, srpske enklave, Kosovo i Metohija*

STAVOVI PREMA OSOBAMA HOMOSEKSUALNE ORIJENTACIJE I HETEROSEKSUALNA OTVORENOST MLADIH

Siniša Lakić, Srđan Dušanić, Milan Dragičević
Odsjek za psihologiju Banja Luka

U ovom istraživanju smo ispitivali strukturu stavova mladih prema homoseksualno orijentisanim osobama sa akcentom na aspekte: predrasude, emocije i socijalne distance prema homoseksualcima, te laičke zdravstveno-pravne klasifikacije homoseksualnosti. Ispitivali smo i u kakvoj su relaciji stavovi prema homoseksualnim osobama sa heteroseksualnom otvorenošću/slobodama (tolerisanje preljube, promiskuiteta, raznovrsnosti seksualnih odnosa). Takođe, ispitali smo i da li se stavovi prema osobama homoseksualne orijentacije razlikuju s obzirom na određene sociodemografske karakteristike kao što su pol i veličina mjesta življenja ispitanika, te obrazovanje i zaposlenje roditelja. Uzorak je obuhvatao 300 učenika mješovitih srednjih škola od čega je 43% bilo ženskog pola. Uzrast ispitanika je bio od 15 do 18 godina starosti. Podaci su prikupljeni pomoću strukturisanog upitnika koji je sadržavao nekoliko interno pouzdanih i faktorski validnih skala čija je svrha bila procjenjivanje komponenti stavova prema homoseksualnosti i heteroseksualnoj otvorenosti. Rezultati pokazuju da su stavovi mladih prema osobama homoseksualne orijentacije u nezavidnoj mjeri zasićeni predrasudama, negativnim emocijama i socijalnim distancama. Očekivano, negativniji stavovi prema homoseksualnim osobama izraženiji su kod mladića, ispitanika iz ruralnih porodica, nižeg nivoa obrazovanja i nivoa zaposlenja roditelja. Takođe, mladići imaju u značajnoj mjeri labavije norme po pitanju heteroseksualnih odnosa. Uočeno je i da su stavovi muških ispitanika negativniji prema muškarcima homoseksualne orijentacije nego prema ženama homoseksualne orijentacije za razliku od djevojaka gdje nije uočena razlika između stavova prema muškoj ili ženskoj homoseksualnosti. Interesantan nalaz je i da kod djevojaka nema povezanosti između seksualne otvorenosti i tolerancije prema homoseksualnosti, dok je kod muških ispitanika registrovana negativna korelacija.

Ključne reči: *homoseksualna orijentacija, seksualna otvorenost, socio-demografske karakteristike*

SOCIJALNA ANKSIOZNOST I SAMOPOŠTOVANJE KOD STUDENATA UNIVERZITETA U PRIŠTINI

Miljana Pavićević

Katedra za psihologiju, Filozofski fakultet, Kosovska Mitrovica

Socijalna anksioznost je novina u klasifikaciji mentalnih poremećaja, pa je istraživanje ovog fenomena od velikog značaja kako za teoriju tako i za kliničku i terapijsku praksu. Istraživanje je sprovedeno sa ciljem da se ustanovi prisutnost socijalne anksioznosti kod studenata Univerziteta u Prištini sa sedištem u Kosovskoj Mitrovici, zatim stepen samopoštovanja kao i njihovu povezanost sa nekim sociodemografskim varijablama (pol, godine starosti, materijalno stanje). Uzorak su činili studenti Univerziteta u Prištini sa sedištem u Kosovskoj Mitrovici ($n = 193$, i to 133 ispitanice i 60 ispitanika, starosti od 18 do 27 godina). U istraživanju su korišćeni: Upitnik sociodemografskih podataka, Skala samopoštovanja (Rosenberg, 1965) i Skala socijalne anksioznosti (Tovilović, 2004). U obradi podataka korišćena je deskriptivna statistika i statistika zaključivanja (t-test, ANOVA, korelaciona analiza). Obradom podataka dobili smo da su ispitanici prosečno socijalno anksiozni ($\min = 42$; $\max = 129$; $AS = 79,64$; $SD = 19,53$) i da ih odlikuje pretežno visoko samopoštovanje ($\min = 23$; $\max = 42$; $AS = 35,77$; $SD = 3,39$). Rezultati istraživanja takođe pokazuju da postoji značajna negativna korelacija između socijalne anksioznosti i samopoštovanja ($r = -.518$; $p < 0,01$), što znači da ispitanici sa manjom socijalnom anksioznošću imaju veće samopoštovanje i obrnuto. Daljom obradom podataka dobijena je statistički značajna razlika u ispoljavanju socijalne anksioznosti u odnosu na pol ($F = 5,493$; $\text{sig.} = 0,020$), odnosno da muški ispitanici ispoljavaju nešto višu socijalnu anksioznost u odnosu na ženske ispitanike. Nisu dobijene statistički značajne razlike u samopoštovanju u odnosu na pol. Što se tiče ostalih sociodemografskih varijabli (godine starosti i materijalno stanje), nisu utvrđene značajne korelacije socijalne anksioznosti i samopoštovanja u odnosu na njih. Dobijeni rezultati su u skladu sa prethodnim rezultatima istraživanja koji potvrđuju da osobe sa visokim samopoštovanjem ispoljavaju nižu socijalnu anksioznost od osoba sa nižim samopoštovanjem. To nas može uputiti na zaključak da visoko samopoštovanje smanjuje tendenciju da se reaguje socijalnom anksioznošću.

Ključne reči: *socijalna anksioznost, samopoštovanje, studenti*

KAPACITETI ZA SAMOZASTUPANJE U KONTEKSTU SOCIJALNE UKLJUČENOSTI OSOBA SA RAZLIČITIM STEPENOM INTELEKTUALNIH TEŠKOĆA

Boban Petrović, Katarina Tadić

Asocijacija za promovisanje inkluzije Srbije – API Srbije, Beograd

Samozastupanje osoba sa intelektualnim teškoćama (osoba sa IT), pre svega se prepoznaje kao socijalni pokret osoba sa IT za aktivno zastupanje sopstvenih prava. Ali samozastupanje predstavlja i deo ličnog identiteta (Atkinson, 2002). Na individualnom planu samozastupanje uključuje napore pojedinca da govori i radi u svoje ime, da donosi odluke i utiče na situacije koje se tiču njegovog života, kao i da postigne najveći mogući stepen autonomije. Ovo istraživanje ima za cilj da utvrdi razlike između osoba sa IT različitog stepena socijalne uključenosti i nivoa kompetentnosti u pogledu personalnih kapaciteta za samozastupanje: nivoa samopoštovanja, samoodređenja, veština samoodlučivanja, vršenja izbora, i rešavanja problema. Istraživanje je realizovano na uzorku od 23 osobe sa IT, različitog pola, starosti i stepena teškoća, koje su korisnici programa stanovanja uz podršku u otvorenoj sredini. Za procenu personalnih kapaciteta za samozastupanje, primenjen je set instrumenata upitničkog tipa. Za procenu stepena socijalne uključenosti korišćen je instrument "EKO-mapa za osobe sa IT", a za procenu stepena opšte kompetentnosti – Skala za procenu opštih kompetentnosti. Rezultati pokazuju da se osobe sa IT viših i nižih kompetentnosti ne razlikuju značajno u pogledu samopoštovanja, samoodlučivanja i veština vršenja izbora, dok razlike postoje u pogledu kompetentnosti za rešavanje problema ($F(21) = 6.763$, $p = .019$, $\eta^2 = .285$) i samoodređenja ($F(21) = 10.858$, $p = .004$, $\eta^2 = .390$) u prilog kompetentnijih osoba sa IT. Slično, između manje i više socijalno uključenih osoba sa IT, statistički značajne razlike postoje samo po dimenziji samoodređenja ($F(21) = 6.937$, $p = .017$, $\eta^2 = .290$), i marginalno u pogledu kompetentnosti za rešavanje problema. Po ovim dvema dimenzijama postoje i značajni efekti interakcije opšte kompetentnosti i stepena socijalne uključenosti ($F(21) = 14.922$, $p = .001$, $\eta^2 = .467$ za rešavanje problema i $F(21) = 4.203$, $p = .050$, $\eta^2 = .198$ za samoodređenje). Može se zaključiti da postoji tendencija da su kompetentnije i socijalno uključnije osobe sa IT u većoj meri samoodređene i kompetentnije za rešavanje životnih problema, što se moglo i očekivati. Međutim, značajno je primetiti da rezultati ukazuju da je kod osoba koje su manje socijalno uključene veća diskrepanca u pogledu samoodređenja i veština rešavanja problema, u odnosu na one koje su socijalno uključnije. Rezultati ukazuju na značaj koji socijalno uključivanje i intenzivniji kontakti sa različitim resursima socijalne sredine imaju za lični razvoj pojedinaca sa IT, sa posebnim akcentom na one sa većim stepenom IT.

Ključne reči: *samozastupanje, osobe sa intelektualnim teškoćama, socijalno uključivanje*

TAKTIKE MANIPULACIJE I POJEDINE SOCIODEMOGRAFSKE VARIJABLE KOD MLADIH

Milica Zajić, Jelena Stanković, Dušan Todorović,
Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu, Departman za psihologiju

Manipulacija ili socijalni uticaj uključuje sve načine na koji ljudi namerno pokušavaju da promene ponašanje drugih ljudi. Iako se u svakodnevnom govoru termin manipulacija koristi sa negativnim predznakom, u literaturi ovaj termin češće ima opisno značenje i ukazuje na pokušaj promene ponašanja drugih koji ne mora nužno podrazumevati zle namere (Larsen & Buss, 2008). S obzirom da taktike manipulacije predstavljaju jedan vid socijalne interakcije, želeli smo da utvrdimo da li se osobe različitih demografskih odlika i socioekonomskog statusa razlikuju u odnosu na taktike manipulacije koje koriste u ophođenju prema svom partneru. Uzorak čini 200 ispitanika oba pola. Za ispitivanje partnerske afektivne vezanosti korišćen je Upitnik taktika manipulacije (Buss, 1992). Za ispitivanje i merenje kontrolnih varijabli za ovo istraživanje konstruisan je upitnik demografskih i socioekonomskih podataka. Rezultati pokazuju da se u najvećoj meri od taktika manipulacije u okviru partnerskih veza primenjuju *taktike šarma* i *taktike razuma*, dok se najmanje primenjuju *taktike samoponižavanja*. U odnosu na pol ispitanika, muški ispitanici u većoj meri od ženskih primenjuju *taktike šarma*, *razuma* i *samoponiženja*, dok ženski ispitanici u većoj meri u odnosu na muške primenjuju *taktike ćutanja*, *prisile* i *regresije*. Pokazalo se da u pogledu obrazovnog nivoa, ispitanici sa završenom srednjom i osnovnom školom u većoj meri primenjuju *taktike ćutanja* u odnosu na ispitanike sa višim obrazovanjem. Utvrđeno je da ispitanici koji svoj ekonomski status procenjuju kao visok, češće primenjuju *taktike šarma* i *regresije* u odnosu na druge ispitanike. Pokazalo se i da osobe koje su u bračnoj vezi, u većoj meri pribegavaju taktikama *regresije* i *samoponižavanja* u odnosu na osobe koje su u vanbračnoj vezi ili nisu u vezi. Što se tiče razlika u odnosu na trajanje partnerske veze, nađeno je da osobe koje su u vezi od 3 do 6 meseci u većoj meri primenjuju *taktike ćutanja*, *prisile* i *regresije*, u odnosu na druge ispitanike. Zanimljivo je da ispitanici koji procenjuju da su zadovoljni ponašanjem partnera u vezi, u većoj meri primenjuju *taktike ćutanja*, od osoba koje nisu zadovoljne.

Ključne reči: *taktike manipulacije, demografske varijable, zadovoljstvo ponašanjem partnera u vezi*

NASILJE MEĐU UČENICIMA

Aleksandra Tošić , Bojana Dimitrijević

Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu, Departman za psihologiju

Glavna tema našeg istraživanja je nasilje među učenicima, podrazumevajući pod njim specifični oblik nasilničke vršnjačke interakcije – bullying kao i povremene nasilne incidente. Naše istraživanje je obuhvatilo 203 učenika VII razreda dve osnovne škole, „Ratko Vukićević” iz Niša i „Vuk Karadžić” iz Doljeva. Iako se po definiciji bullyinga podrazumevaju samo slučajevi ponovljenog nasilja, mi smo u ispitivanju ove pojave i njenog odnosa sa kontrolnim varijablama, uključili i slučajeve povremenih učesnika u nasilju. Na taj način, dobili smo dva uzorka, jedan sa učesničkim ulogama prema definiciji bullyinga i drugi koji obuhvata sve učenike. U istraživanju je primenjen Upitnik školskog nasilja (UŠN-2003) koji su osmislili radnici Poliklinike za zaštitu djece grada Zagreba. Rezultati koje smo dobili potvrdili su prisutnost pojave bullying-a na uzorku. Rezultati su pokazali da je nasilna komunikacija među učenicima statistički značajno zastupljena, a u prilog tome govori i to da se tek 1% učenika u uzorku izjasnio da ni na koji način ne učestvuje u nasilju. Pribegavanje nasilnoj komunikaciji se pokazalo kao vrlo česta pojava, za mnoge čak i ustaljeni vid rešavanja konflikata. Skoro trećina učenika svakodnevno doživi ili počinu neki od oblika nasilja, a najčešće se pri tome primenjuje verbalna agresija i blaži oblik fizičkog uznemiravanja, mada postoji i upotreba svih ostalih oblika vršnjačkog nasilja. Svakodnevnom nasilju izloženo je 23.2% učenika (od toga 13.8% kao pasivna žrtva, a 9.4% kao provokativna), dok svakodnevno pribegava nasilju 7.9% učenika. Pritom, sklonost ovakvom načinu stupanja u interakciju pokazuju podjednako dečaci i devojčice, seoska i gradska deca.

Ključne reči: *nasilje, nasilna komunikacija, bullying, učenici*

ISTRAŽIVANJE NASILJA U USTANOVAMA SOCIJALNE ZASTITE

Sofija Arnaudova, Frosina Denkova
Filozofski fakultet, Skopje

Djeca, koji veći deo vremena provode u ustanovama socijalne zaštite najčešće su opisana kao djeca pod rizikom. Ova su djeca nažalost nerijetko zapuštena i izložena raznim vidovima telesnog i psihičkog kažnjavanja i zlostavljanja, koja dovode do dugotrajnih posledica po njihov razvoj i ozbiljnog kršenja njihovih prava. Ova djeca najčešće žive u izuzetno teškim životnim uvjetima jer njihova socijalizacija se bitno razlikuje od one u biološki obitelji. Ova djeca se najčešće suočavaju neizvesnom budućnošću jer nisu stekli adekvatno obrazovanje i veštine potrebne za samostalni život nakon punoletstva. Obzirom izolovanosti institucionalnog načina zbrinjavanja, do sada se nije dovoljno znalo i govorilo o stepenu učestalosti nasilja i uzrocima nasilja u ustanovama socijalne zaštite u Makedoniji. Osnovna cilj ovog istraživanja je sticanje uvida u najčešće vidove nasilja u ustanovama socijalne zaštite i komparacija iskaza djece trenutno smešćena u ovih ustanova i onih koji su već izašli iz njih. Za potrebe ovog istraživanja konstruisan je upitnik o nasilju koji je pre svega zatvorenog tipa i odnosi se na različite oblike nasilnog ponasanja. Ispitivanje je sprovedeno u dvije ustanove „11 Oktomvri“-ustanova o djeci bez roditeljskog staranja i „Ranka Milanovič“-ustanova o djeci sa vaspitno-socijalnih problema, kao i kod djece koji su nekad bili smešćeni u ovim ustanovama. Rezultate govore da su djeca u ustanovama socijalne zaštite izložena različitim vrstama nasilja, ali da su iskrenije u pogledu izjava o učestalosti ove pojave oni koji su već napusili ustanove.

PSIHOLOGIJA RADA

PERCEPCIJE ZADOVOLJSTVA BUDUĆOM PROFESIJOM STUDENATA PEDAGOGIJE

Nikoleta Gutvajn, Ivana Djerić
Institut za pedagoška istraživanja, Beograd

Zadovoljstvo poslom se, najčešće, definiše kao kognitivni, afektivni i evaluativni odnos pojedinca prema svom poslu. Preciznije, kongnitivni odnos pojedinca prema poslu uključuje određene pretpostavke i verovanja o poslu, afektivni odnos podrazumeva određena osećanja prema poslu, dok evaluativni odnos pojedinca implicira procenu posla. Predviđanje zadovoljstva studenata pedagogije budućim poslom podrazumeva da se uzmu u obzir njihove pretpostavke i uverenja o pojedinim aspektima te profesije, kao i njihova očekivanja u pogledu budućeg posla. U ovom radu nastojaćemo da „uhvatimo” jedan momenat u toku profesionalnog razvoja studenata, kada se profesionalne vrednosti kristališu i ogledaju kroz značaj koji studenti pridaju različitim aspektima posla, još uvek nemajući prilike da svoje odluke i očekivanja evaluiraju u odnosu na realnost sveta rada. Cilj našeg istraživanja bio je da se dobije potpuniji uvid u načine na koji studenti pedagogije opažaju zadovoljstvo budućom profesijom. Uzorkom je obuhvaćeno pedeset i tri studenta treće i četvrte godine (26 studenata treće i 27 studenata četvrte godine) Filozofskog fakulteta u Beogradu sa Odeljenja za pedagogiju. Istraživanje je sprovedeno tokom školske 2010/11. godine. Za potrebe istraživanja konstruisan je upitnik sa pitanjima otvorenog tipa. S obzirom na to da je naša studija eksplorativnog karaktera, opredelili smo se za kvalitativnu analizu prikupljenog materijala. Korišćeni analitički postupak se može svrstati u kvalitativnu tematsku analizu, koja podrazumeva traganje za dominantnim obrascima u prikupljenom materijalu. Da bi smo identifikovali teme koje se ponavljaju u razmišljanjima učesnika u istraživanju, njihovi odgovori razvrstani su po sličnosti i razlikama. Tokom analitičkog postupka izvršeno je poređenje između naših kategorija i inicijalnih odgovora učesnika u istraživanju. Nalazi istraživanja pokazuju da su najznačajniji aspekti zadovoljstva budućom profesijom iz perspektive studenata pedagogije: sadržaj posla, sklad između ličnih interesovanja i posla, pozitivna socijalna klima na poslu. Studenti pedagogije procenjuju da na zadovoljstvo budućom profesijom, u najmanjoj meri, utiču visina plate, pozicija i status, mogućnost napredovanja u karijeri, bliski i sadržajni odnosi sa kolegama. Utvrđeno je da značajan broj studenata ima negativna očekivanja u pogledu pronalaženja posla u struci, ali i da svoju buduću profesiju doživljava kao izazov, što ukazuje na neophodnost osmišljavanja aktivnih mera tržišta rada u rešavanju pitanja nezaposlenosti mladih pedagoga.

Ključne reči: *zadovoljstvo budućom profesijom, studenti pedagogije*

CRTE LIČNOSTI I ZADOVOLJSTVO POSLOM ZDRAVSTVENIH RADNIKA

Jelena Želeskov-Đorić

Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd

Zadovoljstvo poslom predstavlja značajan koncept u psihologiji rada koji je povezan sa različitim aspektima radnih dešavanja kao što su povećanje radnog učinka, duže zadržavanje na istom poslu i manja fluktuacija radne snage. Imajući u vidu da je jedan od indikatora uspešnosti zdravstvenog sistema jedne zemlje zadovoljstvo poslom lekara, značajno je ispitati koliko su lekari zadovoljni svojim poslom kao i faktore koji mogu doprineti razumevanju ovog koncepta u zdravstvenom okruženju. Dosadašnja istraživanja potvrdila su da postoji povezanost između crta ličnosti i zadovoljstva poslom radnika. Cilj ovog istraživanja bio je da ispita povezanost crta ličnosti i zadovoljstva poslom lekara. Uzorak istraživanja činilo je 110 hirurga i 110 lekara drugih specijalnosti. Za merenje zadovoljstva poslom korišćene su dve skale: Skala opisa sadržaja posla (JDI, Balzer & al., 1997), koja meri pet dimenzija zadovoljstva poslom radnika i Skala globalnog zadovoljstva poslom (JIG, Balzer & al., 1997), koja meri opšte zadovoljstvo poslom radnika profesijom kojom se bave. Crte ličnosti su merene NEO-PI-R inventarom ličnosti (Costa & McCrae, 1992), koji obuhvata pet dimenzija ličnosti: neuroticizam, ekstraverziju, saradljivost, savesnost i otvorenost. Rezultati pokazuju da postoji povezanost između osobina ličnosti i zadovoljstva poslom lekara. Kod hirurga skala neuroticizma negativno korelira sa skalom kolege na poslu, skala ekstraverzije pozitivno korelira sa skalama priroda posla i supervizija, kao i sa skalom opšteg zadovoljstva poslom, skala otvorenosti negativno korelira sa skalom kolege na poslu kao aspektom zadovoljstva poslom, dok je kod skale saradljivosti ta korelacija pozitivna. Kod lekara drugih specijalnosti skala neuroticizma negativno korelira sa skalom opšteg zadovoljstva poslom, skala ekstraverzije pozitivno korelira sa skalom priroda posla, dok skala saradljivosti pozitivno korelira sa skalama priroda posla, supervizija i kolege na poslu kao merama pojedinih aspekata zadovoljstva poslom.

Ključne reči: *crte ličnosti, zadovoljstvo poslom, lekari*

POTROŠAČKI ETNOCENTRIZAM U RANOM ZRELOM DOBU

Jelena Minić

Katedra za psihologiju, Filozofski fakultet, Kosovska Mitrovica

Teorijska osnova istraživanja je potrošački etnocentrizam najčešće određen kao usmerenost potrošača ka kupovini domaćih proizvoda. Potrošački etnocentrizam je sociološki pojam, ukazuje na pripadnost određenoj nacionalnoj grupi i pokazuje kakvo je ponašanje potrošača prihvatljivo članovima grupe. Cilj rada bio je utvrditi intenzitet potrošačkog etnocentrizma kod ispitanika srpske nacionalnosti u ranom zrelom dobu ($n = 219$, od 25-30 god.); povezanost potrošačkog etnocentrizma sa nacionalnim identitetom, samopoštovanjem, materijalnim stanjem, obrazovnim nivoom ispitanika i obrazovnim nivoom njihovih roditelja. Cilj je bio i ispitati razlike u izraženosti potrošačkog etnocentrizma u odnosu na pol i mesto boravka ispitanika. Korišćeni su sledeći instrumenti: Skala potrošačkog etnocentrizma, Skala nacionalnog identiteta, Skala samopoštovanja i Upitnik osnovnih podataka. U obradi podataka korišćene su: mere deskriptivne statistike (AS i SD), zatim korelaciona analiza, t-test i analiza varijanse. Dobijeni podaci pokazuju da ispitanici imaju umereno izražen potrošački etnocentrizam i nacionalni identitet kao i relativno visoko samopoštovanje. Utvrđeno je da potrošački etnocentrizam visoko pozitivno korelira sa nacionalnim identitetom, a negativno sa samopoštovanjem ispitanika. Dobijene su niske, ali statistički značajne negativne korelacije potrošačkog etnocentrizma sa obrazovnim nivoom ispitanika, obrazovnim nivoom majke i obrazovnim nivoom oca. Na osnovu dobijenih podataka može se zaključiti da ispitanici sa izraženijim nacionalnim identitetom, manjim samopoštovanjem, nižim ličnim obrazovnim nivoom i obrazovnim nivoom roditelja imaju izraženiji potrošački etnocentrizam. Nisu dobijene značajne korelacije potrošačkog etnocentrizma i materijalnog stanja ispitanika, kao ni statistički značajne razlike u odnosu na pol ispitanika. Statistički značajne razlike su dobijene u izraženosti potrošačkog etnocentrizma u odnosu na mesto boravka: ispitanici koji žive na Kosovu i Metohiji imaju izraženiji potrošački etnocentrizam u odnosu na ispitanike koji žive na teritoriji uže Srbije i Beograda. Rezultati su u skladu sa osnovnim pretpostavkama u istraživanju i u saglasnosti su sa nekim ranijim istraživanjima.

Ključne reči: *potrošački etnocentrizam, nacionalni identitet, samopoštovanje*

POLIGRAFIJA – RESPIRACIJA I MOGUĆI ARTEFAKTI

Slavoljub Stošić, Miodrag Milenović, Miroslav Komlenić

Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije – Policijska uprava Niš; Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu, Departman za psihologiju Niš; Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu, Departman za psihologiju Niš

Respiracija je jedan od najčešće korišćenih metoda u poligrafiji. Sam proces disanja sastoji se od naizmeničnih udisaja i izdisaja, čiji se broj kreće od 12 do 18 u minuti i snima se dvema spiralnim gumenim cevima, povezanim rebrestim lancem ili tzv. velkro-trakama, pri čemu se cevi postavljaju na grudi i abdomen ispitanika. S obzirom na brzu promenu procesa disanja u funkciji specifičnih psihofizioloških stanja u kojima se ispitanik, pri poligrafskom ispitivanju, nalazi, informativnost pneumograma bitno utiče na donošenje odluke o istinitosti iskaza. U samoj interpretaciji zapisa učestvuje više komponenti respirativnog procesa: promena frekvence i amplitude disanja, zatim variranje i gubitak osnovnog ritma disanja, kao i apnea (kratki prekid disanja). Sve ove komponente se javljaju u okviru rada simpatičkog ili parasimpatičkog dela ANS-a, s tim da funkcije ovog drugog neke poligrafske tehnike ne preporučuju za analizu smatrajući ih neproduktivnim u interpretaciji i evaluaciji. Druge, kao na primer, Backster-Zone Comparison ili Matte Quadry Track-Zone Comparison tehnike, prepoznaju i evaluiraju aktivnosti oba dela ANS-a u okviru reakcionog segmenta. Dodatni problem u analizi reakcionog segmenta predstavljaju artefakti za koje ne postoji skala merljivog intenziteta, iako njihova diskretnost nije ekvivalentna ometajućoj ulozi u tumačenju poligrafskog zapisa. U radu su prikazani zapisi nekih od najčešćih artefakata, kao što su: kašalj, dubok udah, uzdah, šmrkanje, gutanje, kihanje, zevanje i diskutovan je njihov odnos sa zapisima nastalim kao odgovor na neutralna i test-pitanja.

Ključne reči: *poligrafija, respiracija, artefakti*

DISTRAKCIJE KOD VOZAČA USLOVLJENE INFORMACIONIM SISTEMIMA U VOZILU

Marjana Čubranić-Dobrodolac, Svetlana Čičević
Saobraćajni fakultet, Beograd

Tokom prošlog i ovog veka, automatizacija je doživela svoju ekspanziju i postala gotovo neizbežna u skoro svakom aspektu našeg svakodnevnog života. ITS u saobraćaju najčešće se razmatraju u okviru dve različite kategorije: napredni sistemi za pomoć vozačima (ADAS) i informacioni sistemi u vozilu (IVIS). IVIS uključuju sisteme za navođenje vozila, sisteme za praćenje vozila, audio / video uređaje, komunikacione sisteme vozila i sisteme za pružanje usluga vozačima (na primer, lični digitalni pomoćnici – PDA, telefonske usluge, hands-free oprema, sistemi za identifikaciju vozača). Sa progresivnim razvojem i uvođenjem ovih sistema u moderna vozila, primećen je i porast u stopi nezgoda uzrokovanih distrakcijama vozača. U savremenoj literaturi, ometanje vozača identifikovano je kao jedan od glavnih uzročnika nezgoda na putu. U stručnoj literaturi neke od najčešće razmatranih distrakcija kod vozača su vizuelne, auditivne, kognitivne i biomehaničke. Policijski izveštaji o nezgodama iz razvijenih zemalja pokazuju da je nešto više od 20% svih nezgoda na putevima uzrokovano distrakcijama vozača usled korišćenja informacionih sistema u vozilu. U radu će biti razmatrani osnovni vidovi distrakcija uslovljeni informacionim sistemima u vozilu.

Ključne reči: *distrakcije, ITS, IVIS, bezbednost saobraćaja, rizik*

PERCEPCIJA BARIJERA I RESURSA ZA ZAPOSŁJAVANJE KOD OSUĐENIKA

Dragana Mitrić-Aćimović, Nebojša Majstorović, Boris Popov
Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet, Odsek za psihologiju

Sagledavanje stava osuđenika prema zapošljavanju, njihove percepcije barijera i resursa u traženju posla, važno je u kontekstu procene uspešnosti buduće reintegracije osuđenika u društvenu sredinu, kao i osvetljavanja nekih aspekata procesa njihove resocijalizacije. Cilj ovog eksplorativnog istraživanja bio je utvrditi koje barijere osuđenici percipiraju kao najveće u zapošljavanju, kojim resursima za zapošljavanje po sopstvenoj proceni raspolažu, i utvrditi profil veština neophodnih za nalaženje posla kod osuđenika prema njihovoj proceni ključnih faktora za zapošljavanje. Podaci su prikupljeni u aprilu 2011. godine, na prigodnom uzorku od 104 osuđenika muškog pola, u Okružnom zatvoru Novi Sad. Ispitanici su bili starosti između 19 godina i 61 godine, preko 49% njih sa završenom srednjom školom i 36% sa potpunim ili nepotpunim osnovnoškolskim obrazovanjem. Ukupno 63% ispitanih su kriminološki povratnici. Rezultati pokazuju da je 75% ispitanih bilo zaposleno uoči dolaska u zatvor, a da 52% navodi da ih posao čeka po izlasku iz zatvora. Najveći broj zatvorenika smatra da im zatvorska kazna neće otežati zapošljavanje (33.7%). Kao najmanje verovatna barijera procenjeni su nedostatak informacija i znanja gde i kako se traži posao (56.9%) i nedostatak radnog iskustva (45.1%), dok se kao veoma verovatna barijera javlja teško stanje u privredi (38.2%), pa potom diskriminacija zbog osuđivanosti (32.4%). Najveća slabost u znanjima i veštinama po proceni osuđenih je upoznatost sa uslugama Nacionalne službe za zapošljavanje (36.3% potpuno neupoznato), dok je najveća snaga upoznatost sa izvorima prilika i oglasa za posao (61.8% je veoma upoznato). Kao najvažnije za nalaženje posla 60.6% ispitanih navodi znanje i veštine, pa kontakte i poznanstva (44.2%), dok su kao najmanje važni ocenjeni obrazovanje (13.5%) i sreća (13.5%). Spremnost za učešće u programu koji bi razvijao znanja i veštine za zapošljavanje izražava 69.2% ispitanih, i ne razlikuje se među osuđenicima sa različitim tretmanom. Istraživanje pokazuje da ranija zaposlenost, percepcija obezbeđenog radnog mesta, broj osuda i stepen obrazovanja igraju određenu ulogu u percepciji barijera i resursa za ponovno zapošljavanje. Rezultati govore i da se procena najvažnijih faktora za zapošljavanje, poput znanja, upornosti, sreće, kontakata, itd., nije pokazala kao značajna za percepciju barijera i resursa za zapošljavanje.

Ključne reči: *osuđenici, zapošljavanje, barijere za zapošljavanje, resocijalizacija*

PONAŠANJE LJUDI U VANREDNIM SITUACIJAMA

Snežana Živković
Fakultet zaštite na radu u Nišu

Vanredne situacije izazivaju događaji koji narušavaju normalno funkcionisanje službi i privrednih društava, ugrožavaju život građana, prirodna i materijalna dobra i predstavljaju pretnju po stabilnost lokalnog, nacionalnog i globalnog razvoja. Vanredna situacija kao neočekivana situacija koja iznenada nastaje stavlja pojedince, snage i subjekte društva u složene uslove delovanja. Stanje na terenu dodatno komplikuju različiti manifestni oblici psihološkog, socijalnog, ekonomskog i drugog karaktera. U ovim činjenicama možemo tražiti i nalaziti razloge zbog kojih je čovek rano shvatio potrebu, a u savremenim uslovima, i obavezu udruživanja i organizovanja radi odgovarajućeg odgovora na vanrednu situaciju. Na svim nivoima razvoja, ljudi su preduzimali različite aktivnosti: 1) osmatranje opasnosti, javljanje i uzbunjivanje ugroženog stanovništva, 2) izbegavanje opasnosti putem pomeranja, 3) sprečavanje i neutralisanje dejstva produkata opasnosti, 4) umanjeње i reduciranje intenziteta i posledica, 5) suprotstavljanje opasnostima najefikasnijim metodama, sredstvima i sl., 6) zaštita od dejstva opasnosti putem mase, brzine i vremena, 7) spašavanje stanovništva, materijalnih i kulturnih dobara, 8) asanacija svih sadržaja na ugroženom i nastradalom području, 9) materijalno-tehničko i zdravstveno obezbeđenje, 10) održavanje i unapređenje prirodnih i stvorenih sadržaja ugroženog prostora, itd. Ovaj rad se bavi ispitivanjem načina na koji ljudi reaguju i kako se ponašaju u vanrednim situacijama. Jedino razumevanjem toga kako ljudi reaguju u vanrednim situacijama je moguće delotvorno razviti i primeniti postupke prilikom spasavanja i evakuisanja ljudi koji su se našli u opasnosti.

Ključne reči: *vanredna situacija, odgovor na vanrednu situaciju, ponašanje u vanrednoj situaciji*

SUOČAVANJE SA STRESOM IZAZVANIM NEZAPOSLENOŠĆU: UTICAJ OSOBINA LIČNOSTI I SOCIODEMOGRAFSKIH KARAKTERISTIKA

Biljana Mirković, Svetlana Čizmić

Univerzitet za poslovni inženjering i menadžment, Banja Luka, BiH;

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd, Srbija

Gubitak posla i nezaposlenost su stresno iskustvo jer osobu stavljaju u nesigurnu situaciju i zahtjevaju brojne promjene u svakodnevnom životu. Kada se nađu u stresnoj situaciji, ljudi nastoje na neki način izaći na kraj s njom odnosno pokušavaju se suočiti s tim što ih je zadesilo. Jedan način izlaženja na kraj sa stresnom situacijom je mjenjanje situacije koja izaziva stres – problemu usmjereno suočavanje. Drugi način je regulacija emocionalnih reakcija izazvanih stresnom situacijom – emocijama usmjereno suočavanje. Cilj ovog istraživanja bio je ispitati uticaj osobina ličnosti i sociodemografskih karakteristika na izbor strategija suočavanja sa stresom izazvanim nezaposlenošću. Uzorak su činile 304 nezaposlene osobe, kojima nezaposlenost predstavlja stresno iskustvo, registrovane na Zavodu za zapošljavanje Republike Srpske u Banjoj Luci. U istraživanju su korišćene skala aspiracija i skala očekivanja u pogledu zaposlenja, skala optimizma, skala pesimizma, skala lokusa kontrole, skala generalnog samopoštovanja, skala strategija suočavanja sa stresom izazvanim nezaposlenošću i upitnik sociodemografskih karakteristika. Rezultati ispitivanja su pokazali da su optimisti skloniji problemu usmjerenim strategijama suočavanja sa stresom izazvanim nezaposlenošću, a pesimisti i osobe niskog generalnog samopoštovanja emocijama usmjerenim strategijama suočavanja. Kada je riječ o sociodemografskim karakteristikama muškarci, osobe višeg stepena obrazovanja i osobe prosječnog i iznadprosječnog materijalnog statusa su sklonije problemu usmjerenim strategijama suočavanja sa stresom izazvanim nezaposlenošću, a žene, starije osobe, osobe daleko ispodprosječnog materijalnog statusa i osobe nezaposlene duže od tri godine su sklonije emocijama usmjerenim strategijama suočavanja. Dobijeni rezultati ukazuju na potrebu osmišljavanja različitih programa savjetovanja nezaposlenih zavisno od njihovih psiholoških i socio-demografskih karakteristika.

Ključne reči: *nezaposlenost, stres, strategije suočavanja sa stresom, osobine ličnosti, sociodemografske karakteristike*

EMOCIONALNA REGULACIJA, SAGOREVANJE NA POSLU I ZADOVOLJSTVO ŽIVOTOM KOD VATROGASACA

Nevena Stanković, Ivan Panić
Filozofski fakultet, Novi Sad

Cilj ovog istraživanja je ispitivanje odnosa emocionalne regulacije, sagorevanja na poslu i zadovoljstva životom kod profesionalnih vatrogasaca, te utvrđivanje razlika po spomenutim varijablama s obzirom na sociodemografske karakteristike. Uzorak je obuhvatio 103 vatrogasca, člana Sindikata vatrogasaca Srbije. Podaci su prikupljeni sledećim instrumentima: Skalom emocionalne regulacije i kontrole (ERIK, Takšić, 2003), Upitnikom profesionalnog sagorevanja (MBI, Maslach i sar., 1996) i Skalom zadovoljstva životom (SWLS, Diener i sar., 1985). Dobijeni rezultati pokazuju da postoji pozitivna povezanost emocionalne regulacije i zadovoljstva životom ($r = .32, p < .01$) i negativna povezanost emocionalne regulacije sa emocionalnom iscrpljenošću ($r = -.39, p < .01$) i cinizmom ($r = -.34, p < .01$). Potvrđena je i negativna povezanost zadovoljstva životom sa emocionalnom iscrpljenošću ($r = -.49, p < .01$) i cinizmom ($r = -.32, p < .01$). Hijerarhijskom regresionom analizom je utvrđeno da emocionalna regulacija objašnjava 10,1% varijanse zadovoljstva životom, dok se ovaj postotak uvećava za 9,3% uvođenjem sagorevanja na poslu. Od dimenzija sagorevanja na poslu, značajan samostalni doprinos ostvaruje emocionalna iscrpljenost ($\beta = -.31, p < .01$). Promene vrednosti standardizovanih regresionih koeficijenata ukazuju na postojanje medijacionog efekta emocionalne iscrpljenosti na odnos emocionalne regulacije i zadovoljstva životom. Ispitanici sa slabijom emocionalnom regulacijom ispoljavaju viši stepen emocionalne iscrpljenosti, što vodi većem nezadovoljstvu životom. Najviši stepen zadovoljstva životom pokazuju ispitanici starosti između 30 i 40 godina. Visok stepen emocionalne iscrpljenosti i cinizma ispoljavaju ispitanici starosti preko 40 godina i pod rizikom su od sagorevanja na poslu. Dobijeni rezultati bi mogli poslužiti za kreiranje programa za prevenciju sagorevanja na poslu.

Ključne reči: *emocionalna regulacija, sagorevanje na poslu, zadovoljstvo životom, vatrogasci*

PROFIL MOBERA NA STRUKTURALNOM TESTU LIČNOSTI (STL)

Petar Kostić

Filozofski fakultet, Kosovska Mitrovica

Cilj istraživanja je procenjivački opis ličnosti osobe koja u svom radnom okruženju manipuliše kolegama s namerom da ih potčini, milom ili silom, svojoj autoritarnoj volji ili da ih, ako to ne uspe, silom udalji iz firme (mober). Metod: Prvopotpisani autor je zamolio više od 15 svojih kolega da onlajn računarskim opisom (<http://www.psihometric.com/testovi/link1>) pomoću strukturalnog testa ličnosti (STL) definišu osobu koju svi poznaju duže od pet godina. Ta je osoba mober po subjektivnom mišljenju autora, a STL je testovna triologija tri dominantne taksonomije u psihologiji ličnosti (petofaktorske – Kosta i MekKri, psihobiološke – Klonidžer i kružne – Plučik). Subjektivno uverenje je utemeljeno na tri vrste objektivnih činjenica. Računarski izveštaj psihologu kao rezultat testiranja STL-om sadrži mere 18 dimenzija ličnosti sadržanih u 190 rečenica. Rezultati: Samo pet onlajn procenjivača (nepoznatih autoru) je poslalo svoje procene. Globalno, njihova saglasnost je impresivna: ispitanička pouzdanost je 93% ili, psihometrijski rečeno, Kronbahova Alfa = ,925! Od 190 rečenica računarski izveštaj je obuhvatio samo 82 (43%) rečenice (u proseku po 16): za 61 (74%) rečenicu saglasnost procenjivača je bila potpuna; osam rečenica (10%) se javljalo kod pet procenjivača; dve rečenice triput, tri rečenice četiri puta (5%) i, najzad, četiri rečenice šest puta (7%). Zaključak: a)mober je skoro potpuno prepoznatljiva ličnost ili b)STL je dobar test. Neke karakteristične rečenice od tih 61 gde je potpuna saglasnost među procenjivačima: (015) – Psihološki korelati zavisničkog ponašanja; (161) – Nezrela, impulsivna, nerazumna osoba; (227) – Osoba smanjene odgovornosti; (229) – Gubi odnos prema realnosti; (257) – Neodgovorna i nemarna prema drugima; (258) – Nema li ova osoba sociopatska svojstva?; (403) – Ova osoba je nesigurna u nekim aspektima svog funkcionisanja; (405) – Da li je ovo delikventna osoba?; (406) – Svesno ili nesvesno oseća da joj je život uskratio nešto što bi je činilo srećnom i zadovoljnom; (459) – Ispoljava zavist i zlobu; (500) – Tvrdoglava, maliciozna, sarkastična osoba; (502) – Drugi je vide kao neprijateljsku i zlonamernu osobu i (503) – Pasivno-agresivna, odbacujuća ličnost.

Ključne reči: *mober, profil, STL, saglasnost opisivača, sociopata*

RELACIJE SINDROMA HRONIČNOG ZAMORA I BURNOUT SINDROMA: POKUŠAJ JASNIJEG ODREĐENJA POJMOVA

Joviša Obrenović

Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu, Departman za psihologiju

Rezultati niza istraživanja u određenoj oblasti nauke ponekad dovode do uspostavljanja novih pojmova. Tako u psihologiji i psihofiziologiji rada, ali i u psihijatriji, sve češće je u upotrebi pojam SINDROM HRONIČNOG ZAMORA (SHZ), čije jasno određenje još nije postignuto, a posebno u odnosu na BURNOUT SINDROM, čiji značajan deo znakova ispoljavanja je sadržan i u SHZ-u. U osnovi, trebalo bi da se ovi pojmovi jasno razlikuju, pre svega po uzročnicima nastanka, a onda i po načinima ispoljavanja. Za SHZ u većini radova se tvrdi da pravi uzročnik (ako je jedan) još nije otkriven. Međutim, nejasnom određenju pojmova doprinose i neki istraživači u ovoj oblasti koji su u okviru jednog istraživanja kontradiktorni, tvrdeći, na primer, da SHZ nije isto što i Burnout sindrom, a onda konstatuju da znatan broj slučajeva SHZ počinje nekoliko meseci nakon nekog težeg stresa. Stres može biti intenzivna konfliktna situacija koja je rezultat sukoba visokih očekivanja jedinke i zahteva radne sredine, a to je osnovni uzročnik nastanka burnout sindroma. Isto tako, znakovi ispoljavanja SHZ i BURNOUT sindroma u više stavki su isti. Tako, na primer, za SHZ i za BURNOUT SINDROM važe: hronični umor i iscrpljenost, poremećaj spavanja, veliko smanjenje nivoa telesne aktivnosti, oštećena koncentracija, zaboravnost, depresivni poremećaj, itd. Cilj saopštenja je pokušaj uspostavljanja jasnih razlika između ova dva pojma, kao i što jasnije određenje svakog od njih.

Ključne reči: *Sindrom hroničnog zamora, Burnout sindrom, stres*

PSIHOLOGIJA I MEDIJI

PREDSTAVLJANJE RAZLIČITIH TEORIJSKIH OKVIRA I METODOLOŠKIH PRISTUPA U ISTRAŽIVANJU UTICAJA NASILJA U MEDIJIMA NA POJEDINCA

Kristina Brajović-Car; Daniel Mešković; Mina Aleksić

Fakultet za medije i komunikacije (FMK), Departman za psihologiju; Student psihologije (FMK); Student psihologije (FMK)

Dilema o tome da li postoji direktna kauzalna veza između posmatranja nasilja u medijima i kasnijeg nasilnog ponašanja u stvarnom životu zauzimala je centralno mesto u fokusu interesovanja interdisciplinarno orijentisanih istraživača medija i komunikacija od sredine prošlog veka do današnjih dana. Izvođenje zaključaka o mogućim efektima nasilja u medijima ostaje izvor žestokih neslaganja u zavisnosti od toga da li se ovoj problematici pristupa kroz prizmu psihologije, sociologije, istorije ili pak politikologije. U ovom radu biće predstavljena najčešće postavljana istraživačka pitanja, različiti pristupi u planiranju istraživanja na temu uticaja medija, kao i metodološki rizici u izvođenju zaključaka o mogućim efektima na osnovu dobijenih korelacija. Uprkos značajnom obimu empirijskih podataka, koja navodno dokazuju postojanje jasne povezanosti između posmatranja nasilja u medijima i agresivnog ponašanja pojedinca, obe strane, unutar diskusije o uticaju medijskog nasilja, ostaju čvrste u svojim stavovima. S jedne strane, minimizira se uticaj medija na pojedinca, naročito u doba digitalnih komunikacija i aktivnih korisnika medija, dok eksperimentalna tradicija unutar psihologije, s druge strane, nudi obilje podataka u prilog postojanja veze između agresivnosti ličnosti i njene izloženosti nasilnim sadržajima u medijima. Činjenica je da pomenuta diskusija odiše kompleksnošću budući da argumentaciju, pre svega, treba tražiti u epistemologiji i istraživačkoj metodologiji.

Ključne reči: *nasilje u medijima, istraživačka metodologija, uticaj medija, agresivnost*

NEGATIVNE POSLEDICE SOCIJALNOG UMREŽAVANJA NA INTERNETU

Vesna Žunić-Pavlović, Marina Kovačević-Lepojević, Tatjana Mentus
Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu

Sajtovi za socijalno umrežavanje, kao što su Facebook, MySpace, Bebo, Friendster i drugi, privlače milionsku populaciju korisnika i, zahvaljujući tome što omogućavaju uspostavljanje prijateljskih, ljubavnih i drugih interesnih odnosa, postaju deo svakodnevnih rutinskih aktivnosti pojedinaca. Stotine sajtova za socijalno umrežavanje funkcioniše na globalnoj internet mreži sa tendencijom ka stalnom uvećavanju broja članova i unapređivanju tehnologije. Rezultati istraživanja ponašanja korisnika na socijalnim mrežama sugerišu da je njihova svest o opasnosti objavljivanja ličnih podataka na vrlo niskom nivou i da se više od polovine korisnika opredeljuje da privatne podatke učini javno dostupnim. Tako se na personalnim profilima mogu naći podaci o emotivnom statusu, seksualnoj i političkoj orijentaciji, ali i elektronske adrese, brojevi telefona i adrese stanovanja. Lične podatke češće ostavljaju deca i mladi u odnosu na odrasle, muškarci u odnosu na žene i korisnici-početnici u odnosu na dugogodišnje korisnike. Cilj ovog rada je da se na osnovu pregleda i analize dostupne literature sagledaju negativne posledice socijalnog umrežavanja na internetu koje se generalno mogu svrstati u četiri kategorije: zloupotreba privatnosti u komercijalne, političke i druge svrhe, krađa identiteta (fishing, morphing), poremećaji komunikacije (sajber proganjanje, uznemiravanje, vređanje) i tradicionalne opasnosti na mreži (spamming, agregatori za socijalne mreže). Posebno će se razmotriti aktuelna politika zaštite privatnosti na sajtovima za socijalno umrežavanje, ukazati na postojeće nedostatke i moguće puteve njihovog prevazilaženja. S obzirom na nepostojanje zakonskih dokumenata kojima se uniformno regulišu prava i ponašanje korisnika na socijalnim mrežama, posebna pažnja biće posvećena pregledu međunarodne i domaće legislativne kojom se posredno reguliše socijalno umrežavanje. Na kraju, biće predložena negativna i rizična ponašanja korisnika, kao i smernice kojih korisnici treba da se pridržavaju u cilju unapređivanja samozaštite.

Ključne reči: *socijalne mreže, internet, privatnost, posledice, zaštita*

SOCIJALNE MREŽE I PROSOCIJALNE AKCIJE: PSIHOLOŠKI I DRUŠTVENI BENEFIT GLOBALNE UMREŽENOSTI

Kristina Brajović-Car; Tijana Milošević

Fakultet za medije i komunikacije, Departman za Psihologiju;
Student doktorskih studija Fakulteta političkih nauka u Beogradu

Jedna od najznačajnijih tema u psihologiji medija, pored socijalnih i političkih, danas su i psihosocijalne implikacije društvenih mreža. U kom pravcu će se kretati upotreba socijalnih mreža i koje su granice njihovih mogućnosti je goruće pitanje današnjih istraživanja. Jedan od zapaženijih pojmova koji objašnjavaju pomenuti fenomen je Klej Šerkijev „kognitivni višak”. On ističe kako prosocijalni potencijal novih medija zavisi od načina na koje ih prosečan korisnik upotrebljava u slobodno vreme. Kako u svetu postoji tri milijarde sati slobodnog vremena godišnje, način na koji provodimo vreme na socijalnim mrežama dobija na važnosti. Na internetu se mogu naći banalni sadržaji kao što su na primer slike i video klipovi kućnih ljubimaca, čiji broj nadmašuje druge slične sadržaje na Youtube-u. Oni predstavljaju jedan vid ulaganja slobodnog vremena u nove medije koji nema, ono što Shirky zove „građanskom vrednošću”, ili prosocijalnim dobitkom. Međutim, istovremeno se ističe mogućnost upotrebe socijalnih mreža za kolaborativne projekte svetskih razmera. Kako je ispitivanje načina upotrebe novih medija, kao i psihološke motivacije za takvu upotrebu, pravac u kojem se kreću najnovija istraživanja u psihologiji medija, polazeći od ove ideje sprovedena je kvalitativna studija korisničkih navika u upotrebi novih medija na uzorku adolescenata, predadolescenata i roditelja u Srbiji, a koja će biti prikazana u okviru rada. Metodologija pomenutog istraživanja podrazumevala je izvođenje dvanaest fokus grupa, prema tematskom vodiču za pokretanje grupne diskusije. Uzorak čini 120 ispitanika iz gradskih sredina u Srbiji sa teritorije Novog Sada, Beograda, Niša, Kragujevca i Čačka. Uzorkovanje je rađeno shodno kvantitativnim podacima koji upućuju na urbane sredine kada je reč o internet penetraciji. Između ostalog, nalazi pokazuju široku rasprostranjenost u upotrebi, kao i raznolikost u motivima korišćenja digitalnih medija od strane dece, dok s druge strane stavovi roditelja ostaju neargumentovano obojeni skepticizmom uz dominirajuću restrikciju kao vaspitnu opciju.

Ključne reči: *digitalne socijalne mreže, prosocijalni efekti, kognitivni višak, korisničke navike, adolescencija*

PROFESIONALNO INFORMISANJE PUTEM MEDIJA

Aleksandra Štrbac, Marija Balkovoj, Milka Štrbac
Nacionalna služba za zapošljavanje (Filijala Zrenjanin, Pokrajinska služba Novi Sad,
Filijala Bačka Palanka)

Profesionalno informisanje je namenjeno pružanju aktuelnih, sistematičnih i objektivnih informacija o svetu rada, obrazovanja, potrebama tržišta rada i perspektivama zapošljavanja. Informisanost je osnov za donošenje racionalnih odluka tokom karijere, od izbora zanimanja, preko planiranja karijere, zapošljavanja, promene zanimanja. Među više od 50 metoda, sredstava i oblika rada na profesionalnom informisanju, značajno mesto zauzimaju film, radio i TV-emisije, brošure, publikacije i ostali pisani izvori, itd. Obim i kvalitet profesionalnih informacija značajno determinišu efikasnost informisanja, kao i profesionalne orijentacije u celini. Ovaj rad predstavlja sistematizaciju podataka o ciklusima radio i TV-emisija, štampanim sadržajima, za period devedesetih i dvehiljaditih godina, koje je, u organizacionom i sadržajnom smislu, kreirala Nacionalna služba za zapošljavanje (NSZ). Ciklusi medijski prezentovanih sadržaja posvećenih profesionalnom informisanju su: 1) TV-serijal tematskih emisija posvećenih izboru zanimanja, pod nazivom „Pronađi svoj put”, tokom devedesetih godina bio redovan deo školskog programa; 2) Ciklus TV-emisija „Otvorimo vrata”, posvećen profesionalnoj orijentaciji mladih sa posebnim potrebama, emitovan tokom devedesetih godina; 3) Ciklus radio-emisija pod nazivom „Kroz svet zanimanja”, posvećenih profesionalnom informisanju učenika završnih razreda osnovnih škola. Tokom decenije devedesetih, na 23 lokalne stanice u Srbiji godišnje je emitovano preko 300 ovakvih emisija; 4) TV-serijal „Put do posla” – posvećen medijskoj prezentaciji aktivnosti profesionalne orijentacije na teritoriji Vojvodine, emitovan 2007–2009. na kanalu RT Vojvodine; 5) Ciklus TV-emisija „U potrazi za poslom” na TV Politika; 6) dva serijala na TV B92 ; itd. Izneti su i raspoloživi podaci o evaluaciji radio i TV-emisija: praćenost gledanosti, ili istraživački ispitivana efikasnost (pod efikasnošću metoda i sredstava profesionalnog informisanja obično je ispitivan obim usvojenih znanja, bitnih za profesionalno opredeljivanje učenika). Sektor za odnose sa javnošću NSZ-a osnovan je 2002. godine, čime su integrisani i razvijeni svi procesi komuniciranja, eksternog i internog, odnosno, postoji organizovan i sistematski pristup komuniciranju. U tom kontekstu NSZ realizuje i profesionalno informisanje putem medija.

Ključne reči: *profesionalno informisanje, mediji, NSZ, evaluacija*

MEDIJSKO PRAĆENJE TV SERIJALA „KAD ZAZVONI” NA RTV VOJVODINA

Deana Čakan, Marija Balkovoj

RTV Vojvodina, Nacionalna služba za zapošljavanje / Pokrajinska služba

Savremene trendove življenja prate i prikazuju različite medijske kuće. Današnjica je obležena ubrzanim razvojem nauke i tehnike, sa brzim protokom informacija, i dinamičnim tempom života u našem društvu koje i samo prolazi kroz privredne i društvene promene. Ovaj rad želi da pokaže kako ovakvi promenjeni društveni uslovi mogu uticati na psihologiju mladih ljudi danas. Podaci o gledanosti tv serijala pokazuju šta su preokupacije mladih i kako se adolescenti adaptiraju novonastalim stresogenim društvenim promenama. Program RTV nudi tv-serijal koji široko prikazuje školski život mlade populacije, njihovo integrisanje u svet obrazovanja, rada i zanimanja. Autorke ovog serijala su urednice: Tamara Burević, Vesna Konja i Jelena Rudić. Serijal je dostupan na sajtu RTV u opciji odloženog gledanja. Ovaj serijal je emitovan tokom 2010. godine kao redovan tematski ciklus: na kanalu 1 RTV Vojvodine – u terminu 10.30 h premijerno nedeljom, i u terminu–14.05 h reprizno petkom. Centar RTV Vojvodine za istraživanje javnog mnjenja, programa i auditorijuma u okviru svoje redovne delatnosti obavlja procenu gledanosti tv-emisija koje se emituju na kanalima RTV1 i RTV2. Tako se na standardizovan način obavlja merenje odnosa auditorijuma prema sadržaju tv programa. Merenje gledanosti emisija se realizuje u saradnji sa Agencijom Nielsen Media Research koja ovakvu metodologiju sprovodi na međunarodnom tržištu. Mere gledanosti kojima se istraživanje obavlja su različite i može se utvrditi: prosečan broj osoba koje su pratile određeni program, emisiju ili interval AMR (Average Minute Rating), i prosečno vreme u minutima koliko je svaki gledalac pratio program, emisiju ili interval ATS (Average Time Spent). Parametri istraživanja gledanosti su još RCH (Reach, ATS% Alfa indeks). Utvrđeno je da učenička populacija prati sadržaje koji se odnose na život mladih, na njihove preokupacije i poteškoće, i na svakodnevne potrebe učeničke populacije sa regiona AP Vojvodine. U radu će biti izneti raspoloživi podaci evaluacije ovog tv-serijala. Podaci o gledanosti se nalaze u sferi interesovanja psihološke nauke. Evaluacija ovih tv-sadržaja daje pre svega perceptivni okvir mladima, ali je i upozorenje odraslima na poteškoće sa kojima se mladi suočavaju. Rezultati istraživanja ukazali su na zainteresovanost populacije za psihološke sadržaje tv-serijala. Analizirajući gledanost standardnim parametrima AMR, ATS, RCH uočava se da su praćene emisije sa sledećim temama: nasilje i agresivno ponašanje, (kako izaći na kraj sa osećanjem besa), konzumiranje droga i alkohola, razumevanja sopstvene seksualnosti, kao i mera prevencije i očuvanja telesnog zdravlja; informisanje o postojećim srednjim školama; izbor budućeg zanimanja. Najgledanije su bile emisije: Vršnjačka edukacija, Nasilje i njene sestre; Droga nije druga, Sajam „Puto-kazi”; Manje više, više manje; Trend moda i malo muzike.

Ključne reči: *tv-serijal; školska populacija; medijsko praćenje i gledanost programa; psihološka preporuka*

ODNOS IZMEĐU SOCIJALNE SAMOEFIKASNOSTI I PONAŠANJA NA INTERNETU I FEJSBUKU

Dragana Stanojević, Biljana Milošević i Olivera Radović
Filozofski fakultet u Kosovskoj Mitrovici

Globalne mreže, poput Interneta, i društvene mreže, poput Fejsbuka i Tvitera, privlače sve veći broj korisnika širom sveta, pa tako i pažnju stručnjaka iz različitih oblasti. Njihova popularnost se često povezuje sa brzinom življenja, nedostatkom vremena i mogućnošću da se nedostatak socijalnih kompetencija prikrije i kompenzuje virtuelnim druženjima. Osnovni cilj ovog istraživanja bio je ispitati relacije između opažene socijalne samoeфикаsnosti i ponašanja na Internetu i Fejsbuku. Uzorak su činili mladi iz severnog dela Kosovske Mitrovice, uzrasta 15 do 29 godina ($M = 20,93$, $SD = 3,65$). Uzorkom je obuhvaćeno 52 ispitanika muškog i 58 ženskog pola. Instrumenti korišćeni u istraživanju su: upitnik demografskih podataka (pol, uzrast, stručna sprema, obrazovanje roditelja i materijalni status), Skala opažene socijalne samoeфикаsnosti (PSSE; Smith i Betz, 2000), Ponašanje vezano za Internet (Lelović, Damjanov, Olujić, 2003) čiji je jedan skup ajtema prilagođen ispitivanju o ponašanju na Fejsbuku. Za obradu podataka korišćene su metode: deskriptivne statistike, linearne korelacije, t-testa, One way ANOVA. Rezultati istraživanja pokazuju da postoje pozitivne niske, ali statistički značajne korelacije između opažene socijalne samoeфикаsnosti i ponašanja na Internetu ($r = .243$, $p < .05$) i Fejsbuku ($r = .225$, $p < .05$). Naravno, kao što smo i očekivali, dobijena je pozitivna visoka korelacija i između varijabli ponašanje na Internetu i ponašanje na Fejsbuku ($r = .649$, $p < .05$). Pol se pokazao značajnom varijablom koja utiče na glavne varijable. Muškarci su imali značajno više skorove na skalama socijalne samoeфикаsnosti ($t = 4.048$, $df = 108$, $p < .01$), ponašanja na Internetu ($t = 2.327$, $df = 108$, $p < .05$) i ponašanja na Fejsbuku ($t = 2.234$, $df = 108$, $p < .05$). Ostale demografske varijable nisu se pokazale značajnim determinantama glavnih varijabli. Pretpostavka da mladi provode puno vremena na Internetu i Fejsbuku kako bi, između ostalog, sebe doživeli kao socijalno efikasnu i kompetentnu osobu, u ovom istraživanju pokazala se opravdanom.

Ključne reči: *socijalna samoeфикаsnost, Internet, Fejsbuk, mladi*

MEDIJSKA PREZENTACIJA AUTIZMA

Nenad Glumbić

Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu

Iako je kliničku sliku autizma prvi opisao Leo Kaner još 1943. godine, ovaj poremećaj je široj javnosti uglavnom bio nepoznat, sve do projekcije filma „rain man” u kome su opisane upadljive kliničke karakteristike autizma. Laička javnost se suočila sa do tada zagonetnim poremećajem o kome su postojale brojne predrasude. Pozitivne strane ovog „suočavanja” svakako se ogledaju u većoj senzibilizaciji javnosti za probleme osoba sa autizmom. U savremenom svetu postoje brojne medijske kampanje usmerene na informisanje javnosti o ranim znacima autizma, oblicima tretmana i mogućnostima školovanja dece sa autizmom, pravima iz oblasti socijalne zaštite i sl. S druge strane, medijska prezentacija autizma ima i neke negativne aspekte. Povećanje prevalencije autizma za nekoliko hiljada procenata u poslednjih pedeset godina uglavnom se senzacionalistički tumači, tako da su novinski tekstovi o „epidemiji autizma” često praćeni apokaliptičnim komentarima da će se broj dece sa autizmom i dalje povećavati. S druge strane, autizam se stereotipno prikazuje u kontekstu, inače vrlo retkih, savant sposobnosti pri čemu se deca sa autizmom označavaju kao „mali kišni ljudi”. Takođe se u medijima komplementarni oblici tretmana neretko prikazuju kao glavni, čime se roditelji dece sa autizmom implicitno navode da ulože značajna materijalna sredstva u nesvrishodne oblike tretmana. U manje štetne posledice neprofesionalnog medijskog predstavljanja autizma spadaju spiskovi poznatih naučnika, umetnika i filozofa, koji su navodno imali neki od poremećaja autističkog spektra. Korektno medijsko predstavljanje poremećaja autističkog spektra predstavlja značajan korak u pravcu podsticanja položaja osoba sa autizmom u zajednici i njihove socijalne inkluzije.

Ključne reči: *autistički spektar, mediji, pervazivni poremećaji*

UPOTREBA INFORMACIONO-KOMUNIKACIONIH TEHNOLOGIJA MEĐU STUDENTIMA

Svetlana Čičević, Marjana Čubranić-Dobrodolac, Milkica Nešić
Saobraćajni fakultet, Beograd; Saobraćajni fakultet, Beograd;
Medicinski fakultet, Niš

Upotreba informaciono-komunikacionih tehnologija među studentima postala je predmet brojnih studija. U ovom radu interesovalo nas je postojanje razlika u obrascima „onlajn” ponašanja i korišćenju Facebook-a između studenata druge i treće godine studija. Studenti su popunjavali upitnik koji se sastojao od 45 pitanja koji je pored demografskih, obuhvatao i podatke o vremenu i načinu korišćenja Facebook-a. Rezultati su pokazali da 66% studenata treće godine studija ima svoj profil, dok nakon jedne godine svi ispitanici imaju Facebook profil. Većina ispitanika druge godine studija (60%) i samo 17% studenata treće godine provodila je na Internetu manje od 30 min dnevno. Sedamnaest procenata studenata druge godine studija, a 30% ispitanika treće godine studija provodi na mreži između 30 i 90 min. Studenti druge godine studija ne provode na Internetu više od 3 h, dok studenti treće godine studija provode na Internetu i preko 4 sata. Trećina studenata druge godine su izbegavali da budu uključeni u Facebook. Kao glavne razloge su navodili da jednostavno nisu zainteresovani, ili da nisu hteli da lične informacije budu dostupne putem Interneta, zatim da ni njihovi prijatelji nemaju nalog, kao i nedostatak vremena, dok je najmanje njih smatralo da je to trenutna moda. Međutim, većina ispitanika treće godine studija zadovoljna je Facebook-om i ne planira da ukine svoj profil. Studentima treće godine studija Facebook uglavnom služi za savlađivanje dosade. 35% ispitanika druge godine studija i samo 13% studenata treće godine studija koristi ovu društvenu mrežu za sklapanje prijateljstava. Do trećine ispitanika obe generacije imaju do 150 prijatelja na Facebook-u. 44% studenata druge godine i 25% studenata treće godine ima preko 300 prijatelja, Više od 600 prijatelja ima manji broj studenata treće godine studija. Na osnovu rezultata možemo zaključiti da se vreme boravljenja na Internetu produžuje, kao i da se vremenom povećava broj korisnika Facebook-a. Međutim, Facebook je izgleda izgubio funkciju posrednika u sklapanju prijateljstava, ali se zato broj virtuelnih prijatelja povećava sa ciljem razmene informacija.

Ključne reči: *Informaciono-komunikacione tehnologije, Internet, Facebook*

PARTNERSKE RELACIJE

SKLONOST PREVARI U PARTNERSKOJ VEZI U ODNOSU NA AFEKTIVNU VEZANOST I STIL LJUBAVI PARTNERA

Milica Tošić, Tatjana Stefanović-Stanojević

Stipendista Ministarstva za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije; Filozofski fakultet
Univerziteta u Nišu, Departman za psihologiju

Problem istraživanja je ispitivanje razlika između pojedinaca koji navode da su verni svom partneru i onih koji su bili neverni trenutnom partneru. Očekuje se da će postojati razlike između navedenih grupa u pogledu obrazaca vezanosti i stila ljubavi, kao i da se ove dve grupe mogu dobro diskriminirati na osnovu karakterističnog stila ljubavi i obrazaca vezanosti, tj. unutrašnjih radnih modela koji im stoje u osnovi. Uzorak istraživanja činili su mladi, u partnerskoj vezi, uzrasta od 18–40 godina ($N = 355$). Afektivna vezanost ispitanika procenjena je RQ upitnikom (The Relationship Questionnaire, Bartholomew and Horowitz, 1999), a stilovi ljubavi skalom ljubavnih stavova (Love attitudes scale – LAS, Hendrick & Hendrick, 1990). Podaci o vernosti partnera prikupljeni su upitnikom sačinjenim za potrebe istraživanja. Rezultati pokazuju da okupirani ispitanici u najmanjem procentu varaju svoje partnere i samo 16,7 % okupiranih priznaje da je nekada imalo aferu sa strane, a sličnu tendenciju pokazuju i pripadnici sigurnog obrasca, među kojima preljubu priznaje 23,8% ispitanika. Sa druge strane 28,3% izbegavajućih i 31% ispitanika bojažljivog obrasca vezanosti ima iskustvo preljube. Kada je reč o stilovima ljubavi, pripadnici eros stila najređe varaju svoje partnere i njih 81,6% navodi da nikada nije prevarilo svog partnera. Suprotno, među pripadnicima ludusa njih 16,7% nije prevarilo partnera, dok prevaru priznaje 83,3% pripadnika ludus stila. Ove razlike između pojedinih stilova ljubavi u pogledu vernosti su statistički značajne ($\chi^2 = 26,63$, $\text{sig} = ,000$) kao i koeficijent kontigencije koji ukazuje na povezanost ovih kategoričkih varijabli ($C = ,264$ $\text{sig} = ,000$). Kanoničkom diskriminativnom analizom izdvojena je funkcija koja dobro diskriminiše verne i neverne partnere. Ovu funkciju, koja je karakteristična za partnere koji su prevarili svog partnera, opisuju visok skor na ludus stilu ljubavi i nizak na stilu eros kao i negativan radni model drugih koji je karakterističan za odbacujući i bojažljivi obrazac vezanosti.

Ključne reči: *vernost, obrazac vezanosti, stil ljubavi*

Napomena: *Rad je delom nastao u okviru rada na projektu 179002 koji finansira Ministarstvo za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije*

ZASTUPLJENOST PRELJUBE U PARTNERSKIM VEZAMA I DIMENZIJE LIČNOSTI VERNIH I NEVERNIH PARTNERA

MilicaTošić, Natalija Ilić

Stipendista Ministarstva za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije; Dom Zdravlja Niš

Problem istraživanja je ispitati zastupljenost preljube u partnerskoj vezi, motive i oblike neverstva. Takođe pokušali smo ispitati da li se verni partneri razlikuju u pogledu dimenzija ličnosti, samopoštovanja, ljubomore i zadovoljstva vezom u odnosu na partnere koji su jednom ili više puta prevarili svog partnera. Uzorak istraživanja činili su ispitanici koji su u partnerskoj vezi, uzrasta 18–40 godina (N = 355). Za procenu crta ličnosti korišćen je inventar BFI (John & Srivastava, 1999), a za procenu samopoštovanja Rozenbergova skala globalnog samopoštovanja – RSE (Rosenberg, 1965). Ljubomora je ispitana Multidimenzionalnom skalom ljubomore Mpi (Pfeiffer, & Wong, 1989), a za procenu zadovoljstva vezom korišćena je skala za procenu partnerske veze – RAS (Hendrick, 1988). Podaci o vernosti i drugim sociodemografskim varijablama prikupljeni su upitnikom sačinjenim za potrebe istraživanja. Rezultati pokazuju da je 24, 2% ispitanika imalo iskustvo preljube u vezi ili je spremno da to prizna. Više od polovine prevara jesu veze na jednu noć, a kao najčešći motiv navodi se zaljubljenost ili privlačnost treće osobe. Partneri koji su bili neverni trenutnom partneru od onih koji to nisu, ne razlikuju se značajno po samopoštovanju. Takođe, oni se ne razlikuju u pogledu izraženosti većine dimenzija ličnosti, izuzev saradljivosti. Naime, partneri verni svom partneru imaju statistički značajno više skorove na *saradljivosti*. Takođe, oni su značajno zadovoljniji svojom vezom. I dok se verni i neverni ne razlikuju po ukupnoj ljubomori, detaljnija analiza pokazuje da se oni ne razlikuju po aspektima ljubomore koji se odnose na njeno doživljavanje, tj. kognitivnu i emocionalnu ljubomoru, ali neverni pojedinci su značajno više skloni ponašanju proveravanja i kontrole partnera i značajno se razlikuju po bihevioralnom aspektu ljubomore koji se odnosi na njeno ispoljavanje. Kanoničkom diskriminativnom analizom izdvojena je funkcija koja dobro diskriminiše verne i neverne partnere. Naime neverni pojedinci su manje saradljivi, više ljubomorni, donekle otvoreniji i manje savesni.

Ključne reči: *vernost, dimenzije ličnosti, samopoštovanje, ljubomora*

Napomena: Rad je delom nastao u okviru rada na projektu 179002 koji finansira Ministarstvo za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije.

PRISNOST U PRIJATELJSTVU I SEKSUALNO OPREDELJENJE (ORIJENTACIJA)

Tamara Milenković, Dušan Stepanović
Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu, Departman za psihologiju

Prijateljstvo se može definisati kao trajan odnos između dve osobe, koji karakterišu odanost, prisnost i uzajamna privlačnost osoba, po čemu se prijateljski odnosi razlikuju od vršnjačkih odnosa (Lacković–Grgin i sar., 2002). Sposobnost za formiranje bliskih prijateljstava pozitivno se odražava na socijalni i psihološki razvoj osobe, kao i na sposobnost prilagođavanja i adekvatnog funkcionisanja u društvu. Seksualno opredeljenje može se opisati kao emocionalna i/ili seksualna privlačnost koja se oseća prema osobama različitog pola, istog pola ili oba pola. Seksualno opredeljenje može biti heteroseksualno (seksualna privlačnost koja se oseća prema osobama suprotnog pola), biseksualno (seksualna privlačnost koja se oseća prema osobama oba pola) i homoseksualno (seksualna privlačnost koja se oseća prema osobama istog pola). Najnovija kategorija seksualnog opredeljenja jeste kategorija nazvana aseksualna orijentacija, koja se definiše kao nepostojanje emocionalne i seksualne privlačnosti ni prema jednom od polova (American Psychological Association, 2008). Istraživanje je sprovedeno na uzorku koji čine osobe različitih seksualnih orijentacija (N = 100, 50 ispitanika muškog pola i 50 ispitanika ženskog pola; 39 ispitanika heteroseksualne orijentacije, 20 ispitanika biseksualne orijentacije i 41 ispitanik homoseksualne orijentacije). Korišćena je adaptirana skala prisnosti u prijateljstvu (*Intimate Friendship Scale*, Sharabany, 1994), koja meri tri dimenzije prijateljstva: *poznavanje i deljenje*, *privrženost* i *poverenje i odanost*. Rezultati istraživanja na ovom uzorku pokazuju da postoji statistički značajna povezanost *seksualne orijentacije* ispitanika sa dimenzijom *privrženost u prijateljstvu* ($r = .233$, $p < 0.05$), što ukazuje da osobe biseksualne i homoseksualne orijentacije procenjuju sebe kao privrženije u prijateljskim odnosima u odnosu na osobe heteroseksualne orijentacije. Postoji statistički značajna povezanost dimenzije *privrženost u prijateljstvu* sa *postojanjem emotivne veze* kod ispitanika ($r = .219$, $p < 0.05$), što ukazuje da osobe koje su u emotivnoj vezi procenjuju sebe kao manje privržene u prijateljskim odnosima u odnosu na osobe koje nisu u emotivnoj vezi. Dobijeni rezultati pokazuju da postoji statistički značajna povezanost dimenzije *poverenje i odanost* sa *polom* ispitanika ($r = .240$, $p < 0.05$), *starošću* ispitanika ($r = .326$, $p < 0.05$) i *postojanjem emotivne veze* kod ispitanika ($r = -.201$, $p < 0.05$). Ovo ukazuje da su ispitanici ženskog pola, stariji ispitanici i ispitanici koji nisu u emotivnoj vezi svoje prijateljske odnose procenili kao odnose u kojima postoji više poverenja i odanosti.

Ključne reči: *prisnost, prijateljstvo, privrženost, seksualna orijentacija*

KOMPONENTE SEKSUALNE ORIJENTACIJE STUDENATA PSIHOLOGIJE

Miodrag Milenović, Bojana Dimitrijević, Mia Milenović
Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu, Departman za psihologiju

Današnje shvatanje seksualne orijentacije nema dugu predistoriju, bar ne u odnosu na definiciju samog pojma, po kojoj je to obrazac emotivne i seksualne privlačnosti prema osobama određenog pola. Seksualni svet se, po modernom shvatanju, deli na većinski heteroseksualni i dva manjinska, homo i biseksualni. I mada ova podela, teorijski izgleda logična i nedvosmislena, u savremenoj seksologiji seksualna orijentacija, posebno u kontekstu empirijskih studija, manje je jasna i samorazumljiva. To dovodi do pitanja njene višedimenzionalnosti od kojih se, najčešće, pominju dimenzije: konkretnog seksualnog ponašanja, prostora privlačnosti (odnosi se na pol osobe prema kojoj je usmereno emotivno i erotsko interesovanje), seksualnih fantazija i seksualnog identiteta (načina na koji pojedinac definiše vlastitu seksualnu opredeljenost). Shodno tome, postoji i više pokušaja merenja seksualne orijentacije (Kinseyeva skala heteroseksualno -homoseksualnog kontinuuma, skala Laumann i saradnika itd.). U ovom istraživanju korišćena je tzv. Kleinova tabela seksualne orijentacije, koja spaja tri dimenzije: sedam aspekata seksualne orijentacije, dve vremenske „zone” (prošlost i sadašnjost) i dimenziju idealnog, kao i Kinseyevu skalu polne preferencije. Uzorak su činili studenti psihologije, njih 151 (27 muškog i 123 ženskog pola). Rezultati istraživanja pokazuju da, kod jednog broja ispitanika, ne postoji unutrašnja saglasnost između dimenzija seksualne orijentacije, kao ni vremenska konzistentnost istih. Veća variranja ispoljena su kod pripadnika muškog pola, mada, zbog disproporcije poduzoraka takav zaključak treba uzeti s oprezom. Dalje, uprkos činjenici da se seksualna orijentacija „stabilizuje” već do početka treće decenije života, rezultati istraživanja govore da kod jednog broja studenata psihologije to nije slučaj, te da je kod njih prisutan fenomen tzv. fluktuirajuće seksualnosti i odloženo formiranje seksualnog identiteta, kao bitnog činioca personalnog identiteta.

Ključne reči: *seksualna orijentacija, višedimenzionalna seksualnost, fluktuirajuća seksualnost, seksualni identitet*

ZASTUPLJENOST MALADAPTIVNIH SHEMA U OBRASCIMA AFEKTIVNE VEZANOSTI

Tatjana Stefanović-Stanojević; Jasmina Nedeljkovic
Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu, Departman za psihologiju; Fakultet za pravne i
poslovne studije, Novi Sad

Cilj istraživanja je provera značajnosti razlika između obrazaca afektivne vezanosti u pogledu izraženosti ranih maladaptivnih shema i stresnih događaja u toku života, a sa ciljem dubljeg razumevanja pre svega nesigurnih obrazaca afektivne vezanosti. Istraživanje je obavljeno na uzorku studenata Filozofskog fakulteta u Nišu (N = 290). Afektivna vezanost procenjavana je RQ upitnikom (Relationship Questionnaire, Bartolomew, Horowitz, 1991). Rane maladaptivne sheme operacionalizovane su i merene kraćom verzijom Jangovog inventara ranih disfunkcionalnih shema (Young, Klosko, Weishaar, 2003). Učestalost i vrste doživljenih stresnih i rizičnih iskustava procenjivani su Skalom rizika. Skala je nastala modifikacijom instrumenta koji je primenjen u istraživanju Grossmana i sar. (1990). Rezultati su pokazali da se grupe ispitanika formirane prema obrascima afektivne vezanosti značajno razlikuju u izraženosti ranih maladaptivnih shema. Rane maladaptivne sheme značajno su zastupljenije u grupama nesigurno afektivno vezanih ispitanika. Posebno važnim čini se nalaz da i na nekliničkom uzorku najviši ukupni skor na Jangovom inventaru ranih disfunkcionalnih shema postižu ispitanici dezorganizovanog obrasca afektivne vezanosti, kod kojih se i evidentira povišen broj stresnih događaja. Aritmetička sredina na Skali rizika ukazuje na relativno mali broj stresnih iskustava kod ispitanika, ali je većina imala bar dva stresna događaja.

Ključne reči: *obrasci afektivne vezanosti, rane maladaptivne sheme, stresni događaji*

ŽENE ŽRTVE NASILJA – DISKURZIVNA KONSTRUKCIJA IZBORA NAPUŠTANJA I OSTAJANJA SA NASILNIM PARTNEROM I IDENTITETA

Ivana Simić, Jelisaveta Todorović

Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu, Departman za psihologiju

Patrijarhalna ideologija se zasniva na implicitnim postavkama koje su vrlo stabilne i delotvorne. Patrijarhalni kulturni obrasci izražavaju i odražavaju autoritet i dominaciju muške grupe nad ženskom, dok se usvajanje inferiornosti žena ostvaruje učenjem tradicionalne polne uloge. Poslednjih decenija je nasilje u porodici predmet širih društvenih rasprava. Rec (2002) definiše nasilje nad ženama kao kršenje ljudskih prava i temeljnih sloboda što dovodi do ozbiljne diskriminacije ženskog pola unutar društva i porodice. Reč je o dva suprotstavljena diskursa. Jednog patrijarhalnog koji podržava tradicionalnu podelu polnih uloga, dominantno ponašanje muškarca, potčinjenost žene, i novijeg, koji se široko medijski, zakonski i institucionalno proklamuje, a koji ističe jednakost polova, pravo na slobodu, sopstveni izbor, uvažavanje ljudskog dostojanstva, prava i sloboda. Nasilje postoji i održava se jedino ako je u nekom smislu legitimisano od strane diskursa koji oblikuju ponašanje individua i oblikuju njegovu interpretaciju. U mnogim kvalitativnim studijama utvrđeno je da postoje diskursi koji doprinose da žrtva ostane sa nasilnim partnerom (npr. romanitični i feminini diskursi), kao i oni koji utiču da na napuštanje nasilnog partnera, čiji su važni elementi isticanje samopouzdanja i preuzimanje odgovornosti za sopstvene akcije i potrebe. Diskursi produkuju identitete, subjekt-pozicije, iz kojih osoba može govoriti ili delovati. Identitet se konstruiše na osnovu diskursa kojima raspolazemo u okviru svoje kulture i na koje se oslanjamo u komunikaciji s drugim ljudima. Istraživanja pokazuju da su konstrukcije subjekt-pozicija žena, koje su pretrpele nasilje bile višeznačne. Konzistentno sa tradicionalnim shvatanjem ženskosti, žene su bespomoćne, osobe kojima je potrebna zaštita, dok je ređi bio feminini diskurs kojima žene prezentuju sebe kao jake, sposobne i nezavisne, pre nego žrtve nasilja. Narativi žena fluktuiraju između investiranja u identitet koji je konzistentan sa širim socijalnim diskursima „zlostavljanih žena” i identiteta koji se odupire ovim skriptima.

Ključne reči: *diskurs, nasilje, identitet, žene, kvalitativne studije*

DIMENZIJE LIČNOSTI I EMOCIONALNI PROFIL HOMOSEKSUALACA

Bojana Dimitrijević, Miodrag Milenović
Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu, Departman za psihologiju

Cilj našeg istraživanja je utvrđivanje razlika u dimenzijama ličnosti i profilu emocija između homoseksualne i heteroseksualne populacije, kao i povezanost dimenzija ličnosti i emocionalnog profila kod obe ispitivane grupe. U sprovođenju istraživanja, korišćeni su PIE- JRS- Plučikov test emocija (sa dimenzijama inkorporacija, reprodukcija, odbacivanje, orijentacija, lišenost, istraživanje, destruktivnost, zaštita), NEO-PR-inventar ličnosti koji ispituje bipolarne dimenzije ličnosti: neuroticizam, ekstraverzija, otvorenost, saradljivost, savesnost. Uzorak je sačinjavalo 60 ispitanika muškog pola, 30 u grupi homoseksualno orijentisanih i 30 ispitanika u kontrolnoj grupi heteroseksualno orijentisanih, starosti od 18 do 35 godina. Osnovnu grupu sačinjavali su članovi Udruženja za seksualno i reproduktivno zdravlje Srbije u Nišu, a kontrolnu grupu prigodno odabrani ispitanici, po kontrolnim varijablama ujednačeni sa osnovnom. Opšta hipoteza da postoji statistički značajna razlika u bazičnim dimenzijama ličnosti i emocionalnog profila između homoseksualne i heteroseksualne populacije je delimično potvrđena. Statistički značajna razlika se pokazala u nivou neuroticizma, saradljivosti, reprodukcije, inkorporacije, lišenosti i destrukcije, dok u nivou ekstraverzije, otvorenosti, savesnosti, istraživanja, zaštite, orijentacije i odbacivanja nije bilo statistički značajne razlike. Kod homoseksualne populacije statistički je viši nivo neuroticizma, samozaštite, lišenosti, kao i destruktivnosti, dok su saradljivost i reprodukcija statistički značajno niži u odnosu na heteroseksualnu grupu.

Ključne reči: *homoseksualci, dimenzije ličnosti, emocionalni profil*

PORODICA I VASPITANJE

ULOGA ČLANOVA PORODICE U VASPITANJU DECE PREDŠKOLSKOG UZRASTA ZAPOSLENIH RODITELJA

Živorad Milenović, Dijana Mladenović
Učiteljski fakultet u Leposaviću

U radu su izneseni rezultati teorijsko-empirijskog istraživanja uloga članova porodice u vaspitanju dece predškolskog uzrasta čiji su roditelji zaposleni. Savremenu porodicu karakteriše preokupiranost roditelja svojim obavezama koje imaju na poslu, težnja za sticanjem materijalnog bogatstva, ali i kulturološke karakteristike određenih društvenih sredina. U takvim okolnostima, vaspitanje dece predškolskog uzrasta uglavnom preuzimaju ostali članovi porodice i to baba, deda i starija braća i sestre. Da bi se utvrdila uloga ostalih članova porodice u vaspitanju dece predškolskog uzrasta čiji su roditelji zaposleni, sprovedeno je istraživanje na uzorku od 218 stanovnika Opštine Štrpce u selima Drajkovce, Berevce, Sevce, Jažince i Gotovuša u mesecu julu 2011. godine. Upitnikom – UČP-VDPUZR obrađeni su jednofaktorskom univarijantnom ANOVA analizom. Rezultati istraživanja su pokazali da postoji statistički značajna razlika u stavovima i mišljenjima stanovnika o ulozi ostalih članova porodice u vaspitanju dece predškolskog uzrasta čiji su roditelji zaposleni u zavisnosti od uzrasnih kategorija, pri čemu po godinama stariji stanovnici, pre nego li mlađi, smatraju da u porodicama zaposlenih roditelja, presudnu ulogu u vaspitanju dece predškolskog uzrasta imaju ostali članovi porodice. Rezultati istraživanja prikazani su u formi zaključka, a date su i pedagoško-psihološke implikacije.

Ključne reči: *vaspitanje, deca predškolskog uzrasta, zaposleni roditelji, baba, deda, starija braća i sestre*

PORODIČNA KONFIGURACIJA I OBLICI KONFLIKTNIH INTERAKCIJA MEĐU SIBLINZIMA U MLAĐEM ODRASLOM DOBU

Đerđi Erdeš-Kavečan, Đurđa Soleša-Grijak
Studijski program Psihologija, Državni Univerzitet u Novom Pazaru

Istraživanja pokazuju da porodična konfiguracija ima značajan uticaj na kvalitet odnosa među sibliinzima, ali i da relacije među braćom i sestrama mogu da imaju uticaj na celokupno porodično funkcionisanje. Naime, rođenje brata ili sestre menja obrasce interakcija među članovima porodice (Dan & Kendrik, 1982; Kreppner, Paulsen, i Schuetze, 1982; Stuart, 1990), deca postaju svesna uticaja ponašanja roditelja prema svojoj braći i sestrama (Dan & Munn, 1985), a različito tretiranje dece od strane roditelja često rezultira teškoćama u svakodnevnoj adaptaciji deteta (Dan, 2002). Iako odnosi među sibliinzima mogu biti raznoliki i veoma kompleksni (Furman i Buhrmester, 1985), toplina i konflikti se smatraju za najznačajnije dimenzije koji oblikuju ove dijadne odnose. Cilj ovog rada je da se ispita povezanost porodičnih kontekstualnih faktora i pojedinih oblika konfliktnih interakcija među braćom i sestrama u ranom odraslom dobu, kao i da se ispitaju razlike u prisustvu pojedinih oblika konfliktnih interakcija među sibliinzima s obzirom na strukturu porodice, broj dece u porodici, red rođenja deteta, obrazovanost roditelja i mesta prebivališta. Uzorak istraživanja su činili studenti Državnog Univerziteta u Novom Pazaru (N = 155). Podaci su sakupljeni pomoću Upitnika o sociodemografskim karakteristikama (Soleša-Grijak, Erdeš-Kavečan, 2010) i Upitnika kvaliteta odnosa sa braćom i sestrama u odrasloj dobi-KOBS (Čubela-Adorić, Jurkin, 2004). Rezultati su pokazali, da je pol deteta značajno povezan sa pojavom antagonizma među sibliinzima. Takođe se utvrdilo, da se oblici konfliktnih interakcija među braćom i sestrama razlikuju s obzirom na vrstu porodice. Naime, najviše svađa, antagonizma i takmičenja ima u proširenim porodicama (roditelji i rođaci žive zajedno), dok je nivo dominacije među sibliinzima najizraženiji u porodičnom miljeu, gde je samo otac prisutan u vaspitavanju deteta. Pokazalo se, da u porodicama gde ima troje i više dece više se i svađa i prisutniji su svi oblici konfliktnih odnosa među braćom i sestrama. Najveći broj konflikata se registruje kod drugorođene i četvrtorođene dece, dok kada je obrazovanost roditelja u pitanju, svi posmatrani oblici konfliktnih odnosa (svađa, antagonizam, takmičenje, dominacija) među braćom i sestrama su izraženiji kada je otac visokoobrazovan (magisterijum, doktorat). U porodicama gde je majka fakultetski obrazovana, dominantni oblici konfliktnih interakcija među sibliinzima su svađe i antagonizam, dok su takmičenje i dominacija karakteristični za porodice, gde majka ima srednju stručnu spremu.

Ključne reči: *porodični kontekst, sibliinzi, konfliktni odnosi, rano odraslo doba*

SAMOEFIKASNOST KOD ADOLESCENATA: PREDIKCIJA NA OSNOVU KORODITELJSKE SARADNJE

Đerđi Erdeš-Kavečan, Milka Oljača

Odsek za Pedagogiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Istraživanja koja su usmerena na ispitivanje samoeфикаsnosti adolescenata, najčešće obuhvataju oblasti koje se vezuju za akademska ostvarenja (Wigfiels i Eccles, 1992; Bandura, 1993; Winne, 1997), socijalne kontakte (Ryan i Shima, 2006), kao i emocionalni život mladih (Denham i Kochanoff, 2002). U Bandurinoj (1999) socijalno-kognitivnoj teoriji, samoeфикаsnost se određuje kao opažanje sopstvenih sposobnosti i potencijala za postizanje uspeha. Ova teorija zastupa uverenje, da svaki pojedinac ima svoj lični sistem, koji ima ulogu u ostvarivanju kontrole nad mislima, osećanjima, motivacijom i akcijama. U ovaj lični sistem uključene su kognitivne i afektivne strukture, koje doprinose korišćenju mehanizama kojima se percipira, reguliše i evaluira ponašanje. Istraživanje predstavljeno ovim radom imalo je za cilj, da ispita nivo samoeфикаsnosti adolescenata, kao i da prikaže efekte koroditeljske saradnje na samoeфикаsnost srednjoškolaca. Uzorak istraživanja su činili učenici šest srednjih škola sa teritorije Vojvodine (N = 584). Podaci su sakupljeni pomoću adaptirane verzije Upitnika samoeфикаsnosti za decu -SEQ-C (Muris, 2001; Vulić-Prtorić et al., 2006) i adaptirane verzije Skale za procenu Snage Roditeljskog Saveza / Parenting Alliance Measure (Abidin, Konold, 1999). U obradi podataka korišćene su deskriptivne statističke metode, kao i linearna regresiona analiza. Rezultati dobijeni ovim istraživanjem pokazuju da adolescenti relativno uspešno percipiraju svoje sposobnosti i mogućnosti kako u domenu akademskog, tako i u domenu socijalnog i emocionalnog funkcionisanja. Adolescenti ipak percipiraju da su najuspešniji u odnosima sa vršnjacima (*socijalna samoeфикаsnost*), zatim u ispunjavanju školskih očekivanja (*akademska samoeфикаsnost*), a nešto slabiji u suočavanju sa negativnim emocijama (*emocionalna samoeфикаsnost*). Takođe se pokazalo, da je koroditeljska saradnja značajan prediktor sve tri posmatrane dimenzije samoeфикаsnosti mladih. Na osnovu iznetih rezultata istraživanja možemo da konstatujemo, da adekvatna roditeljska saradnja doprinosi pozitivnijoj samoevaluaciji, ali i uspešnijem akademskom, socijalnom i emocionalnom funkcionisanju adolescenata. S obzirom da se rezultati našeg rada zasnivaju na samoevaluaciji adolescenata, u narednim istraživanjima bilo bi poželjno da se uključe i ostali članovi uže i šire porodice, prijatelji kao i predstavnici školskog okruženja.

Ključne reči: *samoeфикаsnost, koroditeljska saradnja, adolescencija*

RELACIJE SELF-KONCEPTA SA OSOBINAMA LIČNOSTI I VASPITNIM STILOM RODITELJA

Dragana Mitrić-Aćimović, Željka Nikolašević, Sonja Ivković

Filozofski fakultet, Novi Sad; Filozofski fakultet, Novi Sad; Fakultet za menadžment, Novi Sad

Osnovni cilj ovog istraživanja je da se utvrdi kakva je povezanost osobina ličnosti i vaspitnih stilova roditelja sa dimenzijama self-koncepta. Dakle, utvrditi strukturu relacija među navedenim pojmovima, odnosno na koji način je povezan vaspitni stil majke, a na koji način oca sa self-konceptom njihovog deteta, kao i koje to osobine ličnosti koreliraju i na koji način sa self-konceptom. Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 207 ispitanika (93 muškog i 114 ženskog pola), prosečne starosti 22,85 godina. U istraživanju su korišćena tri instrumenta: Upitnik Velikih pet (BFI; Džon et al.); Bekov self-koncept test (SCT; Beck i sar., 1990) i upitnik vaspitnih stilova roditelja (PCRE; Genc i Kodžopeljić, 1995). U cilju utvrđivanja povezanosti između dimenzija self-koncepta, osobina ličnosti i vaspitnih stilova roditelja, sprovedena je multivarijatna analiza kovarijanse. Kriterijumske varijable bili su faktorski skorovi ispitanika na prvim glavnim komponentama upitnika BFI, a faktorski skorovi na prvim glavnim komponentama upitnika BFI (kriterijumska varijabla je estrahovana u inverznom obliku), i faktorski skorovi na Promax faktorima dobijenih dimenzija PCRE bili su kontinuirani prediktori. Kao kategorijalna varijabla je uzet pol. Skup prediktora ima značajne multiple korelacije sa skorovima na dimenzijama Fizički izgled ($R = .537$, $p = .000$), Radna efikasnost ($R = .751$, $p = .000$), Inteliktualna efikasnost ($R = .343$, $p = .005$) i Vrline – mane ($R = .612$, $p = .000$). Značajne parcijalne doprinose predikciji skorova na dimenziji fizički izgled imaju Emocionalna stabilnost ($\beta = -.157$, $p = .023$), Ekstraverzija ($\beta = -.351$, $p = .000$), Prijatnost ($\beta = .138$, $p = .044$), afektivne dimenzije vaspitnog stila majke ($\beta = -.224$, $p = .016$) i pol ($\beta = -.149$, $p = .028$). Kao značajni prediktori za dimenziju self-koncepta, Radnu efikasnost, pokazali su se Savesnost ($\beta = -.737$, $p = .000$) i Prijatnost ($\beta = .159$, $p = .003$). Dimenzije Otvorenost ($\beta = -.211$, $p = .008$) i Savesnost ($\beta = -.189$, $p = .012$) su se pokazali kao značajni prediktori za dimenziju Inteliktualna efikasnost. Značajnu vezu sa kriterijumom iz self-koncepta Vrline – mane, ostvaruje Prijatnost ($\beta = -.614$, $p = .000$), afektivna dimenzija majke ($\beta = -.201$, $p = .021$) i pol ($\beta = -.144$, $p = .023$). Rezultati istraživanja ukazuju da se dimenzije self-koncepta dece mogu predvideti na osnovu određenog sklopa individualnih razlika, na osnovu vaspitnih stilova roditelja, ali i pola, a sve u zavisnosti od toga o kojoj dimenziji self-koncepta je reč.

Ključne reči: *self-koncept, vaspitni stilovi, osobine ličnosti, MANCOVA*

OČEKIVANJA VEZANA ZA TRUDNOĆU I MOTIVACIJA ZA RODITELJSTVO KOD TRUDNICA I BUDUĆIH OČEVA

Marija Živković, Snežana Vidanović

Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu, Departman za psihologiju

Svaki fetus prolazi kroz određene stadijume u svom razvoju, zajedno sa razvojem fetusa i kod trudnica dolazi do određenih promena. U ovom istraživanju su upoređivana očekivanja u trudnoći kod različitih trudnica i motivacija za roditeljstvo kod bračnih partnera. U istraživanju je učestvovalo 120 ispitanika, 60 trudnica i 60 budućih očeva, starosne dobi od 20 do 44 godine (AS 30). Kao kontrolne varijable praćene su: godine starosti, redosled trudnoće, mesec trudnoće i bračni status. Od tehnika za prikupljanje podataka korišćeni su: 1. Upitnik očekivanja koja se odnose na trudnoću (Related Beliefs Questionnaire – PRBQ) – Moorhead, Owens, Scott (2003); 2. Skala motivacije za roditeljstvo (MKZ) – Katica Lacković-Grgin i Silvana Vitez (2002); 3. Upitnik za prikupljanje sociodemografskih podataka. Rezultati: skor na PRBQ skali iznosi $AS = 202.5045$ ($AS = 191.5$ skor koji su dobili autori instrumenta, što nam kazuje da postoje veća očekivanja u trudnoći kod naših trudnica u odnosu na Britanke). Razlika unutar samog uzorka se pokazala i kod trudnica koje su bile u različitim mesecima trudnoće. Kao naizraženiji motiv za roditeljstvo i kod trudnica i kod budućih očeva se pokazao altruistički motiv, koji se odnosi na nesebične motive za roditeljstvo, naklonost i želju za decom, kao i potreba da se deca gaje i podižu i da se brinu o njima.

Ključne reči: *očekivanja, motivacija, roditeljstvo, trudnoća*

ZNAČAJ KONCEPCIJE INTELEKTUALNOG VASPITANJA JOHANA HAJNRIHA PESTALOCIJA

Mirjana Bazić
Institut za srpsku kulturu Leposavić

Poznavanje različitih teorija učenja i teorija saznanja značajno je zbog jasnoće predstava o razvoju savremenog sistema obrazovanja, zbog pitanja i problema istorijske i savremene pedagogije, koja na izvestan način mogu doprineti razvoju strategije vaspitno-obrazovnog rada. U radu se bavimo teorijom intelektualnog vaspitanja Johana Pestalocija, koja je u velikoj meri uticala na razvoj savremene pedagoške misli. Zadatak rada je da izloži osnove teorije Johana Hajnriha Pestalocija, da istakne njegovo zalaganje za promene u praktičnom pedagoškom radu u odnosu na stariju, sholastičku pedagošku praksu, a sve to u cilju boljeg razumevanja savremenog sistema obrazovanja, ili čak njegovog poboljšanja primenom nekih stavova iz date koncepcije. Bavićemo se, dakle, pitanjima i problemima čulnog saznanja, škole, nastave, ličnosti vaspitača i vaspitanika, kritikama ranijih sistema obrazovanja, ciljevima obrazovanja i kompletnom koncepcijom intelektualnog vaspitanja Johana Pestalocija. Trebalo bi napomenuti da je Pestaloci svoju koncepciju obrazovanja temeljio na stavu da vaspitanje podrazumeva svaki segment čovekovog razvoja, počev od fizičkog, preko umnog do moralnog, i da se oni međusobno prožimaju.

Ključne reči: *intelektualno vaspitanje, istorijsko-društveni kontekst, ciljevi obrazovanja, individualizacija obrazovanja*

OKRUGLI STO

KOMUNIKACIJE U ORGANIZACIJI I UPRAVLJANJE LJUDSKIM RESURSIMA

Voditelj: Dobrila Vujić

Učesnici: Mirjana Franceško, Željka Bojanić, Jelena Sladojević-Matić, Jelena Dostanić
Fakultet za pravne i poslovne studije, Novi Sad

Komunikacije su složena oblast, o kojoj se, pogotovo danas, u eri informatičkog društva može mnogo govoriti. Poslovni uspeh se uopšte ne može zamisliti bez efektivnog i efikasnog komuniciranja. Za razumevanje uloge komunikacija u upravljanju ljudskim resursima pogodna je definicija komunikacija Rena i Vojča koja glasi: „Komunikacija je sredstvo kojim informišemo, motivišemo i vodimo pojedinca prema grupnom cilju. Suština grupnih napora je saradnja, a ključ za saradnju je komunikacija. Uspešan menadžer mora, zbog toga, biti sposoban za međuljudsku komunikaciju” (Wren i Voich: *Menadžment: proces, struktura i ponašanje*, 1994). (Podrazumeva se da su komunikacije sredstvo kojim se može manipulirati zaposlenima i ljudima uopšte, ali to nije tema ovog OKRUGLOG STOLA.) Mnoga istraživanja su pokazala da je ključni kriterijum za uspeh i napredovanje menadžera – sposobnost efektivne komunikacije. Menadžeri provedu najmanje 80% vremena u komunikacijama, tako da nije čudo da se danas najveća pažnja poklanja upravo problemu komunikacija. Živimo u vremenu ubrzanih promena, a to još više pojačava važnost komunikacija. Uvođenje promena ne može se zamisliti bez efektivnih komunikacija. Veštine komuniciranja spadaju u tzv. ključne ili generičke kompetencije menadžera i zaposlenih. Odnosi među ljudima u organizaciji (i u životu uopšte) zavise od toga koliko uspevaju da međusobno uspešno komuniciraju. Komunikacije su, dakle, nužne; postavlja se samo pitanje kako da budu što uspešnije. Odgovor je veoma složen. U okviru rasprave na ovom OKRUGLOM STOLU, bavićemo se sledećim temama: 1. Šta studenti psihologije (posebno, poslovne psihologije, psihologije rada i organizacije) treba da nauče iz oblasti komunikacija u toku studija, i 2. Kako psiholozi mogu da doprinesu unapređenju komunikacija u svetu rada i poslovnih organizacija?

Ključne reči: komunikacije u organizaciji, ljudski resursi, veštine komuniciranja, menadžment ljudskih resursa

RADIONICE – TELESNA PSIHOTERAPIJA

PSIHOTERAPIJSKA SINTEZA TELA, DUŠE I DUHA U TELESNOJ PSIHOTERAPIJI

Aleksandra Milunović-Petrović, Koviljka Stamenković, Olgica Najdanović
Udruženje telesnih psihoterapeuta Srbije

Telesna psihoterapija podržava stav da je čovek sinteza duše, tela, duha i insistira na metodama koje podržavaju to jedinstvo. Ona pomaže unutrašnje samoregulativne procese i omogućava otuđenim delovima ličnosti da postanu osvešćeni, prihvaćeni i integrisani delovi selfa. Intervencija na somatskom nivou utiče na psihički nivo i obrnuto. Telesni psihoterapeut je prevodilac između jezika reči i jezika tela. Efikasna je kod emocionalnih i psiholoških problema, pogotovo tamo gde je u značajnoj meri uključeno telo. Telesna psihoterapija se može upotrebiti za otklanjanje simptoma, a takođe je dobar put za psihološki rast i emocionalno sazrevanje „zdravih klijenata”. U našoj zemlji je razvijena posebna škola TePsinteza sa izuzetno bogatim repertoarom verbalnih i neverbalnih terapijskih tehnika.

Ključne reči: *Telesna psihoterapija, psihološki rast, samoregulativni procesi, TePsinteza*

RADIONICA TELESNE PSIHOTERAPIJE -RAD SA INVERZIVNIM EMOCIJAMA U TELESNOJ PSIHOTERAPIJI- (FUNKCIJA STRAHA I POVERENJA)

Ana Đorđević
SOS Dečije selo – Kraljevo

Telesna psihoterapija je posebna grana psihoterapije, sa dugom istorijom. Zasniva se na različitim i eksplicitnim teorijama funkcionisanja duha i tela koje uzimaju u obzir kompleksnost čitavog sistema interakcija između tela i duha. Zajednička bazična pretpostavka je da postoji funkcionalno jedinstvo između duha i tela i da je telo celokupna ličnost. U našoj zemlji 1976. godine Prof Dr sci med. Ljiljana Klisić osnovala je posebnu školu telesne psihoterapije pod nazivom Telesna psihološka-psihoteraputska sinteza ili Te Psynteza. Telesna psihoterapija polazi od pretpostavke je da je svako od nas kao dete u toku vaspitanja „treniran” da ne izražava određena osećanja koja nisu poželjna u sredini u kojoj odrastamo, bilo da je to strah, bes ili bol ili neka druga emocija. Blokiranje emocija je naročito aktuelno tokom porodičnih problema, kriza i traumatskih događaja u detinjstvu. Za blokiranje ovih emocija je potreban veliki napor koji uvek podrazumeva znatno grčenje mišića i poremećaj u disanju. U početku je napor neizražavanja lakše uočljiv, dok je kasnije, u odraslom dobu, ovaj fenomen sve manje vidljiv. Međutim, godinama nagomilavana emocionalna tenzija ne nestaje već postaje hronična mišićna tenzija ili tenzija u organima koja može imati za posledicu brojne poremećaje. Cilj radionice Te Psyntesis je demonstracija pristupa telesne psihoterapije u radu sa inverzivnim emocijama kao što su strah, poverenje, stid i sl., za osobe koje žele da dožive iskustvo koje će doprineti dubljem razumevanju osnova telesne psihoterapije i rada sa osećanjima.

Ključne reči: *telesna psihoterapija, blokiranje emocija, strah, poverenje.*

BOLJE VIĐENJE UZ POMOĆ PSIHOTERAPIJE

Nebojša Milićević

Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu, Departman za psihologiju; Udruženje Telesnih psihoterapeuta Srbije

Klasična oftalmologija je preterano preokupirana fiziološkim aspektima viđenja i potpuno zanemaruje mentalno psihološki aspekt. Viljem Bejts, i sam po struci oftalmolog, hrabro se suprotstavio ovom shvatanju. Po njemu se, pod uticajem mentalnih tenzija mišići oka kontrahuju, pritiskaju očnu jabučicu, menjaju njen oblik a time i jasnoću viđenja. Specifičnim vežbama oslobađao je tenzije i smanjivao i čak potpuno korigovao probleme vida. Oldos Haksli, zahvalan za povraćen vid, svoju knjigu „Umetnost gledanja” posvećuje Bejtsu i njegovoj učenici Korbet (M.D.Corbett). Pre njih je još Vilhelm Rajh otkrio da se specifične emocionalne reakcije ispoljavaju kroz kontrakcije mišića oka koje često postaju hronične i oslabljuju vid. Bejts i njegovi sledbenici razradili su programe specifičnih vežbi za relaksaciju očnih mišića i povratak spontanog vizuelnog zdravlja. Ovi autori kritikuju pre svega sedam zabluda klasične oftalmologije: 1. da je nemoguće povratiti prirodnu sposobnost viđenja; 2. da je normalan vid statistička konstanta; 3. da je neophodno naočare neprestano nositi, 4. da bliski i precizan neminovno oštećuju vid, 5. da ne postoji veza između vida i ličnosti, 6. da je starenje obavezno praćeno slabljenjem vida i 7. prokupiranost fiziološkim aspektima vida. Polazeći od ovih kritika predlaže se jedan novi, revolucionarni, holistički pristup viđenju i problemima viđenja. U trening programu *Radix telesne psihoterapije Udruženja telesnih psihoterapeuta Srbije* koji vodi dr. Lj. Klisić, vršena je edukacija i u radu sa okularnim segmentom uz primenjivanje specifičnih tehnika koje mogu doprineti poboljšanju i očuvanju sposobnosti viđenja. Iz našeg iskustva mogu se navesti primeri uspešne primene i pozitivnih efekata ovakvog pristupa. U praktičnom delu ovog rada u okviru predviđene radionice biće demonstrirane neke od tehnika za relaksaciju i poboljšanje viđenja iz oblasti telesne psihoterapije. kao i tehnike disanja. Treba istaći da površna i nestručna primena tehnika bez nadzora stručnjaka ne daje zadovoljavajuće rezultate i može imati i negativne efekte. Takođe ne treba očekivati ni „čuda preko noći”. Za potpunije i radikalnije poboljšanje vida potreban je dublji rad na ličnosti, oslobađanju tenzija i blokada kroz telesnu psihoterapiju kao i kroz emocionalni i lični razvoj.

Ključne reči: *psihoterapija, vizuelni problemi, mišićna tenzija, vizuelna edukacija, okularni segment.*

SIMPOZIJUM

PSIHOLOGIJA I KREATIVNOST

moderatori: Nebojša Milićević, Biljana Pejić

Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu, Departman za psihologiju; Udruženje za empirijska istraživanja umetnosti, Beograd

U okviru ovog simpozijuma biće predstavljeni radovi iz oblasti empirijskog istraživanja kreativnosti. Takođe, biće tretirani problemi umetničkih preferencija mladih, problem značenja umetnosti za budućeg umetnika, problem razlika između polova u doživljaju baleta, problem kategorizacije slika, kao i problem eksperimentalnog izučavanja kreativnog procesa. Pored saopštenja, predviđeno je interaktivno učešće publike u predviđenim terminima za diskusiju.

PREFERENCIJE RAZLIČITIH UMETNIČKIH DISCIPLINA KOD BEOGRADSKIH SREDNJOŠKOLACA

Irena Ristić, Bojana Škorc
Hop-La!, Beograd; Fakultet likovnih umetnosti, Beograd

Istraživanje je deo projekta „Generacija Z: šta mladi ljudi vole, žele i traže 2011. u Beogradu?” koji je realizovan u periodu od marta do maja 2011. Snimljena je struktura preferencija različitih umetničkih disciplina i drugih sadržaja koji mogu delovati na razvoj kreativnosti i izuzetna postignuća mladih. Istraživanje je izvedeno na stratifikovanom uzorku od 555 učenika iz 11 beogradskih srednjih škola. Za prikupljanje podataka korišćen je posebno kreiran upitnik koji su učenici popunjavali tokom jednog školskog časa. U statističkoj obradi primenjena je multivarijantna analiza varijanse, kao i analiza učestalosti određenog tipa odgovora kod kvalitativnih podataka. Rezultati pokazuju da beogradski srednjoškolci otkrivaju visok stepen interesovanja prema izvođačkim i video umetnostima, kao i prema višemedijskoj umetnosti, koje nisu dovoljno ili nisu uopšte zastupljene u njihovom okruženju. Utvrđene su značajne razlike po polu, razredu i tipu škole, kao i po prethodnom iskustvu. Devojke otkrivaju viši stepen interesovanja prema svim umetničkim disciplinama [$F(6;548) = 36,66; p < .001$], kao i gimnazijalci u odnosu na svoje vršnjake iz stručnih škola [$F(6;484) = 4,97; p < .001$]. U zavisnosti od broja programa koje su do sada pohađali raste interesovanje za sve vidove umetnosti [$F(18;1544) = 5,11; p < .001$]. Uz to, mladi koji su do sada bili potpuno neaktivni otkrivaju povišen nivo interesovanja za izvođačke, a posebno za video umetnosti što daje važan putokaz kako da se pokrenu i socijalizuju mladi koji nisu uvek „laki” niti spremni za saradnju. Na kraju, ohrabruje podatak da dobar deo srednjoškolaca vidi svoje slobodno vreme ispunjeno umetničkim aktivnostima (čak 15 %), ali je problem što te aktivnosti ne povezuju sa programima za mlade. Zato je nužno uvesti zanemarene umetničke sadržaje kao deo kurikuluma čime bi škola postala mesto povezano sa ličnim potrebama i integralni deo njihovog života koji direktno utiče na razvoj kreativnosti.

Ključne reči: *umetnost, preferencije, mladi, razvoj kreativnosti*

LIČNE TEORIJE VIZUELNIH UMETNOSTI

Bojana Škorc, Irena Ristić
Fakultet likovnih umetnosti, Beograd; Hop-La!, Beograd

Predmet: Istraživanje se bavi analizom značenja umetnosti za budućeg umetnika, ličnim, implicitnim teorijama koje svaki budući umetnik gradi na ličnom planu. Cilj istraživanja je bio da se pomoću analize odgovora prati, definiše i razmeni implicitno značenje umetnosti kod budućih umetnika. *Metod:* Slobodni verbalni odgovori studenata Fakulteta likovnih umetnosti u Beogradu na pitanje: Šta je umetnost za tebe? – sukcesivno su prikupljeni tokom osmogodišnjeg perioda, analizirani i klasifikovani. Kvalitativna analiza je izvedena na dva nivoa – kao analiza procesa stvaranja odgovora i analiza sadržaja odgovora. *Subjekti:* Učestvovala su 134 studenta III godine, smerova: Slikarstvo, Vajarstvo i Grafika, 58% devojaka i 42% mladića. Analiza odgovora je bila kvalitativna i podrazumevala je kategorisanje odgovora. *Rezultati* pokazuju da se umetnost doživljava kao višeslojan fenomen. Učesnici su kreirali ukupno 691 verbalni odgovor, što pokazuje prosek od pet različitih odgovora po subjektu. Odgovori se razlikuju po učestalosti, a diskutovani su oni koji se najčešće pojavljuju. Najčešće kategorije su: umetnost kao proces, traganje („put“, „metamorfoza“, „jedina stvar koju ne požurujem“, „dobar put do smrti“, „istraživanje“, „igra“) 74%, izraz, prenošenje poruke 59%, emocija, sreća 52%, verbalno neopisiva 51%, materijalizovana duhovnost 42%, revizija realnosti, „realnija“ realnost 39%, moralno delovanje, poboljšanje sveta 29% i drugo. Procenti odgovora pokazuju procenat studenata u grupi kod kojih se odgovor pojavljuje. Rezultati su korisni ne samo kao doprinos razumevanju pojma umetnosti, već i kao sredstvo u radu na ličnom / grupnom umetničkom razvoju.

Ključne reči: *psihologija umetnosti, umetnost, umetnički razvoj*

POLNE RAZLIKE U ESTETSKOJ PROCENI BALETA

Ana Pflug

Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja, Univerzitet u Beogradu

Rad se bavi ispitivanjem uloge pola u estetskoj proceni baleta. Ima za cilj da utvrdi kako pol ispitanika utiče na estetsku procenu klasičnog i modernog baleta. Ranija istraživanja pokazuju da ne postoji saglasnost među istraživačima u vezi polnih razlika u estetskoj proceni vizuelnih umetnosti. Uzorak je činilo 40 studenata (20 ženskih i 20 muških ispitanika), treće godine Fakulteta sporta i fizičkog vaspitanja u Beogradu. Ispitanici su posedovali opšta znanja o plesu. Ispitanicima je prezentovano 12 video zapisa baletskih varijacija solo izvođača. Svi izvođači su bili prvaci. Varijacije su bile odlomci iz poznatih baleta. Razlikovale su se po vrsti baleta (klasičan i moderan). U istraživanju je korišćena skala procene estetskog doživljaja (Pejić, 2007), koja se sastojala od 15 sedmostepenih skala u formi semantičkog diferencijala. Skale su merile pet dimenzija: sklad (povezano – isprekidano, precizno – neprecizno, skladno – neskladno), ukras (raskošno – skromno, raznovrsno – jednolično, složeno – jednostavno), semantičku dubinu (čudno – obično, snažno – mlako, zagonetno – odgonetno), evaluaciju (dopadljivo – nedopadljivo, stidljivo – smelo, nežno – grubo) i aktivitet (dinamično – statično, ritmično – neritmično, lepršavo – tromo). Video zapisi su izlagani putem LCD projektora i u proseku su trajali 2 minuta. Ispitanici su imali zadatak da procene svaki stimulus, neposredno nakon gledanja, na svih 15 skala. Vreme procene nije bilo ograničeno. Rezultati pokazuju da pol ispitanika utiče na procenu baleta. Razlike su dobijene na dimenzijama: ukras, semantička dubina i evaluacija. Ženski ispitanici značajno više procenjuju klasični balet na dimenzijama ukras, semantička dubina i evaluacija, od muških ispitanika. Dobijene razlike se mogu objasniti time da je klasičan balet romantičan ples, koji odlikuje skladnost, nežnost i dopadljivost, na šta su više osetljivi ženski ispitanici.

Ključne reči: *klasičan balet, moderan balet, estetska procena, pol*

KATEGORIZACIJA SLIKA

Biljana Pejić

Udruženje za empirijska istraživanja umetnosti, Beograd

Rad se bavi istraživanjem problema kategorizacije slika po sličnosti. Ima za cilj da utvrdi: a. subjektivne kriterijume kojima se posmatrač rukovodi prilikom procene sličnosti, odnosno različitosti slika i b. povezanost perceptivnih karakteristika slika, definisanih preko likovnih elemenata, sa dimenzijama koje su izdvojene u subjektivnoj proceni slika po sličnosti – različitosti. Istraživanje je rađeno na uzorku od 44 ispitanika oba pola, uzrasta između 19 i 20 godina, koji nisu posebno obučavani iz oblasti likovnih umetnosti. Stimuluse su činile reprodukcije slika poznatih likovnih umetnika (ukupno 50). Slike su pripadale različitim epohama, stilovima i pravcima i obrađivale su različite teme i motive. Izvedena su dva eksperimenta. U prvom eksperimentu stimulusi su izlagani u parovima, slučajnim redosledom (1.225 parova stimulusa). Zadatak ispitanika je bio da, na sedmostepenoj skali, procene u kom stepenu su dva stimulusa slična. Rezultati pokazuju da u osnovi procene sličnosti – različitosti slika stoje tri principa: realistično – apstraktno, šareno – jednobožno, svetlo – tamno. U drugom eksperimentu ispitanici su procenjivali svaki stimulus pojedinačno na deset sedmostepenih bipolarnih skala procene, u formi semantičkog diferencijala, koje mere dimenzije: svetlina (tamne boje – svetle boje, mat površina – sjajna površina), složenost (jednostavne forme – složene forme, geometrijske forme – slobodne forme), celovitost (isprekidane linije – kontinuirane linije, okrnjene forme – cele forme), nevoluminoznost (zaobljene linije – ravne linije, uvećane forme – izdužene forme) i kvalitet boje (hladne boje – tople boje, nezasićene boje – zasićene boje) i osam sedmostepenih unipolarnih skala koje mere dimenzije: orijentacija linija (horizontalne linije, vertikalne linije), tople boje (žuta, crvena), hladne boje (plava, ljubičasta) i neutralne boje (siva, braon). Rezultati pokazuju da je dimenzija realistično – apstraktno negativno povezana sa dimenzijama: složenost, celovitost i neutralne boje; dimenzija šareno – jednobožno je pozitivno povezana sa dimenzijom svetlina, a negativno sa dimenzijama: kvalitet boja i tople boje, dok je dimenzija svetlo – tamno negativno povezana sa dimenzijama: svetlina, kvalitet boje i hladne boje. Rezultati ukazuju na značaj boje u proceni slika po sličnosti.

Ključne reči: *kategorizacija slika, sličnost, realistično, apstraktno, boje*

EKSPERIMENTI GRUPNE I INDIVIDUALNE SERIJSKE REPRODUKCIJE U ISPITIVANJU KREATIVNIH PROMENA

Nebojša Milićević

Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu, Departman za psihologiju

Bartletovi eksperimenti serijske reprodukcije uspešno su primenjeni u ispitivanju prenošenja kulture, stilskih promena kao i geneze umetničkog dela (Milićević, 2010). Na osnovu estetskih procena serijskih reprodukcija vizuelnih stimulusa ispitivani su trendovi transformacija tokom reprodukovanja. Primenjene su dve varijante eksperimenta serijske reprodukcije: a) grupna serijska reprodukcija, tj. klasičan eksperiment serijske reprodukcije (Bartlet, 1932) sa deset učesnika u nizu, i b) individualna serijska reprodukcija u kojoj jedan jedini ispitanik reprodukuje svoje prethodne reprodukcije. Da bi se što vernije simulirao kreativni proces svakom ispitaniku data je u oba eksperimenta dodatna instrukcija da svoju narednu reprodukciju „za nijansu učini originalnijom”. Uzorak procenjivača sastojao se od 90 studenata psihologije bez posebnog likovnog obrazovanja. Vizuelni stimulusi korišćeni u oba eksperimenta bili su:

Korišćena je skala procene estetskog doživljaja (Pejić, 2007), koja se sastojala od 15 sedmostepenih skala tipa semantičkog diferencijala, svrstanih u tri dimenzije: sklad (H), ukrašenost (R) i distantnost (D). Dobijene reprodukcije i njihove promene u oba eksperimenta kvalitativno su analizirane i izvršena je statistička analiza estetskih procena dobijenih reprodukcija. Kvalitativna analiza pokazuje da se transformacije u reprodukovanom materijalu kod individualnih serijskih reprodukcija odvijaju sporije i umerenije, sa ređim promenama značenja, dok kod grupnih reprodukcija promene su često nagle, neočekivane, a sadržaj često menja svoje značenje. Dobijeni trendovi kod oba tipa reprodukcije su slični. Promene R dimenzije tokom reprodukcija se u većini slučajeva mogu dobro opisati kvadratnom funkcijom, trendovi D dimenzije linearnom rastućom funkcijom, dok promene H dimenzije nisu pokazale očekivani trend u skladu sa teorijom estetskog odlučivanja sa tri nivoa (Ognjenović, 1984). Pored očekivanja da će se eksperiment individualne serijske reprodukcije pokazati boljim u simulaciji kreativnog procesa, kvantitativni rezultati su vrlo slični. Kod oba tipa reprodukcija dobijeni su očekivani trendovi kada su u pitanju dimenzije ukrasa i distantnosti, ali ne i sklada. Ipak kvalitativna analiza daje izvesnu prednost primeni individualne serijske reprodukcije u ispitivanju nastanka umetničkog dela pre svega zbog umerenijih i doslednijih promena.

Ključne reči: *serijska reprodukcija, kreativnost, estetska procena, sklad, ukrašenost, distantnost*

KAKO MOŽEMO RAZUMETI MOCARTOV EFEKAT

Daniel Mešković, Sanja Petričić, Kristina Brajović-Car

Fakultet za medije i komunikacije Departman za psihologiju, FMK; Fakultet za medije i komunikacije Departman za psihologiju

Mocartov efekat se u svom užem značenju može definisati kao efekat kratkotrajnog poboljšanja kognitivnog precesuiranja vizuo – spacijalnog materijala nakon slušanja Mocartove muzike, naročito njegove sonate za dva klavira. Brojna istraživanja u svetu su za proteklih dvadeset godina pokušavala da odgovore na dva ključna pitanja: Da li se ovaj efekat zaista može dokazati, kao i – ukoliko može, da li postoji kao zaseban konstrukt ili u njegovoj osnovi leže neki drugi mehanizmi koji proizvode efekat koji se pripisuje samoj Mocartovoj muzici. Cilj ovog rada je da pregledom postojećih empirijskih i teorijskih istraživanja, vezanih za Mocartov efekat, pruži doprinos rasvetljavanju ovih pitanja, kao i da pokaže brojne (zlo)upotrebe ovog fenomena u cilju komercijalizacije popularne psihologije. Pregled objavljenih istraživanja u ovoj oblasti pokazuje da muzika, naročito Mocartova muzika u svom brzom tempu i glavnim strukturnim komponentama može da proizvede pozitivnu emocionalnu pobuđenost i povišenu kortikalnu aktivnost, a da ta povišena kortikalna aktivnost može imati efekat na brže i efikasnije kognitivno procesuiranje stimulusa, te na taj način i efikasnije rešavanje postavljenog vizuo – spacijalnog zadatka. U diskusiji rada pružamo osvrt na neke druge varijable koje leže u ličnosti ispitanika, a čije efekte na moduliranje ishoda ovog procesa (Mocartovog efekta) bi, smatramo, bilo značajno ispitati, što do sada nije učinjeno, verovatno zbog relativno malo vremena proteklog od inicijalnog skretanja pažnje stručne i laičke javnosti na ovaj fenomen.

Ključne reči: *Mozartov efekat, vizuo – spacijalne veštine, kognitivno procesuiranje, komercijalizacija Mocartovog efekta*

MERENJE KREATIVNE PRODUKTIVNOSTI I NJENI ODNOSI SA INTELIGENCIJOM I OTVORENOSTI ZA ISKUSTVA

Branislav Đorđević, Janko Međedović
Centar za razvoj psihodrame i psihoterapije, Niš;
Fakultet za medije i komunikacije, Beograd

Kreativnosti se može pristupiti kao ličnosnoj dispoziciji odgovornoj za ponašanja koja rezultiraju u inovacijama i umetničkom stvaralaštvu, kao i preko konkretnih produkata stvaralačkog rada. U ovom istraživanju odabrali smo da ispitujemo kreativnost kroz merenje frekventnosti ponašanja za koje bi se moglo reći da poseduje inovativne karakteristike. Stavke za ispitivanje ovakvog ponašanja koncipirane su na osnovu indikatora kreativnosti predloženim u drugim radovima (Hocevar, 1979; Grucza and Goldberg, 2007). Stavke su prevedene na srpski jezik i pridružena im je Likertova skala za odgovaranje. Ovako koncipiran instrument zajedno sa merama inteligencije i *Otvorenosti za iskustva* zadat je uzorku studenata psihologije i likovne akademije ($N = 251$, 68% devojaka). Za ispitivanje *Otvorenosti* korišćena je skala iz HEXACO-PI-R inventara ličnosti koja meri četiri aspekta ove crte: *Estetiku*, *Radoznalost*, *Kreativnost* i *Nekonvencionalnost*. Inteligencija je merena pomoću Ravenovih progresivnih matrica. Sve analize su vršene na celokupnom uzorku, bez podele u podgrupe. Rezultati analize glavnih komponenti izvršenom nad odgovorima na stavke kreativne produktivnosti, pokazuju da postoje četiri komponente koje najoptimalnije objašnjavaju njihovo variranje. One su interpretirane kao *Muzička*, *Vizuelna*, *Verbalno-manuelna* i *Kreativnost u interakciji*. Sve četiri skale koje ispituju ove komponente pokazuju zadovoljavajuće metrijske karakteristike. Postoje značajne razlike između slikara i studenata psihologije na sve četiri skale, a izraženost kreativne produktivnosti je veća u grupi slikara. Regresione analize pokazuju da se sva četiri tipa produktivnosti mogu predvideti pomoću *Otvorenosti za iskustva*, dok inteligencija doprinosi razumevanju *Muzičke* i *vizuelne kreativnosti*. Najuspešnije je objašnjena *Vizuelna kreativnost* ($R^2 = .30$; $F(5, 244) = 19.75$; $p < .001$), a prediktori koji doprinose njenom razumevanju su *Estetika* ($\beta = .26$), *Kreativnost kao dispozicija* ($\beta = .25$) i inteligencija ($\beta = .20$); kao i *Verbalno-manuelna kreativnost* ($R^2 = .30$; $F(5, 244) = 15.21$; $p < .001$), sa *Estetikom* ($\beta = .20$); i *Nekonvencionalšću* ($\beta = .21$) kao najuspešnijim prediktorima.

Ključne reči: kreativna produktivnost, inteligencija, Otvorenost za iskustva

KARAKTERISTIKE KREATIVNIH OSOBA

Vladimir Nešić, Milkica Nešić, Svetlana Čičević, Vladimir Hedrih
Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu, Departman za psihologiju; Medicinski fakultet, Niš;
Saobraćajni fakultet, Beograd

Problem kreativnosti u psihologiji nije nov i provlači se kroz različite oblasti psihologije. Najviše se dovodi u vezu sa razvojem sposobnosti i inteligencije. Međutim, za suštinu kreativnosti, njeno prepoznavanje i primenu u praktičnom delovanju interesuje se, pored razvojne psihologije, pedagoška psihologija, socijalna psihologija, psihologija rada i menadžmenta, zatim klinička psihologija i psihodijagnostika, i svakako i neuropsihologija. Imajući u vidu da mentalne funkcije koje leže u osnovi kreativnog procesa imaju svoju lokaciju u mozgu neurofiziolozi i neuropsiholozi su pokušali da identifikuju odgovarajuće fiziološke korelate kreativnosti. Među našim istraživačima procesa kreativnosti zapažena su istraživanja Radivoja Kvašćeva i Slavice Maksić, a u novije vreme posebnu pažnju i interesovanje pokazuju istraživači u oblasti psihologije umetnosti, što je i logično jer je u ovoj oblasti neposredan kontakt sa osobama koje ispoljavaju kreativne sposobnosti. Pregledom literature ustanovili smo da se vrlo različito opisuju osobine kreativnih osoba i da različiti autori stavljaju različito težište u pogledu osobina koje odlikuju kreativne osobe. Neki autori su pokušali da sa pet osobina opišu kreativnu osobu, a taj broj se kreće do 34 i više. Može se zapaziti kontradiktornost u opisivanju različitih autora, a nekad je ta kontradiktornost zastupljena u okviru modela jednog autora. Naš je cilj da uporednom analizom osobina do kojih su došli pojedini autori utvrdimo šta je kod njih zajedničko, kao i da ustanovimo osobine koje se ređe pojavljuju i da ocenimo njihovu relevantnost.

Ključne reči: *kreativnost, osobine ličnosti, socijalna psihologija, neuropsihologija*

SIMPOZIJUM

LIČNOST I OBRAZOVNO-VASPITNI RAD

Snežana Stojiljković, Jelisaveta Todorović, Gordana Đigić, Valentina Rančić
Filozofski fakultet, Niš; Regionalni centar za profesionalni razvoj zaposlenih u obrazovanju
u Nišu

U okviru simpozijuma će biti izloženi teorijski, istraživački i praktični radovi koji povezuju dve psihološke discipline – psihologiju ličnosti kao bazičnu, i pedagošku psihologiju kao primenjenu disciplinu. Ovo povezivanje je učinjeno sa namerom da doprinese detaljnijem razjašnjavanju faktora iz domena ličnosti u najširem smislu, relevantnih za školsko učenje, postignuća i obrazovanje uopšte. Radovi koji će biti predstavljeni učesnicima simpozijuma obrađuju teme kao što su: komunikacija i njen značaj u obrazovanju, empatičnost nastavnika, stilovi rukovođenja nastavnika, stilovi učenja, postignuća učenika, daroviti učenici, motivacija, samopoštovanje učenika, porodica i škola, obrazovanje dece sa smetnjama i teškoćama u razvoju. Učesnici simpozijuma će biti u prilici da, kroz diskusiju, iznesu sopstvena iskustva i povezuju ih sa predstavljenim teorijskim pristupima ili empirijskim nalazima, skrenu pažnju na neke aktuelne probleme iz obrazovno-vaspitne prakse, ukažu na moguća rešenja do kojih su sami došli ili da ukažu na potrebu ozbiljnije analize u cilju pronalaženja efikasnijih rešenja.

Ključne reči: *ličnost, učenje, obrazovanje, vaspitanje*

MERENJE KOMUNIKACIONE KOMPETENTNOSTI ZAPOSLENIH U OBRAZOVANJU

Dragana Bjekić, Lidija Zlatić
Tehnički fakultet u Čačku, Učiteljski fakultet u Užicu

Vaspitno-obrazovni proces i nastava kao socijalni interaktivni procesi dominantno se ostvaruju komunikacijom. Kvalitet komunikacije u značajnom stepenu određuje kvalitet ovih procesa. Stoga je i posebno mesto komunikacione kompetentnosti svih aktera vaspitno-obrazovnog procesa, a posebno nastavnika. Komunikaciono kompetentan nastavnik ima razvijen sistem znanja, sposobnosti, veština, osobina i motivacionih dispozicija koje su preduslov i omogućavaju mu da bude uspešan komunikator. Zbog značaja komunikacione kompetentnosti nastavnika, kao najočiglednijeg aspekta njegove socijalne kompetentnosti kojom deluje na učenike i ostvaruje svoju profesiju, potrebno je kontinuirano praćenje razvijenosti i manifestovanja ove kompetentnosti, ali i posebnih kompetencija koje je čine. Metodologija praćenja i merenja komunikacione kompetencije je razvijena, a u radu su opisani opšti modeli praćenja i merenja, kao i posebni instrumenti. Savremena tehnologija omogućava proširivanje repertoara postupaka merenja komunikacione kompetencije. Pored direktnog posmatranja komunikacionog ponašanja nastavnika u nastavi, olakšana je analiza video zapisa odloženo ili u okviru sinhronizovane onlajn nastave itd. Većina instrumenata za praćenje i merenje komunikacione kompetentnosti je, ipak, i dalje iz grupe psiholoških mernih instrumenata, a potom iz grupe postupaka za procenu verbalne komunikacije kao sadržaja nauka o jeziku. U radu su prikazani selektovani instrumenti, kao i pregled rezultata dobijenih korišćenjem ovih instrumenata za proučavanje komunikacione kompetentnosti aktera vaspitno-obrazovnog procesa u toku skoro petnaestogodišnjeg proučavanja ove oblasti.

Ključne reči: *komunikaciona kompetentnost, nastavnici, psiholoski instrumenti*

KONSTRUKCIJA SKALE ZA ISPITIVANJE OPŠTE KOMUNIKACIONE SPOSOBNOSTI NA UZORKU PROSVETNIH RADNIKA

Danijela Petrović

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd

Uspešna interpersonalna komunikacija je ključ uspeha na privatnom i poslovnom planu. Razvijanje i usavršavanje komunikacijskih veština je osnova za uspešno obavljanje mnogih poslova, a naročito je važno za stručnjake koji rade neposredno sa ljudima, kao što je to slučaj sa nastavnicima. I pored neosporne važnosti komunikacijskih veština za uspešno ostvarivanje nastavničke uloge do sada nije bilo pokušaja da se konstruiše instrument kojim bi se ispitivao stepen razvijenosti ovih veština. U ovom radu biće prikazan pokušaj konstrukcije novog instrumenta za ispitivanje komunikacijskih veština. Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 277 nastavnika iz Kovina, Zrenjanina, Beograda, Niša i Kruševca (27.1% nastavnici razredne nastave, 29.6% nastavnici predmetne nastave, 25.3% profesori iz srednjih stručnih škola i 18.1% profesori iz gimnazija). Na osnovu pregleda različitih definicija, koncipirano je 85 tvrdnji koje se odnose na različite aspekte i nivoe komunikacijske veštine. Ove tvrdnje su ispitanici procenjivali na petostepenoj skali Likertovog tipa. Reprezentativnost uzorka stavki ispitana je KMO testom adekvatnosti uzorkovanja. Dobijena je vrednost $KMO = 0.77$ koju smo tretirali kao zadovoljavajuću za početnu fazu konstrukcije instrumenta. Takođe, Bartlettov test specifičnosti ($\chi^2(3570) = 9637, 88, p < 0.001$) je pokazao da su dobijeni podaci pogodni za faktorsku analizu. Analizom glavnih komponenta izdvojeno je 25 komponenta sa latentnim korenom većim od 1 koje zajedno objašnjavaju 67,18% ukupne varijanse. Utvrđeno je da prvi faktor ima pozitivna zasićenja (0.30 i više) na 38 stavki koje obuhvataju razumevanje komunikacije, zainteresovanost za komunikaciju, otvorenost ka drugim ljudima i ka ispoljavanju emocija, osetljivost na neverbalne znake, kao i njihovu adekvatnu upotrebu, brigu o tuđim osećanjima i asertivnost. Zbog toga je ovaj faktor nazvan opšta komunikaciona sposobnost i dalja analiza stavki rađena je u okviru ovog faktora. Rezultat analize je finalna verzija Skale opšte komunikacione sposobnosti (SOKS) koja sadrži 24 stavke i koja ima zadovoljavajuću pouzdanost ($\alpha = 0.86$). Ekstrahova skala ukazuje na zaključak da se uprkos različitosti veština i kompetencija koje su potrebne za uspešno vođenje komunikacijskog procesa, komunikacijske veštine mogu posmatrati kao jedan jedinstven faktor. Naredna istraživanja bi mogla uzeti pravac proveravanja ove skale i na drugim populacijama, kao i proveru njene konvergentne valjanosti.

Ključne reči: komunikacijske veštine, skala opšte komunikacione sposobnosti, nastavnici

EMPATIČNOST NASTAVNIKA

Snežana Stojiljković, Anđelija Stojanović

Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu, Departman za psihologiju; Centar za socijalni rad,
Leskovac

Različiti modeli nastave su saglasni u tome da je nužna konstituenta nastavnog procesa interakcija i komunikacija učenika i nastavnika, koji su ključni akteri nastavnog procesa. Nastava se uglavnom shvata kao proces usmeren ka učeniku i određen, pre svega, ciljevima sticanja određenih znanja, veština i navika koji su unapred propisani. U ovakvom pristupu naglašava se obrazovna uloga nastavnika, a u prvi plan se stavlja funkcija nastavnika kao stručnjaka koji poznaje nastavnu oblast i opremljen je veštinama koje ga čine uspešnim prenosiocem nastavnih sadržaja. Ima autora koji više ističu vaspitnu ulogu nastavnika, s obzirom da on svojim ponašanjem treba da doprinese (svestranom / optimalnom) razvoju (određenih aspekata) ličnosti učenika. Bez obzira na različite načine klasifikovanja nastavničkih uloga, jasno je da je reč o kompleksnim ulogama i da nastavnik ima veliku socijalnu odgovornost. Osim znanja, nastavnik prenosi i standarde i vrednosti društvene zajednice, on je učenicima model za ugledanje i time utiče na formiranje njihovog vrednosnog sistema, on je partner u pedagoškoj komunikaciji i može biti važan faktor profesionalne orijentacije učenika. Ostvarivanje ovih složenih socijalnih uloga svakako zavisi od personalnih karakteristika nastavnika – sposobnosti, osobina ličnosti, motivacije, emocionalnih dispozicija i zrelosti ličnosti. U radu će biti izložen deo rezultata šireg istraživanja karakteristika nastavnika kao predstavnika pomažućih profesija. Predmet istraživanja predstavlja ispitivanje empatije kod nastavnika koji rade u osnovnom, srednjem i visokom obrazovanju. Cilj ispitivanja je bio da se utvrdi u kojoj meri su razvijene empatijske sposobnosti nastavnika, i da li postoje razlike u stepenu empatičnosti s obzirom na različito mesto u obrazovno-vaspitnom sistemu. Na uzorku od 120 nastavnika, primenjen je upitnik IRI (Davis, Index of Interpersonal Reactivity), namenjen proceni afektivnih (Empatijska briga, Lična nelagodnost) i kognitivnih (Zauzimanje tuđeg stanovišta, Fantazija) komponenti empatije. Rezultati pokazuju da je empatija najviše razvijena kod učitelja, a pripadnice ženskog pola su empatičnije od muškaraca. Nalazi se diskutuju iz ugla profesionalnih uloga nastavnika.

Ključne reči: *empatija; nastavnici; profesionalne uloge nastavnika; vaspitna uloga nastavnika*

STILOVI RUKOVOĐENJA NASTAVNIKA I SAMOEFIKASNOST UČENIKA OSNOVNE ŠKOLE

Violeta Arnaudova
Filozofski fakultet, Skoplje, Makedonija

Savremenestudije koje u fokusu svojih istraživanja imaju ličnost nastavnika, ističu da je uspešan nastavnik onaj ko uspešno rukovodi razredom, koristi sve vidove mišljenja (kritičko, kreativno, rešavanje problema), pomaže učenicima da stvore pozitivnu sliku o sebi, poznaje svoje učenike i njihove sposobnosti i može da zadovolji njihove potrebe znanja i radoznalosti. Cilj istraživanja je da se ispita povezanost stila rukovođenja nastavnika i procenjene samoeфикаsnosti učenika. Istraživanjem je obuhvaćeno 65 ispitanika, učenika osmog razreda jedne osnovne škole iz Skoplja. Primenjeni su sledeći instrumenti: Upitnik za određivanje stila rukovođenja nastavnika koji je napravljen za svrhe istraživanja i koji meri četiri stila (autoritarni, autoritativni, popustljivi i ravnodušni) i Upitnik SEQ-C (Self-Efficacy Questionnaire for Children) za procenjivanje samoeфикаsnosti učenika. Pored deskriptivnih indikatora (M, SD), ispitana je povezanost stila rukovođenja nastavnika sa samoeфикасношću učenika (Pirsonovim koeficijentom korelacije – r). Nalazi govore da između autoritarnog stila nastavnika i samoeфикаsnosti učenika postoji statistički značajna negativna povezanost (sa socijalnom eфикасношću učenika $r = -0.48$, $p < 0.01$, sa emocionalnom $r = -0.29$, $p < 0.05$ i sa akademskom $r = -0.27$, $p < 0.05$). Nije utvrđena povezanost autoritativnog stila nastavnika i samoeфикаsnosti učenika (korelacija sa socijalnom eфикасношću učenika $r = 0.03$, $p > 0.05$, sa emocionalnom $r = 0.08$, $p > 0.05$ i sa akademskom $r = 0.08$, $p > 0.05$). Postoji statistički značajna negativna povezanost popustljivog stila nastavnika i samoeфикаsnosti učenika (sa socijalnom samoeфикасношću učenika $r = -0.38$, $p < 0.01$, sa emocionalnom $r = -0.27$, $p < 0.05$ i sa akademskom $r = -0.27$, $p < 0.05$). Ravnodušni stil nastavnika je u negativnoj korelaciji sa samoeфикасношću učenika (sa socijalnom eфикасношću učenika $r = -0.26$, $p < 0.05$, sa emocionalnom $r = -0.27$, $p < 0.05$ i sa akademskom $r = -0.28$, $p < 0.05$). Nalazi ukazuju na to da se sa povećanjem autoritarnog, popustljivog i ravnodušnog stila rukovođenja razredom smanjuje samoeфикаsnost učenika. Zaključak je da nastavnici moraju biti svesni svog stila rukovođenja razredom i njegovih implikacija za doživljaj samoeфикаsnosti i psihički razvoj učenika. Istraživanje ima praktične implikacije za obrazovno-vaspitnu praksu.

Ključne reči: *stilovi rukovođenja nastavnika, socijalna samoeфикаsnost, akademska samoeфикаsnost, emocionalna samoeфикаsnost, učenici osnovne škole*

STILOVI UČENJA KAO FAKTOR POSTIGNUĆA

Gordana Đigić

Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu, Departman za psihologiju

Rad se bavi stilovima učenja kao jednim od faktora školskog postignuća. Najjednostavnije rečeno, stilovi učenja su načini na koje osoba najčešće ili najlakše uči. Psihološke definicije stilove učenja tretiraju kao kognitivne, afektivne i fiziološke dispozicije ličnosti koje predstavljaju relativno trajan pokazatelj načina na koji učenici opažaju i kako se odnose prema sredini koja služi kao izvor znanja (Keefe, 1987). S obzirom na to da kognitivna komponenta predstavlja nezaobilazni aspekt stilova učenja, oni svakako predstavljaju važan faktor postignuća kada je u pitanju školsko učenje. Kao osnovu za razlikovanje stilova učenja autori primenjuju različite kriterijume i u odnosu na njih razvijaju različite modele stilova učenja. U radu će biti prikazano nekoliko različitih modela: MB model (Izabel Majers i Ketrin Brigs) koji stilove učenja razlikuje na osnovu četiri bipolarne dimenzije zasnovane na Jungovoj tipologiji ličnosti; Felder – Silvermanov model stilova učenja na osnovu načina obrade informacija; neurofiziološki model Tonija Buzana; Kolbov model stilova učenja na osnovu faza iskustvenog učenja. Biće takođe prikazan model stilova učenja na osnovu perceptualnih modaliteta, baziran na Gardnerovoj teoriji multiple inteligencije. Stilovima učenja je veoma blizak koncept o stilovima mišljenja, o kojima govori Sternberg i povezuje ih sa ključnim procesima vezanim za školsko učenje – sa nastavom i različitim oblicima nastave i ocenjivanjem. Poznavanje stilova učenja važno je za svaku osobu koja se na bilo koji način bavi učenjem, a posebno za nastavnika koji, prepoznajući stilove učenja svojih učenika, može da prilagodi nastavni proces njihovim stilovima učenja i tako im omogući da uče lakše i efikasnije. Organizujući nastavni proces tako da uključuje različite stilove učenja, nastavnik doprinosi tome da učenici razvijaju veštine vezane za različite stilove učenja i time poboljšavaju svoje ukupne kapacitete za učenje. U okviru saopštenja će biti predstavljeni i neki dostupni instrumenti za ispitivanje stilova učenja.

Ključne reči: *stilovi učenja, stilovi mišljenja, nastava i učenje, postignuća*

SAMOPOŠTOVANJE I ANKSIOZNOST UČENIKA RAZLIČITOG ŠKOLSKOG USPEHA

Irena Čolović

Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu, Departman za psihologiju

Školski uspeh, kao značajna mera ličnog postignuća pojedinca, predmet je brojnih istraživanja u pokušaju sagledavanja faktora koji ga konstituišu. Istraživanje prezentovano u ovom radu usmereno je na ispitivanje razlika u samopoštovanju i anksioznosti učenika različitog školskog uspeha. Ispitan je i stepen izraženosti pojedinih aspekata samopoštovanja i anksioznosti kao i relacije među njima, kao i razlike u izraženosti samopoštovanja i anksioznosti s obzirom na pol ispitanika i stepen formalnog obrazovanja roditelja. Uzorak ispitanika je činilo 150 učenika petog razreda osnovnih škola „Dositej Obradović” i „Vuk S.Karadžić” u Vranju. Samopoštovanje učenika procenjeno je Profilom samopercepcije za decu (SPPC) Suzane Harter, a anksioznost adaptiranom verzijom Skale anksioznosti za decu – AFS, Anite Vulić-Prtorić. Školski uspeh izračunat je kao prosek ocena na polugođu tekuće školske godine. Rezultati su pokazali da postoje statistički značajne razlike u samopoštovanju učenika različitog školskog uspeha, kao i u ispoljavanju različitih aspekata anksioznosti. Učenici koji ostvaruju bolji uspeh u školi pokazuju veće samopoštovanje, kao i manji stepen anksioznosti od slabijih učenika. Na nivou celog uzorka od aspekata samopoštovanja najviše je izraženo opšte samopoštovanje, odnosno ispitna anksioznost, u okviru obuhvaćenih dimenzija anksioznosti.

Ključne reči: *samopoštovanje, anksioznost, školski uspeh*

DOPRINOS ŠKOLE POZITIVNOM SAMOOPAŽANJU UČENIKA

Blagica Zlatković
Učiteljski fakultet u Vranju

Školsko iskustvo ima značajnu ulogu u formiranju slike o sebi i može imati najjače i najduže efekte na samopoštovanje pojedinca. Različiti oblici ponašanja učenika i njihove osobine, u školskim uslovima, podležu evaluaciji koja se uglavnom ostvaruje u interakciji sa nastavnicima, vršnjacima i drugim akterima školskog života. Povratne informacije od „značajnih drugih” doprinose konstituisanju slike o sebi i samopoštovanja, a njihovo se dejstvo kasnije odražava na funkcionisanje pojedinca u različitim oblastima. U okviru brojnih doprinosa koje škola ostvaruje u razvoju učenika, čini se da je nedovoljno pažnje posvećeno značaju koji škola može da ostvari u samoopažnju učenika. Problem se razmatra u literaturi, empirijski se istražuje, ali konkretnija operacionalizacija postupaka kojima bi se moglo usmeravati pozitivno samoopažanje učenika kao da izostaje, ili se bar nedovoljno eksplicira kao značajan vaspitno-obrazovni cilj škole. Cilj ovog rada je da ukaže na rezultate istraživanja u kojima je utvrđena povezanost pojedinih faktora i samoopažanja, i u kojima se ispituje povezanost samoopažanja pojedinca sa njegovim ukupnim funkcionisanjem ili funkcionisanjem u pojedinim oblastima. Saznanja iz empirijskih izvora biće polazna osnova u izdvajanju situacija koje pogoduju formiranju pozitivnog samoopažanja učenika i koncipiranju postupaka kojima se realizacija ovog značajnog vaspitno-obrazovnog cilja može učiniti izvesnijom. Neadekvatno funkcionisanje pojedinca izazvano negativnim samoopažanjem, koje je po svojoj prirodi socijalnog porekla, odgovornost je „značajnih drugih” koji imaju udela u njegovom konstituisanju. Kada se odgovornost podrazumeva jer proizilazi iz profesionalnih uloga odraslih, onda je ona mnogo veća, pa se i pozitivni ishodi institucionalno organizovane interakcije podrazumevaju. Zato je upoznavanje sa strategijama razvoja ovog konstrukta i ovladavanje njima značajna profesionalna obaveza onih koji se bave ličnim razvojem mladih.

Ključne reči: *samoopažanje, škola, učenici, vaspitno-obrazovni cilj*

PORODICA I ŠKOLA, SISTEMSKI PRISTUP

Jelisaveta Todorović, Ivana Simić

Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu, Departman za psihologiju

Porodica i škola su neraskidivo vezane, naročito u životnom ciklusu porodice sa predškolskim i školskim detetom. Postavlja se pitanje da li je iz ugla porodične sistemske psihoterapije moguće sagledavati školu kao posebnu kariku u porodičnom sistemu. Škola je obavezna od predškolskog nivoa. Obaveze roditelja prema pripremi detata za školu i vaspitanju detata, kako bi sa što više odgovornosti prihvatilo školu, škola kao organizovana društvena priprema za integraciju jedinke u društveni sistem, sve to jasno naglašava neraskidivu vezu porodice i škole. Dobrobit svih članova porodice je u tesnoj vezi sa adaptiranošću detata na školski sistem. Takođe važe i recipročne relacije. Porodični problemi ostavljaju posledice na školski uspeh. Cilj ovog rada je da se kroz ključne termine u razvoju porodične sistemske psihoterapije kao što su npr: ravnoteža, genogram, granice, moć, komunikacija, uverenja, utrogljavanje, self diferencijacija, eksternalizacija, i sl. analizira školski kontekst i sprega škole i porodice u cilju primene sistemskog pristupa na partnerski odnos između škole, roditelja i dece. Taj odnos bi trebalo da podrazumeva postojanje povezanosti i održavanja relacijskog zajedništva koje je negujuće i podržavajuće, ali sa poštovanjem razlika i mogućnošću za individualni razvoj i ostvarivanje autonomnih potreba.

Ključne reči: *porodica, škola, životni ciklus porodice, porodična sistemska psihoterapija*

POVEZANOST AKADEMSKE USPEŠNOSTI SA UVERENJIMA O PRIRODI INTELIGENCIJE I SAMOHENDIKEPIRAJUĆIM PONAŠANJIMA

Ana Brajović, Ana Altaras-Dimitrijević
Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

Cilj ovog istraživanja bio je da se ispita veza između akademskog postignuća i onih aspekata implicitnih teorija inteligencije za koje Dvekova i saradnici tvrde da doprinose pojavi podbacivanja. U pitanju je skup uverenja i sklonosti organizovanih oko stanovišta da je inteligencija nepromenljiv kvalitet, a to su: (a) uverenje da je učenje rizična situacija otkrivanja neznanja koju treba izbegavati, (b) uverenje da inteligentni ljudi ne moraju da ulažu trud, (c) uverenje da bilo koji kognitivni zadatak meri ukupan intelektualni potencijal i vrednost osobe, (d) fiksiranost na inteligenciju, a ne na trud, te (e) sklonost samohendikepirajućim ponašanjima. U istraživanju je učestvovao 181 student psihologije. Za potrebe istraživanja konstruisan je upitnik koji putem 160 stavki meri zastupljenost gore navedenih uverenja i sklonosti (a-e). Osim skora na upitniku, za sve ispitanike bio je raspoloživ podatak o uspešnosti na studijama, a za jedan broj njih (83), i podatak o IQ-u. Rezultati pokazuju da postoji značajna povezanost između akademskog postignuća, s jedne strane, i specifičnih uverenja o prirodi inteligencije i sklonosti samohendikepirajućim ponašanjima, s druge ($r = -.301$, $p = .000$). Poređenjem dveju grupa studenata – onih sa višim, i onih sa nižim postignućem – utvrđeno je da su manje uspešni studenti u proseku više skloni da se fokusiraju na inteligenciju, umesto na trud ($F = 7.861$, $p = .006$), da učenje doživljavaju kao rizičnu situaciju otkrivanja neznanja ($F = 6.033$, $p = .015$), da trud smatraju nečim što je rezervisano za neinteligentne ($F = 5.597$, $p = .019$), te da pribegavaju samohendikepirajućim ponašanjima ($F = 10.844$, $p = .001$). Na manjem uzorku ispitanika za koje je bio raspoloživ podatak o IQ-u, utvrđeno je da ovaj nije značajno povezan ni sa akademskim postignućem, niti sa skorom na zadatom upitniku. Dobijeni rezultati sugerišu da se određena uverenja o prirodi inteligencije (koja se javljaju kao deo implicitnih teorija) i sa njima skopčana samohendikepirajuća ponašanja zaista mogu razumeti kao deo sklonosti podbacivanju.

Ključne reči: *akademsko postignuće, implicitne teorije inteligencije, samohendikepirajuća ponašanja, sklonost podbacivanju*

POREĐENJE DAROVITIH UČENIKA VIŠEG I NIŽEG ŠKOLSKOG POSTIGNUĆA NA MERAMA EMOCIONALNE INTELIGENCIJE

Ana Altaras-Dimitrijević, Dušan Jurić
Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

Ovim istraživanjem hteli smo da proverimo da li se dve grupe intelektualno darovitih učenika – grupa sa višim i grupa sa nižim školskim postignućem – razlikuju u pogledu emocionalne inteligencije kao sposobnosti, odnosno emocionalne inteligencije kao crte. Učesnici u istraživanju bili su učenici III i IV razreda iz pet beogradskih srednjih škola. Za konačni uzorak izabrano je 65 učenika koji su rangirani kao 20% najboljih po postignuću na testovima inteligencije unutar šire grupe od 331 srednjoškolca. Unutar ovog uzorka, izdvojena je grupa učenika sa višim, i grupa učenika sa nižim školskim postignućem; ove dve grupe poređene su po postignuću na testu EI kao sposobnosti (MSCEIT), odnosno po skor na upitniku koji ispituje EI kao crtu (TEIQue). Rezultati pokazuju da se dve grupe ne razlikuju značajno u pogledu EI kao crte, ali da među njima postoji značajna razlika u ukupnom skor na testu EI kao sposobnosti ($F_{(1,62)} = 4.394, p = .040$). Nešto specifičnije, grupa darovitih učenika sa nižim školskim postignućem ostvaruje više skorove na sve četiri „grane” i oba „polja” EI, s tim što je ta prednost statistički značajna kada se radi o grani opažanja emocija ($F_{(1,63)} = 4.248, p = .043$), odnosno o polju iskustvene EI ($F_{(1,62)} = 4.658, p = .035$). Ovi rezultati, premda donekle neočekivani, mogu se razumeti u svetlu nekih ranijih razmatranja koja sugerišu da daroviti učenici koji podbacuju imaju atipičan profil sklonosti i interesovanja gde je fokus na ljudima i socijalnim interakcijama, a ne na akademskim sadržajima.

Ključne reči: *darovitost, EI kao sposobnost, EI kao crta, školsko postignuće / podbacivanje*

KONSTRUKCIJA SKALE ZA PROCENU MOTIVACIJE KOD UČENIKA ZA POSTIZANJE ŠTO BOLJEG ŠKOLSKOG USPEHA SMP-20: PRELIMINARNI REZULTATI

Sreten Spasić, Milena Ajvaz, Mirjana Manojlović
Vojska Srbije

Među faktorima koji nisu uslovljeni intelektualnim karakteristikama, posebnu ulogu u objašnjenju efikasnog učenja ima motivacija. Kada govorimo o motivaciji učenika za postizanje odličnog uspeha u školskom učenju, najčešće se govori o spoljašnjoj (ekstrinzičkoj) i unutrašnjoj (intrinzičkoj) motivaciji. Osnovna karakteristika spoljašnje motivacije se ogleda u tome što se aktivnosti koje se preduzimaju, da bi se došlo do željenog cilja, doživljavaju kao sredstvo, a ne kao cilj koji je svrha samom sebi. Cilj ovog istraživanja je bio konstrukcija mernog instrumenta za procenu motivacije učenika za postizanje što boljeg školskog uspeha. Konstruisana je petostepena skala Likertovog tipa sa ukupno 20 ajtema, generisanih na osnovu koncepta spoljašnje i unutrašnje motivacije. Ispitana je faktorska struktura instrumenta i utvrđene su njegove osnovne psihometrijske karakteristike. Uzorak je činilo 149 učenika trećeg razreda pančevačke gimnazije, uzrasta 17-18 godina, 35,57% mladića i 64,43% devojaka. Faktorskom analizom ekstrahovana su dva faktora koji objašnjavaju 53% varijanse. Prvi faktor sa sopstvenom vrednošću od 3.065 sastoji se od 11 ajtema i objašnjava 30,6% varijanse koji interpretiraju intrinzičku motivaciju (IM). Drugi faktor sa sopstvenom vrednošću 2.345 sastoji se od 9 ajtema i objašnjava 23,4% varijanse i može se interpretirati kao ekstrinzička motivacija (EM). Dobijene su sledeće psihometrijske karakteristike, za skalu IM: KMO, mera reprezentativnosti = .78, koeficijent pouzdanosti α = .69, β = .72, homogenost izražena prosečnom interkorelacijom ajtema = .31; za skalu EM: KMO, mera reprezentativnosti = .76, koeficijent pouzdanosti α = .67, β = .70, homogenost izražena prosečnom interkorelacijom ajtema = .28. Na osnovu dobijenih rezultata, može se zaključiti da dobijene skale imaju zadovoljavajuće psihometrijske karakteristike. Takođe, može se zaključiti da instrument za procenu motivacije za postizanje što boljeg uspeha ima mogućnosti da bude pouzdan i valjan instrument, ali i da su potrebne dodatne analize, promene konstrukcije pojedinih ajtema ili dodavanje novih, na čemu se radi, a u svrhu ispitivanja konkurentne validnosti. Nakon toga, konstruisana skala bi mogla biti iskorišćena kao pomoćni instrument u PISA projektu.

Ključne reči: *motivacija, uspeh, intrinzička motivacija, ekstrinzička motivacija, skala, psihometrijske karakteristike*

UČENIČKA PROCENA KVALITETA RADA ŠKOLE

Branimir Vukčević

Ugostiteljsko-turistička škola sa domom učenika, Vrnjačka Banja

U ovom radu prikazujemo postupak čiji je cilj bio određivanje prioriteta u razvoju škole na osnovu učeničke procene kvaliteta njenog rada. Učenici (njih 420) su vršili procenu kvaliteta rada škole pomoću upitnika koji je sadržao ukupno 110 stavki – sve preporučene stavke iz instrumenata za ispitivanje učenika ponuđenih u *Priručniku za samovrednovanje i vrednovanje rada škole* (Ministarstvo prosvete i sporta RS i British Council, 2005), kojima smo dodali još stavki koje opisuju ulogu učenika u teorijskoj i praktičnoj nastavi. Ispitali smo povezanost učeničke procene kvaliteta rada škole sa tri *kriterijuma za procenu ishoda* obrazovno-vaspitnog procesa koje smo odredili kao najvažnije: sa *zadovoljstvom učenika školovanjem* (ocena na skali procene), *školskim uspehom* (prosek ocena) i *redovnošću pohađanja nastave* (broj neopravdanih izostanaka). Postupcima regresione analize, metodom STEPWISE, izdvojili smo prediktore koji ostvaruju neposrednu vezu sa svakim od pomenuta tri kriterijuma pojedinačno. Ove stavke-prediktore, čija je srednja vrednost manja od proseka na uzorku, tretiramo kao prioritete u unapređenju rada škole. Radi planiranja mera za unapređenje kvaliteta vrši se analiza korelacija sa ostalim stavkama radi otkrivanja ostalih pokazatelja kvaliteta koji su povezani sa prioritetnim. Stavke koje su se izdvojile kao prediktori u odnosu na pomenuta tri kriterijuma (ukupno 21 stavka) pripadaju ključnim oblastima *Nastava i učenje* i *Postignuća učenika*. Na skali od 1 (uopšte nije prisutno) do 5 (prisutno u potpunosti), učenici su ove pokazatelje kvaliteta rada škole ocenili prosečnom ocenom 3,24, što ukazuje na nivo kvaliteta *dobro* (ovaj nivo je određen kao interval ocena između 2,5 i 3,5). Svi prediktori imaju prosečnu ili iznadprosečnu vrednost na uzorku, osim stavki koje se odnose na učešće učenika u vannastavnim aktivnostima koje su ispodprosečne prisutnosti (pripadaju indikatoru *Kvalitet školskih postignuća* u ključnoj oblasti *Postignuća učenika*). Pojedine stavke koje smo dodali stavkama iz *Priručnika* sadrže negativno određenje kvaliteta motivacije i kompetentnosti učenika za učešće u nastavnom procesu, na primer: „Dešava se da unapred odustajem od nekog zadatka jer ne verujem da ću uspešno da ga obavim”, „U školi se dešava da dobijam gradivo koje po složenosti prevazilazi moje moći, jer ništa ne mogu da razumem”. Procene učenika o prisutnosti ovih „negativnih” pokazatelja kreću se u granicama srednjih vrednosti sa skale, što ukazuje na to da je procenjeni kvalitet motivacije i kompetentnosti učenika za učešće u nastavnom procesu nepovoljniji u odnosu na ukupno procenjeni kvalitet rada škole kao dobar. Primenjeni postupak pravi selekciju prioriteta za unapređenje rada škole na dva načina: na osnovu povezanosti stavki sa ishodima obrazovno-vaspitnog procesa i na osnovu učeničke procene njihove prisutnosti u školi. Dodatna vrednost rada je uvođenje novih stavki koje imaju značajniju prediktorsku vrednost u odnosu na izabrane kriterijume ishoda obrazovno-vaspitnog procesa od većine preporučenih stavki kvaliteta iz navedenog *Priručnika*. Dalja analiza povezanosti stavki-prediktora i preostalih stavki iz upitnika za procenu kvaliteta rada škole može da omogućiti sužavanje ispitivanja učeničke procene kvaliteta rada škole na znatno manji broj stavki.

Ključne reči: *samovrednovanje, kvalitet rada škole, zadovoljstvo učenika školovanjem*

PRIMENA PARTICIPATIVNIH DEČJIH PRAVA U VASPITNO -OBRAZOVNOM RADU U VRTIĆU

Zorica Stanisavljević-Petrović, Marina Milanović
Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu, Departman za pedagogiju

U radu se razmatraju pitanja poštovanja i primene participativnih dečjih prava u vaspitno-obrazovnom procesu u vrtiću. Proces učenja o dečjim pravima, za dečja prava i kroz dečja prava, počinje na najranijem uzrastu, u predškolskom periodu. Shodno tome, aktuelizuju se pitanja menjanja i inoviranja vaspitno-obrazovnog rada u vrtiću. Promene u vaspitno-obrazovnom radu predstavljaju preduslov da dete od najranijeg uzrasta počinje da usvaja demokratske vrednosti i shvati značaj aktivne participacije u kontekstu neposrednog životnog okruženja. Primena i poštovanje participativnih prava deteta u vrtiću predstavljaju novi zadatak i izazov za vaspitača, kao organizatora i moderatora vaspitno-obrazovnog rada. Participativna dečja prava čine sastavni deo uspostavljanja i razvoja partnerskih odnosa u vaspitanju, kojima se promoviše aktivno učešće dece u planiranju i realizaciji različitih aktivnosti, pravo na slobodno mišljenje i udruživanje, odnosno pravo na aktivno učešće u kreiranju humane zajednice u predškolskoj ustanovi. Istraživanje, koje je realizovano u 12 vrtića na jugoistoku Srbije, imalo je za cilj da utvrdi da li vaspitači u svom vaspitno-obrazovnom radu poštuju participativna dečja prava. Analiza varijanse pokazuje da ne postoji razlika u godinama radnog staža vaspitača s obzirom na stepen poštovanja participativnih dečjih prava u vaspitno-obrazovnom radu ($F = ,223$; $p > 0,05$). Takođe, utvrđeno je da postoji razlika u poštovanju participativnih dečjih prava u korist vaspitača koji u vrtićima rade po programu modela A. Na osnovu rezultata ovog istraživanja može se zaključiti da je poštovanje participativnih dečjih prava u predškolskim ustanovama, na ispitanom uzorku ($N = 150$), na veoma visokom nivou. Dobijeni rezultati predstavljaju podsticaj za bavljenje novim istraživačkim pitanjima, koja se pre svega odnose na povezanost između primene participativnih dečjih prava u predškolskim ustanovama i osobina ličnosti vaspitača.

Ključne reči: *dečja prava, vaspitno-obrazovni rad, participacija*

KRITIČKI PREGLED MODELA I TEORIJA ČITANJA NA MATERNJEM I STRANOM JEZIKU

Milevica Bojović

Agronomski fakultet Čačak – Univerzitet u Kragujevcu

Čitanje predstavlja složen kognitivni proces dekodiranja simbola sa ciljem pronalaženja značenja koji se nalaze „iza” simbola, odnosno razumevanja pročitano. Čitanje predstavlja i način usvajanja jezika, sredstvo komunikacije ali i način razmene ideja i informacija. Modeli i teorije čitanja su od velikog značaja kako istraživačima tako i nastavnicima jezika kako bi objasnili kognitivne procese koji se odvijaju u toku procesa čitanja. U radu su predstavljeni različiti psihološki aspekti procesa čitanja kao načina komunikacije na maternjem i stranom jeziku. Dat je pregled tri vrste modela kognitivnog procesiranja (čitanje odozdo na gore, odozgo na dole i interaktivno čitanje) i dva tipa komponentnog modela (dvokomponentni i trokomponentni model). Modeli procesiranja se usredsređuju na to kako se čitanje kao proces odvija u realnom vremenu. Pomenuti komponentni modeli se fokusiraju na interakciju različitih komponenta kod samog čitaoca, ali ne objašnjavaju na koji način veštine čitanja na maternjem jeziku utiču na veštine čitanja na stranom jeziku. Pitanje da li čitanje na stranom jeziku predstavlja jezički problem ili problem sa veštinama čitanja se postavlja kako bi se objasnio složen proces čitanja na stranom jeziku. Da bi se detaljnije upoznali sa kognitivnim procesima koji su sastavni deo čitanja na stranom jeziku, predstavljene su dve suprotstavljene hipoteze – hipoteza donjeg praga i hipoteza jezičke zavisnosti. Ove hipoteze su ilustrovane odgovarajućim istraživanjima čiji su rezultati predstavljeni. Takođe se u radu ukazuje i na posebne veštine čitanja koje se prenose iz maternjeg u strani jezik.

Ključne reči: *čitanje, komunikacija, kognitivno procesiranje, komponentni model, maternji jezik, strani jezik*

CRITICAL THINKING- AUTONOMOUS LEARNING AND METACOGNITIVE STRATEGIES ESSENTIALS IN ESP CLASS

Pirsl Danica, Faculty of sport, University of Nis, Serbia, Solzica Popovska, Faculty of Philology, Skopje, Macedonia

The reform in teaching and curriculum involves not only in the teaching content, but more so in teachers' methodology, the students' learning strategies and the changed relationship between students and teachers in the classroom setting. The purpose of this paper is to suggest that what is needed for ESP (English for specific purposes), is a different orientation to English study and to outline an approach which departs from that which is generally taken. Broadly, what is involved is a shift of the focus of attention from the grammatical to the communicative properties of language. This view that the difficulties which the students encounter arise not so much from a defective knowledge of the system of language but from unfamiliarity with English use, is acceptable but not sufficient. It is suggested that although specification of language needs is necessary for ESP course and it will be useful for selecting and grading materials, in teaching ESP learning strategies should play an important role. Accordingly, autonomous learning and metacognitive strategies are suggested as basic essentials for teaching and learning ESP. The research findings show that most prominent and teacher friendly metacognitive strategies taught were semantic mapping, experience related advanced graphic organizers and thinking aloud protocols. This way knowledge is a construct with process staging and not a final product just to be delivered to students as end users, since we are dealing with living human beings, our students, capable of cognitive and metacognitive knowledge construction.

Keywords: *Autonomy, Cognition, Metacognition, Product, Process, ESP, Goal-oriented, Course design*

NEVERBALNA KOMUNIKACIJA KAO ASPEKT RAZVOJA SOCIJALNIH VEŠTINA SLEPIH I SLABOVIDIH

Dragana Stanimirović, Luka Mijatović

Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Svrha ovog rada je da razmotri efekte oštećenja vida na neverbalnu komunikaciju dece i odraslih i ukaže na neke načine prevazilaženja nedostataka. Za primarnu komunikaciju između bebe i odrasle osobe oboje su evoluciono spremni – dete tako što rano postaje sposobno da odraslima upućuje signale, a odrasli što je spreman da te signale razume i na njih odgovori (Ivić, 1978). Međutim, slepa beba, izuzev vokalizacije, nema rečnik znakova (kontakt očima i dr.) koji bi izazvao automatski odgovor majke. Nesnalaženje majke u uspostavljanju komunikacije sa svojom slepom bebom i neprepoznavanje motornog načina izražavanja afekata može da dovede u rizičnu situaciju emocionalni i socijalni razvoj slepe bebe. Dalje, slepa beba ne može da čita izraz lica i druge znake, što ima za posledicu da je zavisna od odraslih da joj tumače situaciju (Recchia, 1993, prema Lappin, 2006). Istraživanja pokazuju da imitacija facijalne ekspresije pokreće mehanizme autonomnih promena i subjektivan doživljaj analogan doživljaju i mentalnom stanju imitirane osobe. Ali, ona je nedostupna slepim i visoko slabovidim osobama. Osobe sa vizuelnim oštećenjem mogu biti potpuno nesvesne poruka koje im drugi ljudi upućuju klimanjem glave, podizanjem glave ili pogleda, piljenjem i drugim neverbalnim znacima. Istovremeno one kroz takva ponašanja mogu izražavati sebe, a da nisu svesne kako to deluje na druge ljude. Ovi i drugi efekti oštećenja vida na neverbalnu komunikaciju negativno utiču na socijalnu interakciju. Najteži aspekt razvijanja socijalnih veština kod tinejdžera sa vizuelnim oštećenjem je možda otkrivanje neverbalne komunikacije, uključujući govor tela i facijalnu ekspresiju (Wolffe, 2000). Trening socijalnih veština namenjen slepim i slabovidim osobama uključuje usvajanje konvencionalnih sredstava afektivne komunikacije – govora tela, gestova, izraza lica, kao i otklanjanje blindizama.

Ključne reči: *oštećenje vida, neverbalna komunikacija, socijalne veštine*

NEVERBALNA KOMUNIKACIJA DECE SA SPECIFIČNIM POREMEĆAJEM JEZIKA I ASPERGEROVIM SINDROMOM

Nenad Glumbić, Mirjana Đorđević, Branislav Brojčin
Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu

Deca sa specifičnim poremećajem jezika spontano koriste gest i druge oblike alternativne komunikacije u cilju prevladavanja izrazitih poteškoća u oblasti verbalne komunikacije. Međutim, usled bazičnog deficita proceduralnog sistema mnoge nelingvističke funkcije takođe su oštećene. Otuda je, u dijagnostičkom smislu, potrebno razlikovati decu sa specifičnim poremećajem jezika, kod koje su deficiti neverbalne komunikacije nastali kao sekundarna posledica disfunkcije proceduralnog sistema i dece sa Aspergerovim sindromom, čijom kliničkom slikom dominira poremećaj neverbalne komunikacije i drugi pragmatiski deficiti. Cilj ovog rada je da ukaže na mogućnost upotrebe podskale Neverbalna komunikacija, „Komunikacione čekliste za decu”, u svrhu razlikovanja Aspergerovog sindroma i specifičnog poremećaja jezika. Uzorak se sastoji od 18 ispitanika sa Aspergerovim sindromom i 21 ispitanika sa specifičnim poremećajem jezika. Primenom skale Neverbalna komunikacija dobijeni su sirovi skorovi koje smo, u zavisnosti od uzrasta ispitanika, transformisali u skalirane skorove. U opštoj populaciji aritmetička sredina skaliranih skorova je 10, a standardna devijacija 3. Rezultati istraživanja pokazuju da deca sa specifičnim poremećajem jezika imaju izrazite deficite u oblasti neverbalne komunikacije ($AS = 5,35$; $SD = 4,23$), koji su ipak daleko blaži od onih koji se uočavaju kod dece sa Aspergerovim sindromom ($AS = 1,22$; $SD = 2,60$). Jednofaktorska analiza varijanse ukazuje na visoku, statistički signifikantnu razliku između navedenih kliničkih grupa u oblasti neverbalne komunikacije ($F(1,39) = 13,186$; $p = 0,001$). Smatramo da se skala Neverbalne komunikacije može koristiti kao jedan od dragocenih instrumenata procene u procesu diferencijalne dijagnostike specifičnih poremećaja jezika i Aspergerovog sindroma.

Ključne reči: *pervazivni razvojni poremećaji, visokofunkcionalni autizam*

KOMUNIKACIJA UČENIKA SA SPECIFIČNIM SMETNJAMA U UČENJU

Svetlana Obradović, Lidija Zlatić, Dragana Bjekić

Center for differential diagnosis and support Katerini, Greece; Učiteljski fakultet u Užicu;
Tehnički fakultet u Čačku

Specifične smetnje u učenju (disleksija, disgrafija, diskalkulija), predstavljaju grupu smetnji, kojima je zajedničko da i pored normalne inteligencije, osoba pokazuje izrazite teškoće u savladjivanju osnovnih školskih veština (čitanju, pisanju i računanju). U pitanju je osoba koja nema nikakvih socijalnih, neuroloških, senzornih, ni psihijatrijskih smetnji. Specifične smetnje u učenju (SSU) povezane su sa izmenjenim kognitivnim funkcionisanjem jedne osobe, i mada je vrsta teškoće, njen stepen i oblik ispoljavanja različit od osobe do osobe, svakako postoje određene specifičnosti o kojima moramo voditi računa pri komunikaciji sa ovim osobama. U radu je razmatrana povezanost kognitivnog funkcionisanja osoba sa specifičnim smetnjama u učenju sa načinima komunikacije i mogućnostima unapređivanja komunikacije u različitim vaspitno-obrazovnim situacijama, pre svega u okviru nastavne komunikacije u učionici na relaciji nastavnik – učenik i između učenika u toku učenja na času. Prilagođavanje kanala i sredstava komunikacije posebnostima kognitivnog funkcionisanja učenika sa specifičnim smetnjama u učenju jedna je od prepoznatljivijih mogućnosti unapređenja komunikacije. Na primer, u komunikaciji sa učenicima sa disleksijom (uvažavajući posebnosti obrade verbalnih informacija, posebnosti funkcionisanja radne memorije i sl.) potrebno je integrisati verbalne i neverbalne komunikacione znakove u skladu sa principom modalnosti, primenjivati multisenzorne metode i angažovati različite komunikacione kanale u prezentaciji iste poruke da bi je učenici uspešno obradili, eliminisati distraktore itd.

Ključne reči: *specifične smetnje u učenju, kognitivno funkcionisanje, pedagoška komunikacija*

PREPOZNAVANJE PRIMARNIH EMOCIJA KOD GLUVIH I ČUJUĆIH ADOLESCENATA

Vladimir Jojić, Snežana Vidanović

Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu, Departman za psihologiju

U radu je prikazano istraživanje koje se bavi prepoznavanjem primarnih emocija kod gluvih i čujućih adolescenata, odnosno, kako i u kojoj meri čulna deprivacija može uticati na emocionalnu sferu života ove populacije. U našoj sredini skoro i da nema radova koji se odnose na ispitivanje razvoja i razumevanja primarnih emocija iskazanih facijalnom ekspresijom kod gluvih adolescenata. Jedan od negativnih aspekata čulne deprivacije je nemogućnost adekvatnog primanja i razmene informacija, kao i učešća u „emocionalnim razgovorima”, što može uticati na prirodu emocionalnog razvoja. Istraživanje je sprovedeno na prigodnom, balansiranom uzorku od 78 ispitanika (39 gluvih i 39 čujućih ispitanika, ujednačenih međugrupno – 25 adolescenata i 14 adolescentkinja). Uzorak čine učenici prve i druge godine specijalnih i redovnih škola (na uzrastu od 15 i 16 godina). Za ispitivanje tačnosti prepoznavanja i ocene intenziteta primarnih emocija korišćen je set fotografija na kojima su stimulus-subjekti izražavali primarne emocije. Stimulus-materijal se sastoji od 12 fotografija, na kojima su prikazane facijalne ekspresije primarnih emocija kod 6 osoba ženskog i 6 osoba muškog pola. Dobijeni rezultati ukazuju da su pretpostavke o postojanju razlika između gluvih i čujućih adolescenata u tačnosti prepoznavanja i proceni intenziteta primarnih emocija (izraženih facijalnom ekspresijom), potvrđene. Nađeno je da su deca očuvanog sluha preciznija u prepoznavanju facijalnih ekspresija emocija, kao i da su bolja u proceni intenziteta tih emocija, što je i potvrđeno dobijenim rezultatom o povezanosti ovih dveju varijabli. Adolescenti koji bolje i tačnije prepoznaju emocije kada su one prikazane na ljudskom licu, ujedno i adekvatnije i preciznije procenjuju njihov intenzitet.

Ključne reči: *primarne emocije, gluvoća (čulna deprivacija), adolescenti*

OBRASCI AFEKTIVNE VEZANOSTI ZA RODITELJE I PRIJATELJE KOD MLADIH OŠTEĆENOG VIDA

Dragana Stanimirović, Luka Mijatović
Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Prema Bolbiju, afektivna vezanost predstavlja specifičan, neravnoopravan odnos koji se u najranijem detinjstvu uspostavlja između majke i deteta i traje kroz ceo život (Bowlby, 1958). Savremena shvatanja afektivne vezanosti su fleksibilnija. Danas se ovaj termin koristi i za druge bliske emocionalne odnose. Istraživanja nisu više isključivo usmerena na oblike vezanosti kod beba i dece, već se bave i odraslima. Afektivni obrasci se više ne posmatraju kao rigidne strukture, već se uočavaju promene koje nastaju zahvaljujući tzv. zaštitnim činiocima. Longitudinalne studije sa slepim bebama pokazuju da proces afektivnog vezivanja kod njih obično kasni. Mada je potreba za fizičkim kontaktom pojačana, njeno zadovoljavanje često je odloženo zbog produženog boravka u bolnici (inkubator). Majčino neprepoznavanje neverbalnih signala koje joj upućuje beba (afektivno izražavanje rukama) i emocionalna kriza kroz koju prolazi ometaju njenu responzivnost. Prema nekim teoretičarima, posledice je moguće izbeći u socijalno interaktivnoj okolini (Warren, 1994). Cilj istraživanja je bio da se utvrde eventualne razlike između ispitanika oštećenog vida i ispitanika tipičnog razvoja u pogledu zastupljenosti obrazaca afektivne vezanosti. Primenjen je Inventar iskustava u bliskim vezama (Brennan i sar., 1998, modifikacija Kamenov i Jelić, 2003) koji sadrži paralelne verzije za majku, oca i prijatelje i putem koga je moguće utvrditi dominantan obrazac vezanosti ispitanika: siguran, preokupirani, izbegavajući, bojažljivi. Preliminarni rezultati istraživanja dobijeni na uzorku od 29 mladih oštećenog vida i 54 ispitanika tipičnog razvoja ne pokazuju postojanje razlika u pogledu zastupljenosti obrazaca afektivne vezanosti između dve grupe ispitanika. Siguran obrazac vezivanja za majku, oca i prijatelje dominantan je u obe grupe. Unutar grupe ispitanika oštećenog vida takođe nisu nađene razlike – slepi i slabovidni ispoljavaju slične obrasce afektivne vezanosti. Rezultati su u skladu sa novijim shvatanjima da su afektivni obrasci podložni reorganizovanju pod uticajem zaštitnih faktora i putem građenja rezilijentnosti.

Ključne reči: *afektivna vezanost, oštećenje vida*

POLITIKA ISTINE U DISKURSU O „OMETENOSTI”

Miša Ljubenović

Škola za osnovno i srednje obrazovanje „14.oktobar”, Niš

Polazeći od Foucaultove teorije diskursa i Faircloughove verzije kritičke studije jezika, ovaj rad se bavi nekim aspektima makrosociolingvističke analize odnosa jezika i društva prelomljenog kroz prizmu koncepta „ometenosti”, koji je oformljen pod okriljem zapadnog logosa, odnosno evropocentričnih kulturnih modela i ideologija. Bazično uverenje autora je da jedna „širokougona” i interedisciplinarna perspektiva, kakva se ovde nudi u prožimanju kritičke sociolingvistike, kritičke studije ometenosti i diskurzivne psihologije, ima značajan kapacitet i emancipatorski potencijal u kreiranju alternativnih interpretacija i razumevanja takvih sociokulturnih koncepata i sociopsiholoških fenomena kakva je „ometenost”. Redefinisana u pogledu svog bazičnog, epistemološkog statusa, „ometenost” se ne posmatra kao društvom ometano već postojeće funkcionalno ograničenje jedne osobe, već kao negativno kulturom označena vrsta humanog diverziteta. Pritom je poseban akcenat stavljen na ulogu naučnog i zdravorazumskog diskursa u utemeljenju dominantnih, samoočiglednih, „prirodnih” i „objektivnih istina o ometenosti” i njihovu legitimaciju kroz raznovrsne vidove institucionalnih praksi ili društvenih „tehnologija” poput klasifikacije, normalizacije, marginalizacije, „lečenja” i dr. Cilj je da se ukaže na skrovišta mesta u diskursu „ometenosti” na kojima se kontinuirano proizvode, održavaju, šire i samoreprodukuju „objektivne činjenice” u okviru dva ključna oslonca dominantne paradigme znanja – naturalizacije i esencijalizacije, i samim tim delegitimiše „prirodnost” ometenosti u laičkim i naučnim diskursima. U zaključnom delu teksta se ocrtava sociopolitička mapa istine kodifikovana u pervazivnom diskursu „ometenosti”, i to na primeru tzv. politike identiteta.

Ključne reči: *‘ometenost’, diskurs, politika istine, institucionalna praksa, naturalizacija, politika identiteta*

ULOGA PSIHOLOGA U PRILAGOĐAVANJU PROGRAMA RADA U VRTIĆU POTREBAMA DETETA SA PERVAZIVNIM RAZVOJNIM POREMEĆAJEM

Olgica Babić-Bjelić
Predškolska ustanova, Zrenjanin

Rad se bazira na postavkama, iznetim u priručniku Sulejmana Hrnjice „Škola po meri deteta”, da ometenost u razvoju najčešće nije suština identiteta deteta, već je potrebno upoznati dete i usredsrediti se na očuvane potencijale. Rad nastoji da odgovori na sledeća pitanja: 1) kako psiholog, kroz saradnju sa porodicom i zdravstvenim institucijama i kroz posmatranje deteta u vrtiću, može pomoći da se vaspitno-obrazovni proces prilagodi razvojnim mogućnostima i potrebama deteta, i 2) kako psiholog, savetodavnim radom i psihoedukacijom roditelja i vaspitača, doprinosi prevazilaženju anksioznosti, depresivnosti i doživljaja neuspešnosti u radu sa detetom. Sadržaj koji će biti izložen prikupljen je metodom posmatranja, na osnovu intervjua i analize dokumentacije psihologa u predškolskoj ustanovi. Na osnovu procene kognitivnog, socijalnog i afektivnog funkcionisanja deteta sa pervazivnim razvojnim poremećajem, izvršena je individualizacija vaspitno-obrazovnog rada. Glavni cilj je bio obezbeđivanje socio-emocionalnih iskustava sa vršnjacima i učenje po vršnjačkom modelu. Tokom četvorogodišnjeg rada sa detetom postavljeni ciljevi su u velikoj meri i ostvareni. Došlo je do podizanja nivoa tolerancije na frustraciju, do smanjenja stereotipija, javili su se začeci zajedničkih aktivnosti sa decom, repertoar interesovanja je proširen. Psihoedukacija vaspitača i roditelja značajno je doprinela određivanju realnih ciljeva u razvoju deteta i uticala je na očekivanja koja roditelji i vaspitači imaju od deteta i jedni od drugih. Time se značajno smanjila anksioznost u vezi sa boravkom deteta u vrtiću, što se odrazilo i na osećanja i raspoloženje deteta. Savetodavni rad sa vaspitačima na prevazilaženju doživljaja neuspešnosti, nekompetentnosti, osećanja krivice u vezi sa zanemarivanjem druge dece i intenzivnog straha da se dete ne povredi, ne odluta i sl., omogućio je vaspitačima da nefunkcionalne emocije zamene funkcionalnim osećanjem zabrinutosti. Savetodavni rad sa roditeljima doprineo je prevazilaženju straha i anksioznosti u vezi sa razvojem deteta i njegovim snalaženjem u životu i izboru odgovarajućih postupaka za disciplinovanje deteta.

Ključne reči: *dete, vrtić, pervazivni razvojni poremećaj*

SOCIJALNA DISTANCA UČENIKA OSNOVNE ŠKOLE PREMA DECI SA POSEBNIM POTREBAMA

Sladana Luković, Danijela Petrović

Osnovna škola „Stevan Čolović”, Arilje; Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Cilj istraživanja je utvrditi postojanje i intenzitet socijalne distance prema deci sa posebnim potrebama, postojanje polnih i uzrasnih razlika u vezi sa tom distancom, povezanost školskog uspeha i obrazovnog statusa roditelja sa distancom. U istraživanju je učestvovalo 180 učenika OŠ „Stevan Čolović” iz Arilja (90 učenika IV, 90 učenika VIII razreda – 93 dečaka, 87 devojčica). Korišćena je Bogardusova skala socijalne distance u kojoj je za potrebe ovog istraživanja definisano 10 odnosa i 7 grupa dece sa posebnim potrebama. Rezultati pokazuju da je distanca najveća prema romskoj deci, intelektualno ometenoj i deci sa telesnim invaliditetom, a najmanja prema nagluvoj, slabovidnoj, deci sa govornim smetnjama i iz siromašnih porodica. Najneprihvaćeniji odnos je da se bude najbolji drug ometenom detetu, zatim deljenje sobe na ekskurziji, sedenje u klupi i druženje van škole. Redosled neprihvaćenosti ostalih odnosa je sledeći: izrada grupnog zadatka sa ometenim detetom, druženje u školi, da se ide sa njim u odeljenje, pomaganje da uradi školski zadatak, da mu se pozajmi školski pribor, da idu u istu školu. Prema romskoj deci mlađa deca imaju izraženiju distancu. Dečaci imaju veću distancu prema deci koja su intelektualno ometena i za odnose da određenom detetu pomognu da uradi školski zadatak i da rade sa njim grupni zadatak. Što je učenik boljeg školskog uspeha, spremniji je da sa ometenom decom radi grupni zadatak i da im pomogne da urade školski zadatak, da sedi sa njima u klupi i da se druži sa njima u školi i obrnuto, kao i da stupi u odnos sa decom sa govornim problemima i iz siromašnih porodica i obrnuto. Što je stepen obrazovanja majke veći, to je veća i spremnost deteta da deli sobu na ekskurziji sa ometenim detetom i obrnuto, kao i da stupi u odnose sa svim grupama ometene dece osim sa intelektualno ometenom decom i iz siromašnih porodica. Spremnost da sa ometenom decom idu u isto odeljenje, da sede sa njima u klupi, da im pomognu da urade školski zadatak kao i da im budu najbolji drugovi pozitivno ali nisko korelira sa obrazovanjem majke. Što je otac obrazovaniji deca su spremnija da se druže u školi, da dele sobu na eskurziji, da budu najbolji drugovi ometenoj deci kao i da stupe u različite odnose sa decom koja su nagluva, slabovida i koja imaju govorne probleme i obrnuto, mada su sve ove korelacije, iako značajne, niskog intenziteta.

Ključne reči: *deca sa posebnim potrebama, učenici, socijalna distanca*

GENETIČKA OSNOVA PERSPEKTIVE RAZVOJA VASPITANJA I OBRAZOVANJA DECE SA SMETNJAMA U RAZVOJU

Ljubisa Mihajlovic, Nevenka Mihajlovic

Visoka medicinska škola strukovnih studija – Čuprija; Visoka škola strukovnih studija za
obrazovanje vaspitača – Piroć

Biološki i pedagoško-psihološki razvoj svakog deteta uslovljen je naslednom osnovom (genima) i faktorima okruženja. S obzirom na kompleksnost, smetnje u razvoju dece su pod kontrolom više gena i faktora spoljašne sredine, odnosno imaju multifaktorijski karakter. Za razliku od monogenetskih karakteristika i poremećaja, koji se ispoljavaju po principu prisutno / odsutno, multifaktorijske osobine pokazuju čitav spektar različitosti. S obzirom na složenost multifaktorijskih osobina i poremećaja, kontinuirano ispoljavanje, uticaj više gena i faktora okruženja, nemoguće je uspostaviti jedinstveni obrazac nasleđivanja. Jedan od modela koji objašnjava nasleđivanje ove grupe osobina i bolesti je model uslovljene distribucije. Kako sam naziv sugeriše, ove osobine i bolesti se ispoljavaju tek kada se neki uslovi ispune. To je određeni broj potrebnih gena i faktora okruženja. Zbog toga, njihovo nasleđivanje je po „modelu praga”. Dakle, roditelji dece sa poremećajima u razvoju već poseduju određenu količinu mutiranih gena, koja je u njihovom potomstvu već dopunjena, ili novim mutacijama, ili aditivnim sakupljanjem mutacija oba roditelja. Time je prag za pojavu poremećaja pređen i dolazi do njegovog fenotipskog ispoljavanja. Zato je neophodno u procesu edukacije dece sa poremećajima u razvoju, uključiti i njihove roditelje analizom medicinsko / genetičke familijarne istorije. Da bi se to adekvatno realizovalo, potrebna je stručna ekipa defektologa, psihologa, lekara i genetičara.

Ključne reči: *smetnje u razvoju, model praga*

GENETIČKO PRETRAŽIVANJE (SCREENING) – ZNAČAJ I POSLEDICE

Nevenka Mihajlović, Ljubiša Mihajlović

Visoka medicinska škola strukovnih studija – Čuprija; Visoka škola strukovnih studija za
obrazovanje vaspitača – Piroć

Populaciono pretraživanje, odnosno skrining (screening) i prenatalna dijagnoza, naročito u razvijenim zemljama postali su sastavni deo primarne zdravstvene zaštite. Cilj skrininga je otkrivanje predispozicija za bolesti i njihovo rano prepoznavanje. Značaj genetičkog skrininga ogleda se u sledećem: preventiva umesto tretmana, moguća modifikacija i onemogućavanje pojave bolesti. Informacije dobijene skriningom daju smernice za eventualnu prenatalnu dijagnozu. Skrining za genetičke bolesti ima različiti socijalni i psihosocijalni značaj. Najčešće se ispoljava određena sumnja u svrsishodnost dobijenih rezultata, što je vrlo često samo izgovor. Izbegavanje genetičkog skrininga, ili njegovo odlaganje najčešće je posledica anksioznosti zbog potencijalnog „žigosanja” osobe kojoj se otkrije genetički problem, ili zbog materijalnih troškova. Skrining test se često pogrešno smatra definitivnom dijagnozom. Osobama koje se podvrgavaju ispitivanjima je neophodno objasniti da pozitivan skrining test ne znači obavezno prisustvo bolesti. Zbog toga se one dalje podvrgavaju definitivnim dijagnostičkim ispitivanjima, kada se može odbaciti ili potvrditi rezultat skrining testa.

Ključne reči: *genetičko pretraživanje, preventiva, prenatalna dijagnoza*

EFFICACY, MOTIVATION AND SOURCES OF STRESS AT PRIMARY AND SECONDARY TEACHERS

Frosina Denkova, Sofija Arnaudova
Filozofski fakultet, Skopje

Teachers are lifelong learners. Known as professional development, this education helps teachers to stay up to date with new trends and learn fresh strategies, techniques and methods for classroom challenges. But not every teacher has the same personal characteristics that can influence in their further career. The main aim of this research was to examine if there is a connection between efficacy, motivation and sources of stress at primary and secondary teachers and if there are differences in above mentioned characteristics between primary and secondary teachers. For measuring the teachers' characteristics three questionnaires were used: Scale for measuring self efficacy (Petrovic, 1993), Scale for measuring sources of teachers' stress (Boyle et. Al, 1995) and Scale for measuring teachers motivation (Petrovic, D., 1993). The sample of this research was consisted from 208 teachers (103 from primary school and 105 from secondary schools). Data showed that there is negative connection between teachers stress and teachers motivation ($r=-,281$, $p<0,01$) and teachers stress and teachers efficacy ($r=-,178$, $p<0,01$). Also, there is positive connection between teachers motivation and teachers efficacy ($r=,442$, $p<0,01$). Comparison between to examined groups (primary and secondary teachers) showed significant differences in the level of motivation ($t=-2,105$, $p<0,05$), so secondary school teachers have higher level of motivation. We can conclude that self efficacy, motivation and sources of stress are very important constructs in teachers' professional development and have high influence in the educational process.

Key words: *self efficacy, motivation, sources of stress, teachers*

STANDARDI KOMPETENCIJA NASTAVNIKA

Valentina Rančić, Snežana Stojiljković, Gordana Đigić
Regionalni centar za profesionalni razvoj zaposlenih u obrazovanju, Niš; Filozofski
fakultet Univerziteta u Nišu, Departman za psihologiju

Standardizacija obrazovnog sistema je proces koji doprinosi podizanju kvaliteta obrazovanja i njegovoj konkurentnosti na međunarodnom planu. Procesu standardizacije podležu prvenstveno obrazovna postignuća kao „proizvod” sistema obrazovanja. Međutim, da bi se dobio taj kvalitetniji „proizvod”, neophodno je uspostaviti standarde kvaliteta i u mnogim aspektima obrazovnog sistema. Pored standarda koji definišu kvalitet obrazovnih ustanova, udžbenika, rada direktora ustanova, prosvetnih savetnika i inspektora, svakako su standardi kompetencija nastavnika od ključnog značaja za kvalitet obrazovanja jer nastavnici imaju najdirektniji uticaj na proces učenja i razvoja učenika. Nastavničke kompetencije određuju se u odnosu na ciljeve i ishode učenja. Složenu strukturu profesionalnih kompetencija nastavnika čine sva znanja, veštine i vrednosni stavovi koje nastavnici stavljaju u funkciju ostvarivanja svojih brojnih i vrlo kompleksnih uloga. Standardi nastavničkih kompetencija treba da omoguće kvalitetniju samoprocenu nastavnika i adekvatno planiranje sopstvenog profesionalnog razvoja. Takođe, ovi standardi su osnova za kreiranje planova i programa stručnog usavršavanja na nivou ustanove. Sve to treba da doprinese unapređivanju kvaliteta obrazovanja na nivou čitavog sistema. Okvir za definisanje standarda kompetencija nastavnika u našem obrazovnom sistemu čine prvenstveno opšti principi, ciljevi i ishodi obrazovanja definisani u Zakonu o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja RS (2011) i drugim aktima, ali i relevantni evropski dokumenti. Polazeći od ovih oslonaca, Nacionalni prosvetni savet RS je aprila 2011. godine usvojio Standarde kompetencija za profesiju nastavnika i njihovog profesionalnog razvoja. Ovim dokumentom utvrđeni su standardi kompetencija nastavnika u četiri oblasti: 1) kompetencije za nastavnu oblast, predmet i metodiku nastave (koje će učenicima omogućiti učenje za znanje); 2) kompetencije nastavnika za poučavanje i učenje (koje će učenicima obezbediti učenje za primenu znanja i rad); 3) kompetencije nastavnika za podršku razvoju ličnosti učenika (koje će doprineti tome da učenje bude u funkciji ličnog razvoja učenika); i 4) kompetencije nastavnika za komunikaciju i saradnju (koje će učenicima omogućiti učenje za zajednički život). U radu će, pored predstavljanja strukture samih kompetencija nastavnika, biti razmatrana funkcija i praktična upotrebljivost definisanih standarda nastavničkih kompetencija.

Ključne reči: *nastavnici, kompetencije, standardi, kvalitet obrazovanja*

LIČNOST NASTAVNIKA I NJEGOV PROFESIONALNI RAZVOJ KAO ZNACAJNI FAKTOR ZA EFEKTIVAN VASPITNO-OBRAZOVNI RAD - radionica -

Violeta Stevanovska
Osnovna škola „Sv. Kliment Ohridski” – Bitolj

„Nastavnici nose budućnost sveta u svojim rukama”, rekao je Lajbnic i bio je potpuno u pravu. Dobro znamo da kvalitet obrazovanja zavisi od kvaliteta i ličnosti nastavnika, a isto tako i razvoj obrazovanja zavisi od profesionalnog razvoja nastavnika. Nastavnik kao profesionalac mora da razume nacionalni kurikulum (principe na kojima je zasnovan, očekivana postignuća, standarde), da razume učenike i njihove vaspitno-obrazovne potrebe, da poznaje sredinu u kojoj učenici žive i suštinu tradicije. To znači da profesionalni razvoj svakog nastavnika u savremenoj školi treba da se odvija u više pravaca. Ličnost nastavnika je veoma bitna i treba da se stalno razvija i nadograđuje, kako bi nastavnik bio u stanju da prenosi sve inovacije svojim učenicima. Nastavnik današnje škole, kao profesionalac, treba da bude fleksibilan, čovek koji želi da uči dok njegovi učenici uče. Cilj radionice je da osvetli neke bitne aspekte koji se tiču ličnosti nastavnika i njegovog profesionalnog razvoja, a koji su od značaja za efektivnost vaspitno-obrazovnog rada.

Ključne reči: *nastavnik, profesionalan razvoj, vospitno-obrazovni proces, učenici, efektivan rad*

INDEX IMENA

- Ajvaz, Milena 109
Aleksić, Mina 64
Altaras-Dimitrijević, Ana 107, 108
Amaudova Sofija 52, 124
Anđelković, Vesna 35
Arnaudova, Violeta 102
Arsić, Nina 7
Avramović, Miša 30, 31
Babić - Bjelić, Olgica 120
Balkovoj, Marija 67, 68
Bazić, Mirjana 84
Bjekić, Dragana 3, 99, 116
Bodroža, Bojana 24
Bojanić, Željka 85
Bojović, Milevica 112
Brajović-Car, Kristina 9, 64, 66, 95
Brajović, Ana 107
Brojčin, Branislav 115
Budić, Sanja 35
Buha, Vesna 41
Crownover, John 42
Cvetanović, Ivan 4
Čakan, Deana 68
Čičević, Svetlana 11, 57, 71, 97
Čizmić, Svetlana 60
Čolović, Irena 104
Čubranić-Dobrodolac, Marjana 57, 71
Denkova Frosina 52, 124
Dimitrijević, Bojana 28, 51, 75, 78
Dinić, Bojana 37
Djerić, Ivana 53
Dojčinović, Nataša 15
Dostanić, Jelena 85
Dragičević, Milan 47
Dušanić, Srđan 42, 43, 47
Đigić, Gordana 98, 103, 125
Đoković, Nevena 32
Đorđević Ana 87
Đorđević, Branislav 96
Đorđević, Mirjana 115
Đurić, Dijana 12
Đurić, Žaklina 40, 41
Erdeš-Kavečan, Đerđi 80, 81
Fazlagić, Anida 25, 27
Franceško, Mirjana 85
Glumbić, Nenad 70, 115
Gutvaj, Nikoleta 53
Hadži Pešić, Marina 9, 28
Hedrih, Vladimir 97
Ilić, Natalija 73
Ivković, Sonja 82
Jerinić, Marko 32
Jojić, Vladimir 117
Jurić, Dušan 108
Knežević, Goran 32
Kobal Grum, Darja 2
Komlenić, Miroslav 56
Kostić, Aleksandra 6
Kostić, Jelena 11
Kostić, Petar 62
Kovačević-Lepojević, Marina 65
Kujačić, Daliborka 32
Lakić, Siniša 43, 47
Lazić, Gordana 41
Luković, Slađana 121
Ljubenović, Miša 119
Majstorović, Nebojša 58
Malenović, Aleksandra 15
Manojlović, Mirjana 109
Marković, Zorica 22
Matović, Mirjana 14
Međedović, Janko 32, 37, 96
Mentus, Tatjana 36, 65
Mešković, Daniel 64, 95
Mihajlović, Ljubiša 122, 123
Mihajlović, Nevenka 122, 123
Mijatović, Luka 114, 118
Milanović, Marina 111
Milenković, Tamara 74
Milenović, Mia 75
Milenović, Miodrag 56, 75, 78
Milenović, Živorad 46, 79
Miletić, Nada 18
Milićević, Nebojša 88, 89, 94
Milošević, Biljana 69
Milošević, Tijana 66

Milunović-Petrović, Aleksandra 19, 86
 Minić, Jelena 55
 Mirković, Biljana 60
 Mitić, Marija 1
 Mitić, Petar 22
 Mitrić-Aćimović, Dragana 58, 82
 Mitrović, Milica 9, 28
 Mladenović, Dijana 79
 Najdanović, Olgica 86
 Nedeljković, Jasmina 76
 Nešić, Milkica 11, 71, 97
 Nešić, Vladimir 11, 97
 Nikolašević, Željka 82
 Nikolić, Dragana 34
 Obradović, Svetlana 116
 Obrenović, Joviša 63
 Oljača, Milka 81
 Opačić, Goran 36
 Opsenica-Kostić, Jelena 20, 21
 Panić, Ivan 61
 Panić, Tanja 20, 21
 Pavićević, Miljana 48
 Pavlović, Milica 8, 23, 26
 Pejić, Biljana 89, 93
 Petričić, Sanja 95
 Petrović, Boban 37, 49
 Petrović, Danijela 44, 100, 121
 Petrović, Iva 23
 Petrović, Ružica 5
 Petrović, Vesna 30, 31
 Pflug, Ana 92
 Pirs, Danica 113
 Popov, Boris 58
 Popović, Dragana 12
 Popovska, Solzica 113
 Prosan, Danko 43
 Radetić-Lovrić, Sanja 29
 Radović, Olivera 69
 Radović, Vladeta 4
 Rakić, Marko 7
 Rančić, Valentina 98, 125
 Ristić, Irena 90, 91
 Samardžić, Snežana 33
 Simić, Ivana 77, 106
 Sladojević Matić, Jelena 85
 Soleša-Grižak, Đurđa 27, 80
 Spasić, Sreten 109
 Stamenković, Koviljka 86
 Stanimirović, Dragana 114, 118
 Stanisavljević, Milena 3
 Stanisavljević-Petrović, Zorica 111
 Stanković-Đorđević, Mirjana 13
 Stanković, Jelena 50
 Stanković, Nevena 61
 Stanković, Sanja 7
 Stanojević, Dragana 69
 Stefanović-Stanojević, Tatjana 72, 76
 Stepanović, Dušan 74
 Stevanovska, Violeta 126
 Stojanović, Anđelija 101
 Stojiljković, Snežana 14, 98, 101, 125
 Stošić, Slavoljub 56
 Škorc, Bojana 90, 91
 Štrbac, Aleksandra 67
 Štrbac, Milka 67
 Tadić, Katarina 49
 Tešanović, Jelena 12
 Todorović, Milorad 39
 Todorović, Dušan 22, 50
 Todorović, Jelisaveta 77, 98, 106
 Tomašević, Snežana 41
 Tošić, Aleksandra 51
 Tošić, Milica 72, 73
 Uljarević, Mirko 11
 Uvalin-Matić, Jelena 40, 41
 Vasić, Dejana 16, 17
 Veličković, Slađana 34
 Vidanović, Snežana 83, 117
 Vujić, Dobrila 85
 Vukčević, Branimir 110
 Zajić, Milica 50
 Zlatanović, Ljubiša 8, 23, 26
 Zlatić, Lidija 3, 99, 116
 Zlatković, Blagica 105
 Zubić, Ivana 16, 17
 Želeskov-Đorić, Jelena 54
 Živanović, Vladimir 15
 Živković, Marija 83
 Živković, Snežana 10, 59
 Žunić, Natalija 38
 Žunić-Pavlović, Vesna 65

**VII konferencija
Dani primenjene psihologije u Nišu
Knjiga rezimea**

Izdavač:

Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu

Za izdavača:

Prof. dr Goran Maksimović,
dekan Filozofskog fakulteta u Nišu

Lektura / korektura

Maja D. Stojković

Dizajn korica

Darko Jovanović

Prelom

Milan Ranđelović

Format

16,5 x 23,5 cm

Štampa

SCERO PRINT

Tiraž

300 primeraka

ISBN 978-86-7379-228-6

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

159.9(048.3)

КОНФЕРЕНЦИЈА Дани примењене
психологије (7 ; 2011 ; Ниш)

Psihologija komunikacije = Psychology of
Communication : knjiga rezimea / VII
konferencija [Dani primenjene psihologije] sa
međunarodnim učešćem, Niš, 23-24. septembar
2011. ; [urednici knjige rezimea Jelisaveta
Todorović, Gordana Đigić]. - Niš :
Filozofski fakultet, Univerzitet, 2011 (Niš
: Scero print). - 126, 2 str. ; 24 cm

Rezimei na srp. i engl. jeziku. - Tiraž 300.
- Registar.

ISBN 978-86-7379-228-6

а) Психологија - Апстракти
COBISS.SR-ID 186297356